

TC
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
TEFSİR ANABİLİM DALI

KUR'AN'DA KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA

HANDAN YILDIZ BAYRAK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MESUT KAYA

KONYA 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Handan YILDIZ BAYRAK
	Numarası	148106011093
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/ Tefsir
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mesut KAYA
	Tezin Adı	KUR'AN'DA KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Kur'an'da Kudüs ve Mescid-i Aksa başlıklı bu çalışma 11/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Mesut KAYA	
2	Prof. Dr.	Ali AKPINAR	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Muhammed ERSÖZ	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Handan YILDIZ BAYRAK		
	Numarası	148106011093		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/ Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Kur'an'da Kudüs ve Mescid-i Aksa			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Handan YILDIZ BAYRAK

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Handan YILDIZ BAYRAK		
	Numarası	148106011093		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / TEFSİR		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. MESUT KAYA		
Tezin Adı	KUR'AN'DA KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA			

Günümüzün en hassas konularından biri haline gelen Kudüs ve Mescid-i Aksa üç semavi dinin de gözbebeği olma özelliğini taşımaktadır. Özellikle son dönemdeki bazı çalışmalar İslam'la Kudüs'ün bağıni kesmeyi amaçlamış ve Kur'an-ı Kerim'de Kudüs'ten bahsedilmediği iddia edilmiştir. Biz bu çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'de Kudüs ve Mescid-i Aksa'ya referans olan ayetleri inceleyerek söz konusu iddianın asılsızlığını ortaya koymayı amaçladık. Çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'de Kudüs isminin direkt olarak kullanılmamasının, kadim şehre işaret edilmediği anlamına gelmeyeceğini kanıtlamış olduk. Çünkü yüzyıllar boyunca birçok peygamber Kudüs'te yaşamıştır ve Kur'an-ı Kerim bu peygamberlerin kıssalarında “bereketli topraklar”, “mukaddes topraklar” gibi tamlamalarla bu mübarek beldeye işaret etmektedir. Öte yandan Mescid-i Aksa'ya sadece İsra Suresi'nin birinci ayetinde değil, yine birçok peygamber kıssasında rastlamamız mümkündür. Ayrıca çalışmamızda Mescid-i Aksa'nın konumu ve isra ve mi'racın mahiyetiyle alakalı zihinlerde oluşan sorulara cevaplar aradık. Ulaştığımız sonuçlara göre Mescid-i Aksa, bir yapı değil, Kudüs'te bulunan ve Süleyman mabedinin kalıntılarının yer aldığı harem bölgesinin tamamıdır. Bu sonuç bize Mescid-i Aksa'nın nerede olduğu sorusunun cevabını vermektedir. Yine çalışmamız isra ve mi'racın rotası hakkındaki sorulara yanıt vermiş, İsra'nın Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya yani iki harem bölgesi arasında gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Mi'racın ise Allah Rasulü uyanırken ve bedenen gerçekleştiğini gözler önüne sermiştir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Mescid-i Aksa, Kur'an-ı Kerim

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Handan YILDIZ BAYRAK		
	Student Number	148106011093		
	Department	BASIC ISLAMIC SCIENCES / TAFSIR		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	DOÇ. DR. MESUT KAYA		
Title of the Thesis/Dissertation	Jerusalem and Al- Aqsa Mosque in the Qur'an			

Jarusalem and Al-Aqsa Mosque which have become one of the most critical issues nowadays have the feature of becoming apple of three divine religions. Especially, some of the recent studies aimed to tear the connection apart between Jarusalem and Islam and it was claimed that Jarusalem wasn't mentioned in the Qur'an. In our study, we tried to refute this groundless claim by examining the verse of the Qur'an that became reference to Al-Aqsa Mosque. In our study, we have proved that not using the name of Jarusalem directly in the Qur'an doesn't mean that the ancient city is not pointed. As lot of prophets had lived in Jarusalem for decades and the Qur'an indicated this sacred city with adjectival definitions such as "holy land" and "fruitful land" in these prophet's stories. Furthermore, we saw that it is possible to find Al-Aqsa Mosque not only in the first verse of the Qur'an in the İsra's Surah but also in the lots of prophet's tales. In addition, in our study, we sought answers to the questions that arise in mind related about the location of the Al-Aqsa Mosque, true nature of isra and miraj. According to the results, Al-Aqsa Mosque is not a construction, it is the whole harem area located in the Jarusalem, including remnants of Süleyman's Temple. This results gives us the answer of the question about location of Al-Aqsa Mosque. Our study also provides answers to the questions about isra's and miraj's route, revealed that isra took place between two harem regions, from the Masjid al-Haram to Al-Aqsa Mosque. And thus he showed that miraj occurred to Rasulullah physically and when he was awake.

Key Words: Jarusalem, Al-Aqsa Mosque, the Qur'an

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
I. ÇALIŞMANIN AMACI ve YÖNTEMİ	1
A. Çalışmanın Amacı	1
B. Çalışmanın Yöntemi.	2
BİRİNCİ BÖLÜM.	4
1. KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA TARİHİNE GENEL BAKIŞ.....	4
1.1 KUDÜS TARİHİNE GENEL BAKIŞ	4
1.2 MESCİD-İ AKSA TARİHİNE GENEL BAKIŞ	8
1.3 KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA’NIN KONUMU	14
1.3.a. Kudüs’ün Konumu	14
1.3.b. Mescid-i Aksa’nın Konumu	15
1.4 KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA’NIN FAZİLETLERİ.	16
İKİNCİ BÖLÜM.....	20
2. KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA İLE İLGİLİ AYETLERİN NÜZUL SIRASI, MEKKÎ VE MEDENÎLİĞİ	20
2.1 MEKKÎ VE MEDENÎ SURELERİN ÖZELLİKLERİ	20
2.2 NÜZUL SIRASINA GÖRE MEKKE’DE NAZİL OLAN KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA AYETLERİ	22
2.2.1 BEYTÜLMAKDİS’E MEKÂN OLARAK İŞARET EDEN AYETLER.	22
2.2.2 PEYGAMBER KISSALARINDA BEYTÜLMAKDİS	26
2.2.2.a. Hz. İbrahim Kıssalarında Kudüs.	26
2.2.2.b. Hz. Musa Kıssalarında Kudüs.	28
2.2.2.c. Hz. Davud Ve Hz. Süleyman Kıssalarında Kudüs	35
2.2.2.d. Hz. İsa Ve Hz. Meryem Kıssalarında Kudüs	40
2.2.3 İSRA VE MİRAC OLAYLARI BAĞLAMINDA KUDÜS.....	42
2.3 NÜZUL SIRASINA GÖRE MEDİNE’DE NAZİL OLAN KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA AYETLERİ	51
2.3.a. İsrailoğulları Kıssalarında Kudüs.	52
2.3.b. Kibleden Bahseden Ayetler.	56

2.3.c. Hz. Meryem Ve Hz. İsa Kıssalarında Kudüs.	59
2.3.d. İçinde Allah'ın Adının Anıldığı Evler	64
2.3.e. Arz-ı Mev'ud Nedir?	66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	71
3.1 İTİRAZLAR ve DEĞERLENDİRİLMESİ.	71
3.1.1 MESCİD-İ AKSA'YA YÖNELİK İTİRAZLAR.	71
3.1.1.a. Mescid-i Aksa'nın Yerde mi Yoksa Gökte mi Olduğu Meselesi	71
3.1.1.b. Mescid-i Aksa'nın Cirane Mescidi Olduğu İddiası	74
3.1.1.c. İsra Gecesi Kudüs'te Mescid-i Aksa'nın Olup Olmadığı Meselesi	75
3.1.2 İSRA VE MİRACA İTİRAZLAR.	79
3.1.2.a. İsra ve Mi'rac Ruh ile Mi Beden ile Mi Oldu?	79
3.1.2.b. İsra ve Mi'rac Birden Fazla Mı Oldu?	81
Sonuç.....	84
KAYNAKÇA	88

ÖNSÖZ

Müslümanların ilk kıblesi, ikinci mescidi ve üçüncü harem bölgesi olan Mescid-i Aksa ve içinde bulunduğu Beytülmakdis; şüphesiz ki günümüzün en tartışmaya açık konularından birisi haline gelmiştir. Üç semavî dinin gözdesi olan Kudüs, ilk kurulduğu tarihten itibaren birçok kültüre ev sahipliği yapmış, daha da önemlisi sayısız peygambere yurt olmuştur. Bu sebeple bütün semavî dinler, bu mübarek beldenin hâkimi veya hâdimi olmak istemektedir.

Allah Rasulü'nün ilk kıblesi olan ve Müslümanlar nezdindeki kıymeti İsra Suresi'nin 1. ayetiyle perçinlenen Mescid-i Aksa ve mübarek kılınan çevresi, tarih boyunca defalarca kez yıkıma uğrayıp yeniden inşa edilmiştir. Bütün dillerde adı “selamet yurdu” (Daru’s-Selâm) anlamına gelen ve Osmanlı ile birlikte Kudüs-i Şerif diye anılmaya başlanan Kudüs için Osmanlı'nın son döneminin ardından tarih tekerrür etmiş, isminin aksine ne yazık ki bu günlerde barış ve selamete hasret kalmıştır. Bu durum ise bizim bu topraklara karşı daha hassas olmamıza sebebiyet vermektedir.

İnsanlık yaratıldığından beri var olan kadim şehir Kudüs; hem dini hem de tarihi yapısıyla dünyanın gözünü üstüne çekmektedir. Yahudiler, bu beldelerin varisleri olduğunu iddia ederken; Müslümanlar, İsrailoğulları'na “vaad edilen topraklar”ın tarihselliğini dile getirmişlerdir. Bu çalışmamızda Kur'an'daki Kudüs ve Mescid-i Aksa ayetlerini inceleyerek bu bereketli toprakların İslam açısından kıymetini gözler önüne sermek istedik.

Aynı zamanda bugün yine bazı çevrelerin gerek istemsiz, gerekse art niyetli olarak bir polemik haline getirdiği “Mescid-i Aksa nerededir?”, “Allah Rasulü zamanında Kudüs'te Mescid-i Aksa var mıydı?” sorularına da Kur'an-ı Kerim, sahih hadisler ve tarih metinleri aracılığıyla cevap bulmaya çalıştık. Bu çerçevede İsra ve mi'rac olaylarına ve bunlar hakkındaki iddialara da açıklık getirmek istedik.

Bu çalışmamda hiç bir konuda benden desteğini esirgemeyen, sabırla her aşamada bana yol gösteren kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Mesut KAYA Beyefendiye, maddi manevi destekleri ile her daim arkamda durup beni teşvik eden, yorulduğum zamanlarda

dualarıyla bana manevi kuvvet olan muhterem anne ve babama, çalışmalarım esnasında büyük bir özveriyle yanımda olan eşime teşekkürü borç bilirim.

Çalışmamdaki iyi ve güzel olan her ne varsa Allah ve Rasulü'nden ve biricik nizam İslam'dan, kusurlu olan her ne varsa da bizdendir.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Handan YILDIZ BAYRAK

KONYA-2019

KISALTMALAR

(a.s)	: Aleyhi's-Selam
b.	: İbn
Bsk.	: Baskı
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
E. T.	: Erişim Tarihi
Hız.	: Hazreti
(ra)	: Radıyallahu Anh
(s.a)	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	: Tercüme
v. dğr.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınevi

GİRİŞ

I. ÇALIŞMANIN AMACI ve YÖNTEMİ

A. Çalışmanın Amacı

İnsanlar için hidayet ve rahmet kaynağı, doğru ile yanlış birbirinden ayıran bir kitap olan Kur'an-ı Kerim, muhtevası itibariyle insanlara helal ve haramı göstermekte, kimi zaman bilimsel bilgiye ışık tutmakta, geçmiş kavimlerin kıssalarından bahsederek öğüt vermektedir. Kur'an-ı Kerim, bir tarih kitabı olmamakla beraber bozulmamış tek kitap olması hasebiyle geçmiş ümmetler konusunda insanlığa en doğru bilgiyi vermiştir. Kimi zaman açık açık, kimi zamanda üstü örtülü olarak bu ümmetlerin hallerinden bahsetmekte, özellikle de onlara gönderilen peygamberleri anmaktadır. İşte biz bu çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'de kimi zaman alenen, bazen de üstü kapalı olarak bahsedilen Kudüs ve Mescid-i Aksa'ya yönelik ayetleri inceleyeceğiz.

İnsanlık tarihi kadar eski, birçok medenîyetin beşiği, peygamberlere yurt olmuş, üç semavi dinin gözbebeği haline gelmiş olan Kudüs'ün önemi herkes tarafından tartışmasız kabul edilmektedir. Gerek coğrafî, gerekse dinî konumdan Dünya'nın ilgi odağı olan kadim şehrin, biz Müslümanlar nezdindeki kıymeti ise daha farklıdır. İlk kiblemiz, ikinci harem bölgemiz ve üçüncü mescidimiz olan Mescid-i Aksa ve kadim şehir Kudüs'ün gerek ayetlerle gerekse sahih hadislerle bereketin merkezi olduğu desteklenmiştir. Bu çalışmamız, Kur'an'da Kudüs'ten ve Mescid-i Aksa'dan bahsedilmediğini iddia edenlere cevap verir niteliktedir.

Kur'an-ı Kerim'i doğru olarak anlamak ve hayatına ona göre şekil vermek her Müslüman'ın boynunun borcudur. Bu ise sadece ibadet ve muamelatı bilmek demek değildir. Aynı zamanda Kur'an coğrafyasına hâkim olmayı da gerektirir. Bu sayede Kur'an kıssalarının vermek istediği mesaj daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Biz bu çalışmamızda İslam'ın göz bebeği beldelerden biri olan ve Kur'an-ı Kerim'de defaatle zikredilen mübarek belde Kudüs'ten ve ikinci haremimiz olan Mescid-i Aksa'dan söz edeceğiz.

Biz biliyoruz ki; Allah Rasulü'nün İsrâ'nın ikinci ve mi'racın birinci durağı olan Mescid-i Aksa'ya getirilmesinin özel bir nedeni vardı. Gerek Kur'an-ı Kerim'de ve gerekse sahih hadislerde Kudüs ve Mescid-i Aksa'ya özellikle yer verilmiştir. İsrâ mucizesinde beldenin bereketinin tescillenmesi ve Allah Rasulü'nün “orada muhakkak namaz kılın, buna güç yetiremiyorsanız kandillerinde yakılmak üzere zeytinyağı gönderin”¹ ve buna benzer hadislerinde de beldenin Müslümanlar gözünde diri tutulmasının amaçlandığını görüyoruz. Hadisin sırrına mazhar olduktan sonra anladık ki; Allah Rasulü'nün amacı zeytinyağı değildi. O günden beri gerek elimizle, gerek dilimizle, gerekse kalemimizle Kudüs ve Mescid-i Aksa için çalışmanın gerekliliğine inandık. İşte bu gereklilik bizi bu çalışmayı yapmaya teşvik etmiştir.

İslam'ın temel iki kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerce desteklenen bu beldeye karşı kayıtsız kalmamız mümkün görünmemektedir. Fakat bugün bazı ülkelerin politikaları sebebiyle Kudüs ve Mescid-i Aksa yalnızlaştırılmıştır. Bereketin merkezi olan bu bölge sistemli bir şekilde Müslümanlara unutturulmak istenmiş ve Kudüs'le İslam'ın bağı kesilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın asıl amacı Kudüs ve Mescid-i Aksa gibi büyük değerlerin gerçek mirasçılarının Allah'a hakkıyla iman eden Müslümanlar olduğunu çünkü o beldenin yüzyıllardır peygamberlere yurt olduğunu Kur'an ayetlerini referans göstererek hatırlatmaktır. Allah'tan çalışmamızı bereketlendirmesini dileriz.

B. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmamızın konusu olan Kudüs ve Mescid-i Aksa, çok kapsamlı bir araştırmayı gerektirmektedir. Konu aynı zamanda hadis ve İslam Tarihi bölümüne de

¹ Ebu Davud, “Kitabü's-Salat”, 14.

yakın olduğu ve biz ise tefsir üzerine bir çalışma yaptığımız için bu farklı alanlara meyiletmeden tefsir ağırlıklı bir çalışma yapmaya gayret gösterdik. Çalışmamız boyunca ilk olarak kadim tefsir kitaplarından faydalandık. Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın tarihi ile ilgili İslam Tarihi çalışmalarını da inceledik. Konuya yönelik Hz. Muhammed (a.s)'ın hadislerinden de istifade ettik. Günümüzde ve yakın dönemde konumuzla alakalı yapılmış çalışmalardan faydalanarak ayetlerin değerlendirmelerini yaptık. İlk dönem tefsirlerinden konumuzla alakalı ayetleri incelerken, çağdaş tefsir çalışmalarını da konumuza katarak çalışmamızı şekillendirdik. Ayrıca Kudüs ve Mescid-i Aksa ile alakalı yüksek lisans ve doktora tezleri ve bu konuya yönelik kitaplara da müracaat ettik.

Çalışmamızın birinci bölümünde kısaca Kudüs ve Mescid-i Aksa tarihinden ve sözü geçen bölgelerin konumlarından bahsettik. Burada tarih ve coğrafya kaynaklarından faydalandık.

İkinci bölümde mezkûr bölgelerden bahseden Kur'an ayetlerini Mekkî ve Medenî olmak üzere ayırdık ve her birini kendi içlerinde sınıflandırarak anlattık. Ayetleri klasik ve çağdaş dönem tefsirlerinden faydalanarak açıklamaya çalıştık.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Kudüs ve Mescid-i Aksa ile ilgili itirazları ayrı başlıklar halinde güncel tartışmaları da göz önünde tutarak değerlendirdik.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA TARİHİNE GENEL BAKIŞ

1.1 KUDÜS TARİHİNE GENEL BAKIŞ

Kur'an-ı Kerim'de birçok ayetin geçtiği mekan olan Kudüs, bir vahiy ve peygamber şehri olması açısından çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. İsrâ Suresinin ilk ayetinde yer alan “çevresi mübarek kılınan Mescid-i Akşa” ifadesi de yine mezkûr mescidin çevresi olan Kudüs'ü daha yakından incelememiz açısından bize bir ışık vermiştir.

Şehrin adının geçtiği en eski belge MÖ XIX. ve XVIII. yüzyıllara ait Mısır metinleridir. Kudüs, yüzyıllar, diller, milletler değişse de, aldığı isimlerin anlamı aynı olan Dünya'da belki de ilk şehirdir. Sami dillerinde “Salem”, Aramice'de “Beth Makdeşa”, İbranice'de “Bet ha-Mikdaş” ve Arapça'da “Beytülmakdis” olarak da isimlendirilen Kudüs, “Allah'ın evi”, “barış”, “selam yurdu” anlamlarına gelmektedir. Sözüün özeti ise Evliya Çelebi'den gelir: “Bütün milletlerin hasret çektiği yer bu Kudüs-i Şerif'tir.”²

Neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan kadim şehir Kudüs'ün tarihini incelemek istediğimizde İslam öncesi Kudüs, Müslümanların fethinden sonra Kudüs, Haçlı Seferlerinin ardından Kudüs ve İsrail'in işgalinden sonraki Kudüs olarak bölümlendirmemiz mümkündür.³ Çalışmamızın tarih değil tefsir üzerine olmasından ötürü kabaca bahsedeceğimiz bu bölümler Kudüs'ü anlamak için genel bir fikir vermesi açısından önemlidir.

Tarihi çok eskilere dayanan Kudüs'e ait ilk bulgular, şehrin; tarih sahnesine ilk çıktığı yılların Erken Bronz Çağı'nın Ken'an şehirlerinden biri olduğunu ispatlamıştır. İslam tarihçilerine göre Kudüs ilk önce Amâlikâlılar tarafından

² İbrahim Ethem Polat, *Kudüs Seyahatnamesi* (Ankara: Bengü Yayınları, 2011), 42.

³ Musa Basit v. dğr., *Kudüs Tarihi* (İstanbul: Nida Yayınları, 2011), 5.

kurulmuştur.⁴ Milattan önce XV. yüzyıl civarı olan Geç Bronz Çağı'nda Filistin'e saldıran Hurri'ler sebebiyle Kudüslüler ve

Filistinliler Mısır Firavunlarından yardım istemiş, Firavun da ordularını Kudüs'e göndermiştir. Bunun ardından Kudüs, Mısır Firavunları'nın hâkimiyeti altına girmiştir.⁵

İsrailoğulları uzun zaman Kudüs'e girmeyi denemiş fakat başarılı olamamışlardı. Ancak, Allah'ın peygamberlerinden biri olan Hz. Davud zamanında şehre girebilmişlerdi. Davud (a.s)'ın ardından oğlu Süleyman (a.s) da Kudüs'ün kralı olmuş ve 40 yıl boyunca şehri yönetmişti. Hz Süleyman'ın vefatının ardından İsrailoğulları'nda yönetim kavgaları başlamış ve bunun sonucu olarak Kudüs, ikiye ayrılmıştır.⁶

Büyük İskender Filistin'i fethetmesiyle Kudüs'ü de hâkimiyetine almış oldu. Oğulları zamanında da devam eden bu hâkimiyet MÖ 323 yılında Kral Batillamas'ın Filistin'i ele geçirmesine kadar devam etti.⁷

MÖ 198 tarihinde Kudüs şehri Suriye'de bulunan Selefkilere tabi oldu. Bu süreçte şehir halkı Yunan kültüründen etkilendi.⁸

Roma İmparatorluğu komutanı Bumuci MÖ 60'lı yıllarda Kudüs'ü Roma İmparatorluğu'nun sınırlarına kattı. Kudüs daha sonra Doğu Roma (Bizans) ve Batı Roma olarak ikiye ayrıldı. Bu dönemde şehir 200 yıl boyunca ekonomik açıdan oldukça rahattı. Bölgede istikrar uzun sürmedi 2. Farisî Kral Suriye'yi işgal etti ve işgal Kudüs'e kadar uzandı. Birçok Hıristiyan mabedi bu esnada yerle bir edildi ve Yahudiler de, Hıristiyanlardan intikam almak için Farisîlere destek verdiler.

⁴ Ömer Faruk Harman, "Kudüs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 26: 325.

⁵ Basit v. dğr., *Kudüs Tarihi*, 26.

⁶ Harman, "Kudüs", 26: 325.

⁷ Basit v. dğr., *Kudüs Tarihi*, 32.

⁸ Harman, "Kudüs", 26: 325.

Bizanslıların şehirden uzaklaştırılmaları uzun sürmedi. Bizans İmparatoru Miladi 628 yılında şehri yeniden işgal etti, Farisîleri de Kudüs'ten kovdu.⁹

Bu olaylar olurken, Allah'ın Rasulü Hz. Muhammed (a.s), Kur'an-ı Kerim'de de anlatıldığı üzere Mescid-i Haram'dan, Mescid-i Aksa'ya giden bir gece yolculuğu yapmıştı. (el-İsrâ 17/1) Müslümanlar bu olayın ardından Kâbe ve Mescid-i Aksa arasında bir bağ kurmuşlardı. Hz. Muhammed'in vefatının ardından İslam Kumandanı Ebu Ubeyde b. Cerrah önderliğinde İslam ordusu Kudüs'ü kuşattı. Patrik Safronyus, şehrin anahtarını ikinci İslam halifesi Hz. Ömer'e vermek istediğini söyleyince 636 yılında Hz. Ömer şehrin anahtarını alarak Kudüs'ü İslam şehri haline getirdi. Beytülmakdis'e huzur ve sükunet Hz Ömer'in şehri almasının ardından geldi. Şehirdeki diğer unsurların güvende olduğunu belirten bir emanname yayınlayan halife¹⁰; şehrin ismini İlya'dan yeniden Kudüs'e¹¹ ve Beytülmakdis'e¹² çevirdi.

Hız. Ömer'in ardından şehre Emevîler hakim oldular. Kudüs'e büyük bir ihtimam gösteren Emevîler imar çalışmalarına da önem verdiler. Yaklaşık 90 yıl Emevîlerin kontrolünde olan Kudüs 750-878 yılları arasında ise Abbasilerin hâkimiyetine girdi.¹³

1071 yılında şehre hakim olan Selçuklular, Fatimilerle yaşadıkları siyasi sorunlar, saltanat kavgaları, Endülüs Emevî Devletinin düşmesi gibi nedenler sonucunda zayıfladı. Bunu fırsat bilen Haçlılar şehri işgal etti.¹⁴

Selahaddin Eyyubi 1187 yılında Kudüs'ü haçlıların elinden almayı başardı.¹⁵ Kubbetüssahra'daki haçı çıkardı. Şehrin imar ve yenilenmesine azami bir özen

⁹ <https://mirasimiz.org.tr/sayfa/Kudus-Tarihi/24> E.T (25.03.2019).

¹⁰ Abdulmuttalip Arpa, "Rum Suresi Çerçevesinde Beytülmakdis'in Fethinin Müjdelenmesi", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2014), 207.

¹¹ Recep Dikici, *Kudüs Tarihi Faziletleri ve Alimleri* (İstanbul: Akif Yayınları, 2018), 21.

¹² Can Ekin Köroğlu, *Etnik Temizlik Filistin* (İstanbul: Frida Yayınları,2010), 10.

¹³ Harman, "Kudüs", 26: 328.

¹⁴ Ahmet Ağırakça, *Selahaddin Eyyubi ve Kudüs'ün Yeniden Fethi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 60.

¹⁵ Ali Muhammed Sallabi, *Eyyubi Devleti ve Selahaddin Eyyubi ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, trc. Şerafettin Şenaslan, 4. Baskı (İstanbul: Ravza Yayınları, 2017), 597.

gösterdi. Nureddin Zengi'nin Mescid-i Aksa için hazırlattığı ve İslam Sanat Tarihinin nadide eserlerinden olup çivi ve yapııştırıcı kullanılmadan yapılan minberi de Mescid-i Aksa'ya hediye etti.¹⁶ Selahaddin Eyyubi'nin vefatının ardından haçlılar tekrar Kudüs'ü işgal etti. 1244 yılında ise Mısır Eyyubileri, Suriye Eyyubileri ve müttefiği Haçlıları mağlup ederek Kudüs'ü yeniden Müslümanların himayesine aldı. Eyyubi hanedanlığının sona ermesi ile Filistin ve Kudüs, 1517 tarihine kadar Memluklerin hâkimiyetinde kaldı.¹⁷

28 Aralık 1516'da Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferiyle birlikte Osmanlılar Kudüs'e girmiş oldular.¹⁸ Sultan Selim Kudüs'ün adını onun önemine ithafen Kuds-ü Şerif olarak değiştirdi. Kanuni Sultan Süleyman şehrin etrafını tamamen surlarla çevirmiş, eski surların yıpranan yerlerini onarmıştır. Kanuni döneminde birçok çeşme, medrese, imaarathane, cami, su havuzları ve bu suyu şehre taşıyan kanallar yapılmıştır. 400 yıl boyunca Kudüs'e hakim olan Osmanlılar şehre çok önem vermişlerdi. Fethin ardından birçok Osmanlı padişahı Kudüs'e çeşitli hizmetlerde bulunmuş, padişahların eşleri dahi aşevleri, çeşmeler gibi birçok akarla Kudüs'e isimlerini yazdırmışlardır.¹⁹ Bugün hala Kudüs'te Osmanlı'nın izlerine rastlamak mümkün olduğu gibi birçok cadde ve sokağa Osmanlı padişahlarının ve Kudüs'e hizmet eden Müslüman devlet adamlarının isimleri verilmiştir.

9 Aralık 1917 tarihinde Kudüs, İngilizlerin eline geçti ve İngiliz mandası haline gelerek Filistin'in başkenti oldu. 1948 yılında İngilizler bölgeden çekildiler ve İsrail'in kurulmasına fırsat verdiler. O tarihten itibaren Yahudilerle Müslümanlar arasında çatışmalar başladı. Kudüs, Doğu ve Batı olarak ikiye ayrıldı. Batı Kudüs İsrail'in işgali altında kalırken, Doğu Kudüs Ürdün'ün kontrolünde Müslüman Arapların elinde kaldı. Fakat 1967 yılında 6 gün süren Arap- İsrail savaşlarıyla İsrail kendi topraklarını üç kattan daha fazla büyütmüş oldu ve Doğu Kudüs de

¹⁶ Bahattin Kök, “ Mahmud Nüreddin Zengi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*(İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 262.

¹⁷ Cengiz Tomar, “Kudüs”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 334.

¹⁸ Dikici, *Kudüs Tarihi Faziletleri ve Alimleri*, 22.

¹⁹ Kamil Cemil el-Aseli, “Kudüs”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 335.

Müslümanların elinden çıktı.²⁰ Bugün Kudüs, Birleşmiş Milletler'in kontrolünde bağımsız bir şehir olsa da²¹ hala şehre giriş çıkışlar İsrail kontrolü ile yapılmaktadır.²²

Konumuzdan uzaklaşmamak adına Kuds-ü Şerif'in bugünkü halinden uzunca bahsetmiyoruz. Fakat şunu söylemeden geçmemiz mümkün değil ki; kısaca tarihinden bahsettiğimiz Kudüs'te Yahudilerin yaşadığı zaman görüldüğü gibi oldukça azdır. Müslümanların ilk kiblesi olması hasebiyle ve geçmiş birçok peygamberin de verasetinin Müslümanlarda olduğunu düşünürsek, Yahudilerin iddia ettiği gibi Kudüs onların değil, geçmişten beri Müslümanların olmuştur ve bugün Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle mübarek toprakların asıl sahipleri Kur'an'a iman edenlerdir.

1.2 MESCİD-İ AKSA TARİHİNE GENEL BAKIŞ

Müslümanların ilk kiblesi, ikinci mescidi ve üçüncü harem olan Mescid-i Aksa tarih boyunca farklı isimlerle anılmıştır. Ârâmîce Beth makdeşa, İbrânîce Beth hamikdaş ve Arapça Beytülmakdis olup "mukaddes ev" demektir; bu ad sonradan şehrin tamamını kapsamına almıştır. Şehir için Müslümanların benimsediği Kudüs adı da aynı kökten gelmekte ve bazen şehri değil mâbedi ifade etmektedir.²³

Kur'an-ı Kerim'de Mescid-i Aksa (el-İsrâ 17/1) diye anılan yerin Kudüs'teki el-Aksa Mescidi'nin bulunduğu harem bölgesi olduğuna dair İslam âlimleri ittifak

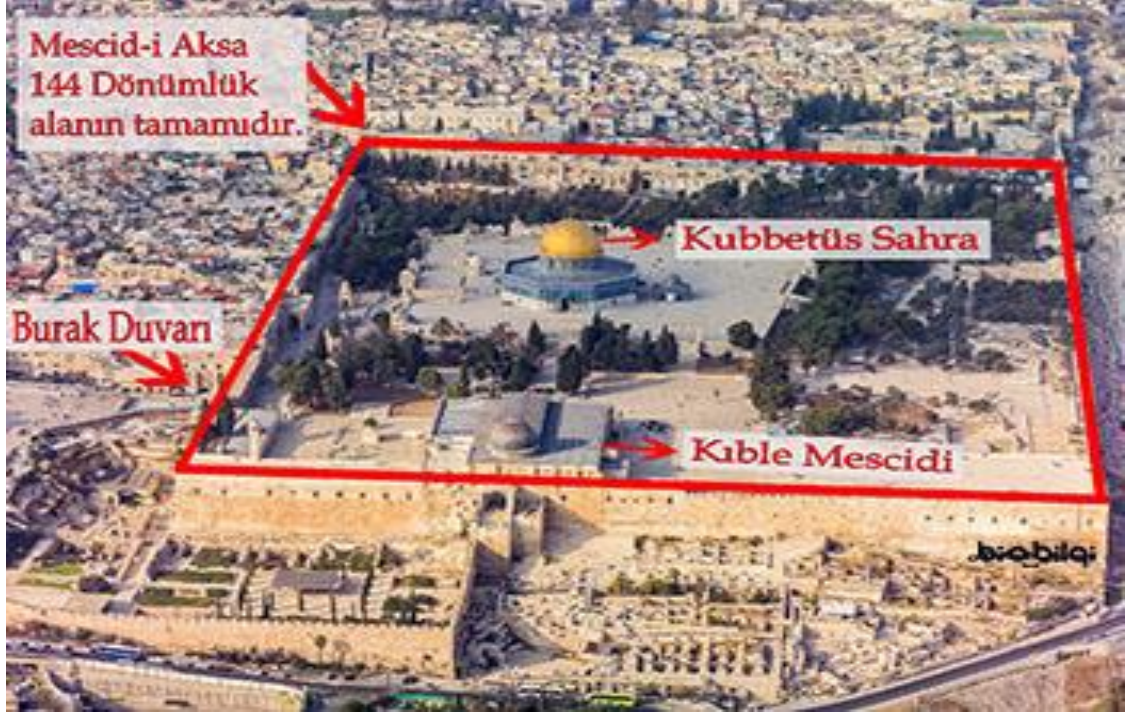
²⁰ Koroğlu, *Emik Temizlik Filistin*, 56.

²¹ Deniz Baran, Güncel Gelişmeler Işığında Kudüs'ün Statüsü Meselesi, *Global Political Trends Center*, 56 (Eylül 2018), 8.

²² Haydar Oruç, Mescid-i Aksa Tarihi, Statüsü ve Güncel Gelişmeler, *ORMER Perspektif Serileri*, 15(Aralık 2015), 5.

²³ Nebi Bozkurt, "Mescid-i Aksa", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 268.

etmiştir.²⁴ Harem bölgesi ise aşağıdaki görselde işaretlenmiş surlarla çevrili alanın tamamıdır.

Resim 1 Mescid-i Aksa

Arapça’da en uzak anlamına gelen “aksa” isminin verilmesinin sebebi ise buranın Mekke’ye en uzaktaki mescid olmasıdır.²⁵

Mescid-i Aksa, insanların ibadet edebilmeleri için Mescid-i Haram’dan sonra inşa edilen en eski ikinci mesciddir. Allah Rasulü’ne “Yeryüzünde ibadet için inşa edilen ilk mescid hangisidir sorusunu soran Ebu Zer’e, O: “Mescid-i Haram” cevabını verir. “Sonra hangisidir” diye sorduğunda “Mescid-i Aksa’dır” cevabını vermiş devamında da “bu ikisinin arasında kırk yıl vardır” buyurmuştur.²⁶

²⁴ Aşır Öreñç, *Hadislerde Kutsal Mekan Algısı* (Doktora Tezi, SDÜ,2013), 136.

²⁵ Kadı Beydâvi, *Envârü’l-Tenzil ve Esrarü’t-Te’vîl*, (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye Yayınları, 1988), 1: 564.

²⁶ Müslim, “Kitabü’l-Mesâcid”, 1-2.

Yer tespiti ve planlamasına Hz. Davud'un başladığı²⁷ Mescid-i Aksa'yı Hz. Süleyman tamamladı. Onun ardından defalarca istilaya uğrayan mabede en büyük yıkım Babil hükümdarı II. Buhtunnasır'ın Kudüs'ü işgali sırasında oldu. Şehri tamamen tahrip eden Buhtunnasır, mabedin yıkılan duvarlarını, oradaki altın işlemleri alarak Babil'e götürmüştü. Perslerin Babilleri bozguna uğratmasına kadar Babillerin elinde bulunan mabed, Kudüs'e dönen Yahudi ileri gelenlerinden Zerubbabel tarafından yeniden inşa edilmiş ve bu inşaat 25 yıl sürmüştür.

Tarih boyunca birçok kez istilaya uğrayan Kudüs bu defa da Selefki Kralı tarafından işgal edilmiş bu sırada Beytülmakdis'e Grek Tanrı heykelleri konulmuştu. Bunun üzerine Makkabi isyanları başlamış, 4 yılın ardından mabet bu putlardan temizlenmiştir.²⁸

Kudüs, MÖ 37'de Romalıların eline geçmiş, onlar da mabedi genişleterek yeniden inşa etmişlerdir. Bu inşaat Hz. İsa'nın doğumundan 20 yıl kadar önce başlamış, o doğduğunda da devam etmiştir.²⁹ Bu sebeple, Kur'an-ı Kerim'de kıssaları geçen³⁰ Zekeriyya (a.s) ve Hz. Meryem'in de bu mescide oldukları düşünülmektedir.

Hz. İsa zamanında mabede gerekli ilgi ve saygı gösterilmiyordu. O dönemde Hz. İsa mabedin yerinin pazar yerine çevrilmiş olduğunu görmüş ve insanlara buranın bir dua yeri olduğunu hatırlatarak onları uyarmıştı.³¹ Yine o dönemde Hz. İsa insanlara burada İncil öğretmeye çalışmış fakat Yahudi kâhinleri ve ileri gelenleri buna karşı çıkmıştı.³²

MS 70 yılında Titus komutasındaki Roma ordusu Kudüs'ü tamamen yok etmiş, bu arada mabedi de yerle bir etmişti. Şehir Hadrien zamanında yeniden imar edilirken Beytülmakdis'in yerine Jüpiter Capitolinus Tapınağı yapılmıştır.

²⁷ Bozkurt, "Mescid-i Aksa", 29: 268.

²⁸ Bozkurt, "Mescid-i Aksa", 29: 269.

²⁹ Bozkurt, "Mescid-i Aksa", 29: 270.

³⁰ Ali İmran 3/37,39; Meryem 19/11.

³¹ İşaya, 56/7.

³² Luka, 20/1-2.

Konstantinos'un Hıristiyanlığı kabulünün ardından da bu tapınağın yıkıldığı düşünülmektedir.³³

Hz. Muhammed'in mi'rac yolculuğuna çıkmadan önce Müslümanların ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa'ya getirilmesi İsrâ suresinde açıkça belirtilmektedir. Ayrıca Müslümanlar hicretten sonra yaklaşık bir buçuk yıl kadar da yine Mescid-i Aksa'ya yönelerek namaz kılmaya devam ettiler. Bu hem İslam'ın bu bölgeye ne kadar kıymet verdiğini gösterir; hem de Müslümanların zihninde sürekli olarak mescidin taze kalmasına sebep olur. Öte yandan Allah Rasulü, Kudüs'ün fethinden yıllar önce ziyaret için yolculuğa çıkılabilecek 3 mescidin içine Mescid-i Aksa'yı da eklemiş,³⁴ buralarda kılınan namazların kişinin evinde kılınan namazdan elli bin kat kıymetli olduğunu belirtmiştir.³⁵ Yani Allah Rasulü, Beytülmakdis'in fethini gerçekleştirmek için ilmi, siyasi ve askeri hazırlığın alt yapısını bizzat vermiştir.³⁶ Böylelikle hem Kudüs'ün fethi için yol gösterilmiş, hem de kiblenin Mescid-i Haram'a dönmesinin Mescid-i Aksa'yı itibarsızlaştırmadığına işaret edilmiştir.

Kudüs'ün İslam'la tanışması Hz. Ömer zamanına dayansa da³⁷ aslında bu fethin hikayesi namazların Mescid-i Aksa'ya doğru kılınmasıyla başlar. Beytülmakdis'e gösterilen ihtimam Allah Resulü zamanında başlamış; Tebük, Hayber ve Mute Savaşlarıyla Kudüs yolu güvenlik altına alınmak istenmiş ve bu sayede üç harem bölgesinin birbirine bağlanması murat edilmişti. Hz. Muhammed(s.a)'in vefatının ardından, sahabenin Allah Rasulü'nden aldığı terbiye ve eğitim meyvelerini vermiş, Hz. Ebubekir zamanında Filistin bölgesine yapılmaya başlayan fetihler Hz. Ömer'le zirveye ulaşmış ve Kudüs'te sonlanmıştır.³⁸ Hz. Ömer Kudüs'ün anahtarını teslim aldığı anda kendisi bizzat çalışarak Mescid-i Aksa'nın

³³ Bozkurt, "Mescid-i Aksa", 29: 270.

³⁴ Buhârî, "Fadlû's-Salât", 1,6; Müslim, "Hac", 511-513.

³⁵ İbn Mâce, "Kitabu İkâmeti's-Salât", 198

³⁶ Abd al-Fattah Al-Awaisi, *Beytülmakdis Bereket Daireleri Teorisi* (İstanbul: Beytülmakdis Çalışmaları Vakfı Yayınları, 2015), 2.

³⁷ Oruç, Mescid-i Aksa Tarihi, Statüsü ve Güncel Gelişmeler, 3.

³⁸ Mustafa Göregen, "Hz. Ömer Döneminde Kudüs'ün Müslümanlar Tarafından Fethi", *Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu*, Ed. Ali Aksu (C. Ü Rektörlük Matbaası, 2018), 1: 524.

molozlar altında kalmış alanını temizletip, Sahra'nın güneyinde cemaate namaz kıldırılmış, sonra da buraya bir mescid yaptırmıştı.³⁹ Hz. Ömer Kudüs'e geldiğinde Süleyman Mabedinin sadece enkazı bulunmaktaydı. Hıristiyanlar, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'a karşı redd-i mirasta bulunmuş ve onların emanetlerine kayıtsız kalmış, mescidin bulunduğu mekanı mezbele haline getirmişlerdi.⁴⁰ Keppel A. Cameron Creswell bu harabenin Titus'un askerleri tarafından yıkılan mabedin kalıntısı olduğunu belirtmiştir.⁴¹

130 yılındaki şiddetli depremde mabed büyük zarar görmüş ve halife Mansur ancak Mescid-i Aksa'nın kapılardaki altın ve gümüşlerden para bastırarak mabedi tamir ettirebilmiştir. 158 yılındaki depremle yeniden yıkılan Mescid-i Aksa, Mehdi-billah tarafından yenilenmiştir. Abbasiler döneminde mabede yapılan önemli ikinci imar çalışması ise halife Me'mun zamanında (813-833) yapılmıştır.⁴²

425 yılında bir kez daha depreme yenik düşen Mescid-i Aksa halife Zahir'in (ö. 427) emriyle neredeyse yeniden yapılrçasına onarılmış, yeni yapılan bina bir miktar küçültülmüştür. Haçlı istilası ile zarar gören mabedin Selahaddin Eyyubi zamanındaki onarım aşamasında da bu mimari esas alınmıştır. Günümüzdeki binanın büyük bölümü de Zahir döneminden kalmıştır.⁴³

Haçlı istilası sırasında büyük kısmı Tapınak şövalyelerine verilen Mescid-i Aksa'da bazı değişiklikler yapılmıştır. Şövalyeler kendilerine verilen kısımları ikametgah ve erzak ambarı olarak kullanmışlardır. Diğer kısımları da Latin kralları saray olarak kullanmıştır. Selahaddin Eyyubi Kudüs'ü geri aldığıında Mescid-i Aksa'yı eski haline getirmek için çok fazla emek harcamıştır. Şövalyelerin silah ambarı olarak kullandıkları bölüm tadilattan geçirilerek kadınlar camisi olarak

³⁹ Bozkurt, "Mescid-i Aksa", 29: 270.

⁴⁰ İsmail Altun, Sahabe Gözünde Kudüs ve Mescid-i Aksa, *İLTED*, 47(2017): 163.

⁴¹ Raid Salah, "Aksa Tehlikede", *Mescid-i Aksa Sempozyumu*, Ed. Sucud Muhammed Tahir (İstanbul: İHH Araştırma Yayınlar Birimi, 2009), 23.

⁴² Bozkurt, "Mescid-i Aksa", 29: 270.

⁴³ Bozkurt, "Mescid-i Aksa", 29: 270.

düzenlenmiştir. Nureddin Zengi'nin Mescid-i Aksa için yaptırdığı minber Halep'ten getirilmiş ve yerine konulmuştur.⁴⁴

Mescid-i Aksa, birçok Osmanlı hükümdarı tarafından onarılmış, mabede farklı hizmetler sunulmuştur. Mescid-i Aksa bugünkü halini Osmanlılar döneminde almıştır.⁴⁵ Bu dönemde Kudüs, doğrudan İstanbul'a bağlı bir mutasarrıflık haline getirilmiş ve Kudüs-i Şerif adıyla anılmıştır. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde mübarek beldeyle alakalı birçok imar çalışması yapılmıştır. Kubbetü's-Sahra'nın bütün pencereleri ve üç kapısı onarılmış, Silsile Kubbesi tamir edilmiştir. Şehrin surları ve kapıları bu dönemde yeniden inşa edilmiştir. Kanûnî, Kudüs-i Şerif'in su problemlerini gidermek için hiçbir maliyetten kaçınmamış, sıkıntıya yönelik kapsamlı çalışmalar yaptırmış, neticede sebiller ve su kanalları inşa ettirmiştir.⁴⁶

21 Ağustos 1969 yılında fanatik bir Yahudi tarafından çıkarılan yangında büyük ölçüde tahribata uğrayan mescidde Nureddin Zengi tarafından çivi ve yapıstırıcı kullanılmadan yaptırılmış olan⁴⁷ ve İslam sanat tarihinin nadide örneklerinden olan ahşap minber neredeyse tamamen yanmıştır. Mescid-i Aksa, sonraki yıllarda aslına uygun olarak imar edilmişse de bu mübarek alan, Yahudilerin defalarca saldırısına uğrayarak zarar görmüştür ve hala da görmeye devam etmektedir.⁴⁸

⁴⁴ Bozkurt, "Mescid-i Aksa", 29: 271.

⁴⁵ Oruç, Mescid-i Aksa Tarihi, Statüsü ve Güncel Gelişmeler, 3.

⁴⁶ Basit v. dğr., *Kudüs Tarihi*, 151.

⁴⁷ Polat, *Evliya Çelebi'nin İzinde Kudüs Seyahatnamesi*, 54.

⁴⁸ Ahmet Varol, *Filistin Hakkında Yanılığlar* (İstanbul: Nida Yayınları, 2013), 49.

1.3 KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA'NIN KONUMU

1.3.a. Kudüs'ün Konumu

‘Gökyüzünde imar edilip, yeryüzüne indirilen şehir’⁴⁹ Kuds-ü Şerif, üç ilahi din açısından oldukça büyük öneme sahiptir. Orta doğunun en eski şehirlerinden olan Kudüs, Lut Gölü’nün bulunduğu çukur alanın batısında ve bu alandan fay diklikleriyle ayrılmış olan Yahudiye platosunun dalgalı yüzeyi üzerinde kurulmuştur. Lut Gölü’ne 24, Akdeniz kıyılarına kuş uçuşu 52 km uzaklıkta şehrin deniz seviyesinden yüksekliği Mescid-i Aksa bölgesinde 747 metredir.⁵⁰

Keza, Beytülmakdis’in sınırları batıdan Remle’yi ve onun çevresindeki köyleri denizden de Akdeniz’in içine doğru 12 Arap mili yaklaşık 26 km kadar alanı kapsamaktadır. Khalid el-Awasi’ye göre bu sınırlar idari sınırlar değildir ve idarenin değişmesi sınırlara etki etmez; yani burası mukaddes belde için harem bölgesidir.⁵¹

⁴⁹ Bozkurt, “Mescid-i Aksa”, 29: 268.

⁵⁰ Harman, “Kudüs”, 26: 323.

⁵¹ El-Awaisi, *Beytülmakdis Bereket Daireleri Teorisi*, 13.

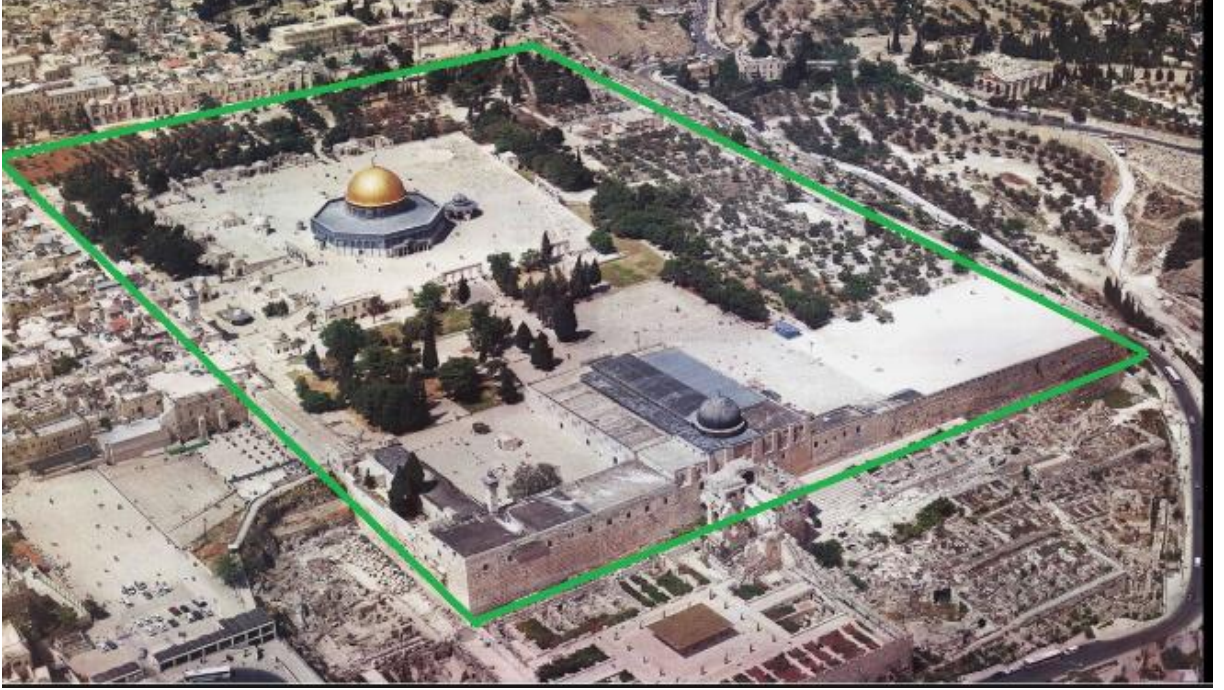

Harita 1 Kudüs'ün Konumu

1.3.b. Mescid-i Aksa'nın Konumu

Mekke'de Mescid-i Haram yani Kâbe, Medine'de Mescid-i Nebevi'den sonra İslam dininin üçüncü harem bölgesi, ilk kıblesi ve ikinci mescidi olan Mescid-i Aksa Kudüs şehrinde bulunmaktadır. Zannedildiğinin aksine Mescid-i Aksa tek bir mescid değil, kuzeyi 321, güneyi 283, doğusu 474 ve batısı 490 metre uzunluğunda olan ve

bugün yüksekliği bazı yerlerinden 30-40 metreyi bulan surlarla çevrili,⁵² yüzölçümü yaklaşık 144.000 metrekareyi bulan aşağıdaki görselde işaretli olan alanın tamamıdır.

Resim 2 Mescid-i Aksa'nın Konumu

1.4 KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA'NIN FAZİLETLERİ

Kur'an-ı Kerim'de çevresinin mübarek olduğu belirtilen ve sahih hadislerde de toplanma yeri,⁵³ sefer edilecek üç mescidden biri⁵⁴ olarak belirtilen ve gece yürüyüşünün ikinci, mi'rac'ın ilk durağı olan Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın Müslümanlar nezdinde kıymeti oldukça fazladır. Mescid-i Aksa birçok peygamberin tevhid mücadelesine şahitlik etmiş, pek çok peygamber tarafından inşa edilip içinde ibadet edildiği için peygamberler mirası olarak da nitelendirilmiştir.⁵⁵ Müslümanlar,

⁵² Bozkurt, "Mescid-i Aksa", 29: 268.

⁵³ İbn Mâce, "Kitabu İkâmeti's-Salât", 196.

⁵⁴ Buhari, "Fadlı's-Salat", 1.

⁵⁵ İsmail Altun, Hz. Peygamber Döneminde Kudüs'te Mescid-i Aksa Var mıydı?, *Turkish Studies* 12/2(2017), s.3.

hadislerde varid olan müjdelere erişmek⁵⁶ için bu mübarek topraklara yüzyıllardır özen göstermektedir.

Mescid-i Aksa, peygamber dualarından da nasibini almıştır. Babası Davud (a.s)’ın başladığı mescidin inşasını bitirmek Süleyman (a.s)’a nasip olmuştu. Beytülmakdis’i imar eden Hz. Süleyman’ın, Allah’tan şu üç dilekte bulunduğunu Hz. Muhammed’den öğreniyoruz: İlk dileği Allah’ın hükümleri doğrultusunda hüküm verebilme yeteneği, ikincisi kendisinden sonra hiç kimseye verilemeyecek bir mülk. Allah bu iki isteğini kabul etmiştir. Rasulüllah üçüncü dileğinin de kabul edildiğini umuyor. O da, Mescid-i Aksa’ya namaz kılmak için gelen bir kimsenin, daha mescidden çıkmadan annesinden doğmuş gibi günahlarından arınmasıdır.⁵⁷

Öte yandan gözden kaçan bir husus vardır. Mescid-i Haram ve Mescid-i Aksa Allah Rasulü ile birlikte İslam’ın yeni getirdiği kutsal mekanlar değil, aksine nübüvvetle kutsallığı teyit edilen mekanlardır. İslam ile birlikte yeni kutsal mekan Medine-i Münevvere olmuştur. Biz bugün Haremeyn ifadesi ile Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevi’yi kastetsek de tarihi Haremeyn, yeryüzündeki ilk mescid Kâbe-i Muazzama ve ondan sonra inşa edilen ikinci mescid Mescid-i Aksa’dır.⁵⁸ Bu noktada da Müslümanların mihenk taşı olan Beytülmakdis ve Mescid-i Aksa’nın faziletlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kudüs’ün faziletlerinden ilki şüphesiz ki Müslümanların ilk kiblesi olmasıdır. Allah Rasulü’nün İsra ve mi’rac mucizesinin ardından Hz. Muhammed ve Müslümanlar Mekke döneminde ve ardından Medine döneminde on altı ay boyunca Kudüs’e yönelerek namaz kılmışlardır.⁵⁹

⁵⁶ Nesai, "Mesacid", 1986.

⁵⁷ İbn Mâce, "Kitabu İkâmeti's-Salât", 196.

⁵⁸ Mustafa Özcan, "Mescid-i Aksa ve Üçüncü Mabedin Kaderi", *Mescid-i Aksa Sempozyumu*, ed. Ümmühan Özkan (İstanbul: İHH Araştırma Yayınlar Birimi, 2009), 65.

⁵⁹ Yusuf El-Karadavi, *Her Müslümanın Ortak Davası Kudüs*, trc. İzzet Marangozoğlu, 2. Baskı (İstanbul: Nida Yayınları, 2010), 14.

2. Kudüs, faziletini Kur'an'dan alan bir şehirdir. İsrâ Suresi 1. ayette sözü edilen İsrâ olayının ikinci durağı ve mi'rac hadisesinin ilk ayağı olması hasebiyle Müslümanların nezdinde büyük bir önem taşımaktadır. İsrâ ve mi'rac mucizelerinde Allah tarafından Kudüs'e dikkat çekilmek istenmeseydi şüphesiz ki bu yolculuk Mekke'den de olurdu fakat Yüce Allah, gece yolculuğunu Mescid-i Haram'dan başlatıp, Mescid-i Aksa'da sonlandırarak bu iki mübarek belde ve bu iki harem bölgesi arasında bir bağ kurmuş,⁶⁰ adeta nübüvvet halkalarını birbirine bağlamıştır.

3. Kudüs aynı zamanda faziletini sahih hadislerden alan bir şehirdir. Allah Rasulü'nden Kudüs'ü öven ve yücelten birçok hadis nakledilmiştir.⁶¹ Rasulullah'tan aktarıldığına göre Mescid-i Aksa'da kılınan bir namaz Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevi dışındaki diğer yerlerde kılınan namazdan beş yüz kat daha faziletlidir.⁶²

4. Kudüs peygamberlik yurdudur. Zira; Allah Teala'nın insanlara hidayet vermeleri için gönderdiği peygamberlerin hepsinin yolu Kudüs'ten geçmiş ve Mescid-i Aksa'yı kible edinmişlerdir.⁶³

5. Yüce Allah, Hz. Meryem'e Hz. İsa'yı Kudüs'te müjdelemiş, Meryem oğlu İsa'yı nübüvvet ve risaletle şereflendirmiştir.⁶⁴

6. Kudüs, Mekke ve Medine'den sonra Müslümanlar için kutsal kabul edilen şehirlerin üçüncüsüdür.⁶⁵ Allah Rasulü “ Sefer ancak üç mescide yapılır: Bunlar Mescid-i Haram, bu benim mescidim Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa'dır”⁶⁶ buyurmuştur. Sahabeler de Mescid-i Aksa'ya özen göstermiştir. Öyle ki; Abdullah b.

⁶⁰ El-Karadavi, *Her Müslümanın Ortak Davası Kudüs*, 16.

⁶¹ Abdullah el-Khatip, “Kur'an'da Kudüs”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1(2004): 112.

⁶² İbn Mâce, “Kitabu İkâmeti's-Salât”, 198.

⁶³ Dikici, *Kudüs Tarihi Faziletleri ve Alimleri*, 29.

⁶⁴ Sallabi, *Eyyubi Devleti ve Selahaddin Eyyubi ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, 610.

⁶⁵ El-Karadavi, *Her Müslümanın Ortak Davası Kudüs*, 16.

⁶⁶ Buhari, “Fadlû's-Salât”, 1135.

Ömer Mescid-i Aksa'da namaz kılmak niyetiyle Hicaz'dan yola çıkıp Kudüs'e gelmiştir.⁶⁷

7. Öte yandan Mescid-i Aksa, İslam'ın ilk kiblesi, yeryüzündeki ibadethanelerin ikincisi ve harem bölgelerinin de üçüncüsüdür.⁶⁸

8. “(Ey Muhammed) çağırıcının yakın bir yerden sesleneceği gün (o sese) kulak ver” (Kâf 50/41) ayetinde uyarıcının sesleneceği yer birçok tefsirci ve hadisçi tarafından Kudüs olarak belirtilmiştir. O halde Kudüs, kıyametin kopmasının ardından mahşer (toplanma) ve menşer (dirildikten sonra dağılma) yeri olacaktır.⁶⁹

Şafii fakih ve tarihçi Suyûtî'ye (ö. 889/ 1484 sonrası) göre ise Beytülmakdis'in fazileti hakkında İsra suresinin birinci ayeti dışında hiçbir delil olmasa bile ayet tek başına beldenin bereketini kanıtlamaya yetecektir.⁷⁰

⁶⁷ İbn Teymiyye, *Sırât-ı Müstakîm*, trc. Salih Uçan. 7. Baskı (İstanbul: Pınar Yayınları, 2010), 578.

⁶⁸ Khatip, “Kur'an'da Kudüs”, 111.

⁶⁹ İbn Mâce, “Kitabu İkâmeti's-Salât, 196.

⁷⁰ El-Awaisi, *Beytülmakdis Bereket Daireleri Teorisi*, 7.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA İLE İLGİLİ AYETLERİN NÜZUL SIRASI, MEKKÎ VE MEDENÎLİĞİ

Kur'an-ı Kerim'e baktığımız zaman, Mescid-i Aksa'nın isminin direkt geçtiği tek ayet bulurken, Kudüs'ün bu şekliyle hiç geçmediğini görüyoruz. Fakat Kur'an'ın muhteviyatında geçmiş kavimlerin ve peygamberlerin kıssaları olduğunu ve her peygamberin yolunun Kudüs'ten geçtiğini düşünersek, Kur'an-ı Kerim'de Mescid-i Aksa'dan bir kez bahsedilmiş, Kudüs'ten ise hiç bahsedilmemiştir demek doğru olmayacaktır. Öte yandan Kudüs'ü işaret eden ayetlerin bir kısmında bölge "mukaddes topraklar" diye anılırken diğer kısmında "bereketli kılınan yerler" olarak belirtildiği gözden kaçmamıştır. Bu durumda "mübareklik" ve "mukaddeslik" Beytülmakdis'in Kur'an'daki iki ayrı sıfatı olmuştur.⁷¹

Kudüs topraklarının bereket vasfını bildiren ayetlerin tamamı Mekkî, bu toprakları mukaddes olarak belirten ayetler ise Medenî'dir. Beytülmakdis'ten mübarek topraklar diye söz eden ayetlerin Mekkî olmasının sebebi ise sahabeye bu toprakların ehemmiyetinin henüz Medine'ye gitmeden anlatılması olsa gerektir.⁷² Bir diğer değerlendirmeye göre ise Kudüs'ten mübarek ve mukaddes topraklar ifadesini kullanarak bahseden ayetler Medenî iken, bu iki sıfat kullanılmadan bahseden ayetler ise dolaylı olarak Kudüs'ü anlatan Mekkî ayetlerdir.⁷³

2.1 MEKKÎ VE MEDENÎ SURELERİN ÖZELLİKLERİ

Allah Rasulü'ne inen ilk ayetle birlikte vahiy dönemi başlamış, bu dönemden sonra nübüvvet Mekke ve Medine dönemi olarak iki ana bölüme ayrılmıştır.

⁷¹ Altun, Hz. Peygamber Döneminde Kudüs'te Mescid-i Aksa Var Mıydı? 9.

⁷² Altun, Sahabe Gözünde Kudüs ve Mescid-i Aksa, 165.

⁷³ Raid Fethi Halid Cabarin, "Tarihi Süreçte Mescid-i Aksa", ", *Mescid-i Aksa Sempozyumu*, ed. Sucud Muhammed Tahir (İstanbul: İHH Araştırma Yayınlar Birimi, 2009), 40.

Ayetlerin anlaşılabilirliği açısından bu kısımlandırma âlimlerin özenle yaptıkları çalışmalar sonucu ortaya çıkmıştır.

Kur'an nazil olmaya başlar başlamaz, Müminler tüm ayetlere azami özeni göstermiş, ayetin metnini, hangi şart ve koşulda, nerede nazil olduğunu tek tek kayıt altına almıştır.⁷⁴ Kur'an-ı Kerim 23 yıl içerisinde tedricen indirilmiştir. Bu, ayetler arası bir düzensizlik anlamına gelmez. Bilakis ashabın kolay ezberlemesi ve hayatına geçirmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Nazil olan ayetlerin Mekkî ve Medenîliği konusunda en muteber görüş, hicretten önce nazil olan ayetler Mekke'den başka bir yerde inse bile Mekkî, hicretten sonra nazil olan ayetler Mekke'de inse bile Medenî'dir.⁷⁵ Buna göre Mekke'nin fethi veya Veda Haccı sırasında inen ayetler de Medenî'dir.⁷⁶

Surelerin Mekkî mi yoksa Medenî mi olduğu bilgisini bize genellikle Allah Rasulü vermemiştir çünkü o dönemde böyle bir bilgiye gerek yoktu. Fakat onun vefatının ardından ashab bu ayrıntıları kayıt altına almıştır. Çünkü ayetlerin Mekkî ve Medenîliğini bilmenin muhakkak ki faydaları vardır. Örneğin bir konuda ittifak sağlamamış gibi görünen ayetlerin nasih- mensuh ilişkisini bize ayetin Mekkî mi yoksa Medenî mi olduğu bilgisi verir. Öte yandan bir ayetin Mekkî mi yoksa Medenî mi olduğunu anlamamızı sağlayan bazı usûl bilgileri olduğu gibi, surelerin muhtevaları da Mekkî ve Medenî sureleri birbirinden ayırt etmemize yardımcı olur. Mekkî sureler kısa ve vecihtirler. Ayrıca Allah'ın birliğinin delillerini sunarken putperestliğe ve atalarının dinine körü körüne bağlanmaya eleştiriler getirirler. Hesap- ceza gününe, ölümden sonra dirilişe, geçmiş ümmetlerin kıssalarına yer verirler. Mekkî sureler kişinin kalbine tevhid inancı aşılamayı hedefler.

Medenî sureler ise daha çok bir Medeniyet kurmayı hedeflemektedir. Ehl-i kitabın hatalarını anlatarak Müslümanların ders çıkarmasını sağlar. İbadet ve

⁷⁴ Cabarin, "Tarihi Süreçte Mescid-i Aksa", 38.

⁷⁵ Muhammed Salih Useymin, *Tefsir Usulüne Giriş*, trc. Beşir Eryarsoy. (İstanbul: Guraba Yayınları, 2000), 11.

⁷⁶ Cabarin, "Tarihi Süreçte Mescid-i Aksa", 39.

muamelat içeren ayetlerin yanında ferdî ve toplumsal düzenlemeler getirerek Müslümanca ve birlikte yaşamının yollarını gösterir.⁷⁷

2.2 NÜZUL SIRASINA GÖRE MEKKE'DE NAZİL OLAN KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA AYETLERİ

Kur'an-ı Kerim'de Kudüs'e ve Mescid-i Aksa'ya işaret eden ayetler vardır. Bazı alimlere göre Kur'an'da hiçbir şehirden Kudüs'ten bahsedildiği kadar bahsedilmemiştir. Biz ayetleri doğrudan ve dolaylı olarak Beytülmakdis ayetleri şeklinde ayırabiliriz. Doğrudan Kudüs'ten bahseden ayetler Arz-ı Mübarek ve Arz-ı Mukaddes ifadeleriyle Beytülmakdis'ten bahseden ayetler, dolaylı ayetler ise bu iki isim kullanılmadan Kudüs'ten bahseden ayetlerdir⁷⁸ ve dolaylı tüm ayetler Mekkî'dir.⁷⁹ Bir başka sınıflandırmaya göre ise Arz-ı Mübarek sıfatını kullanarak Kudüs'ü vasıflandıran ayetler Mekkî, Arz-ı Mukaddes sıfatıyla Kudüs'ü vasıflandıran ayetler Medenî'dir.⁸⁰

2.2.1 BEYTÜLMAKDİS'E MEKÂN OLARAK İŞARET EDEN AYETLER

Kur'an-ı Kerim'de Beytülmakdis'i işaret eden ayetlerin olduğunu daha önce belirtmiştik. Mekansal olarak Kudüs ve çevresine işaret eden ayetleri bu başlık altında toplamaya çalıştık. Söz konusu ayetlerden ilki Tin Suresi'nin başlangıcında yer alan yemin cümlesidir. “İncire ve zeytûna andolsun.” (et-Tîn 95/1) ayetinde Allah Teâla'nın muradının ne olduğuyla ilgili müfessirler tarafından çeşitli yorumlar yapılmıştır.

⁷⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 62.

⁷⁸ Cabarin, “Tarihi Süreçte Mescid-i Aksa”, 40.

⁷⁹ Cabarin, “Tarihi Süreçte Mescid-i Aksa”, 45.

⁸⁰ Altun, *Sahabe Gözünde Kudüs ve Mescid-i Aksa*, 165.

Ayette geçen incir ve zeytin kelimelerinin hakiki mana da mı yoksa mecazi manada mı kullanıldığı tefsirciler arasında bir ihtilaf konusu olmuştur. Birinci grup tefsircilere göre incir ve zeytin hakiki manasında kullanılmıştır. İkinci grup tefsirciler ise inciri Dımeşk Mescid Dağı ya da şehrin kendisi olarak yorumlarken, zeytin Katade, İbn Zeyd gibi tefsirciler tarafından Beyt-i Makdis olarak yorumlanmıştır.⁸¹ Abdullah b. Abbas'a göre İncir, Nuh (a.s)'ın Cudi Dağı'nda yaptığı mescid, zeytin ise Beytülmakdis'tir.⁸² Bu ayette sembolik ifadeler kullanılarak Kudüs'e işaret edilmektedir.

Diğer taraftan mübarek ve bereketli topraklar bağrında nice kıymetleri barındırılmış, nice peygamberlere mesken olmuştur. İslam literatüründe övgüyle bahsedilen incir ve zeytin bu topraklarda oldukça fazladır. Araplar arasında, bazı bölgeleri bölgede yetişen meyvenin adıyla anma âdeti vardı. O sebeple bu ayette edilen yemin, meyvelerin kendisine değil onların yetiştiği bölgeye yani Şam ve Kudüs'edir şeklinde yorumlanmıştır.⁸³

Surenin devam eden ayetlerinde insanın en güzel şekilde yaratıldığı belirtilmiştir. Akıl, irade, anlayış, ilim gibi yüksek meziyetler insanda bulunur ve insanların içinde bunun en kamil hali de peygamberlerde görülür. Sure Filistin ve Şam bölgesine, Tur Dağı'na ve emin belde Mekke'ye yemin edip, insanın “ahsen-i takvîm” olarak yaratıldığını belirtmiştir. Bu minval üzere bakınca beşeriyetin en yüksek derecesi peygamberlerdir ve surenin her peygamberin yolunun geçtiği Filistin bölgesine işaret ettiği düşünülmüştür.⁸⁴ Ayrıca insan yapısındaki üstünlüğün aynı zamanda ruhsal bir üstünlük olduğu sureden anlaşılmaktadır. Zira insan, eğer kamil bir imana sahip olursa meleklerden daha üstün hala gelebilir. Bunun örneğini

⁸¹ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, (İstanbul: Karınca Polen Yayınları, 2015), 7: 544.

⁸² Ebu Cafer Muhammed b. Cerir Taberî, *Taberi Tefsiri*, (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye Yayınları, 1999), 12: 632.

⁸³ Ebu'l Ala el-Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr. (İstanbul: İnsan Yayınları,2015), 7: 170.

⁸⁴ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 7: 170.

mi'racta görüyoruz. Zira Cebrail (a.s), Sidretü'l-münteha'dan ileri gidememiş, Hz. Muhammed (s.a) oradan gerisinde yalnız yolculuk yapmıştır.⁸⁵

Mekansal olarak Kudüs ve çevresine işaret ettiği düşünülen bir diğer ayet ise Kureyş Suresi'nde yer almaktadır. "Kureyş'i kışın (Yemen'e) ve yazın (Şam'a) yaptıkları yolculuğa ısındırıp alıştırdığı için, Kureyş de, kendilerini besleyip açlıklarını gideren ve onları korkudan emin kılan bu evin (Kâbe'nin) Rabbine kulluk etsin." (Kureyş 106/1-4) Surede yazın ve kışın ticaret için yolculuğa çıkan Kureyşlilerin Allah'ın nimeti sayesinde korkudan emin kılındıklarından söz edilmiştir. Surenin ikinci ayetinde geçen yaz ve kış yolculuklarından kasıt Mekkelilerin kışın Yemen, yazın da Şam bölgesine yolculuk yapmaları ve Kâbe'nin sahibi olan Allah'ın onlara bu yolculuğu kolaylaştırmasıdır.⁸⁶ Şam bölgesi (Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün) ise Beytülmakdis'i de içine alan bereketli topraklardır.⁸⁷

Beytülmakdis'in Müslümanlar açısından önemi üzerinde durduğumuz bölümde beldenin coğrafi ve manevi bereketinin yanı sıra buranın mahşer yani dirilme yeri olduğunu söylemiştik. Bu sözlerimize referans olarak Kaf suresinin 41. ayeti göstermemiz mümkündür. "(Ey Muhammed!) Çağırıcının yakın bir yerden sesleneceği gün, (o sese) kulak ver." (Kâf 50/41) ayetinde çağırıcının yakın bir yerden sesleneceği günün, Sur'a üfleneceği gün olduğu belirtilmiştir. Taberî ayette geçen yakın bir yer ifadesinin anlamının Beytülmakdis kayası olduğunu söylemiştir. Taberî'ye göre Allah Teala bir meleğe Kudüs'teki Hacer-i Muallak taşının üstüne çıkıp: "ey çürümüş kemikler ve çözülmüş eklemler! Allah, aranızda hüküm verilmesi için bir araya gelmenizi emrediyor" diye seslenmesini söyleyecektir.⁸⁸ Burası yeryüzünün göğe en yakın olduğu yerdir ve uzaklığı 12 mildir.⁸⁹

Beytülmakdis'e mekansal olarak işaret eden surelerden bir tanesi de Tur Suresi'dir. "Tûr'a, yayılmış ince deri sayfalara düzenle yazılmış kitaba, "Beyt-i

⁸⁵ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l- Kur'ân*, trc. Salih Uçan v.dğr. (İstanbul: Dünya Yay., 1991), 7: 14.

⁸⁶ İbn Abbas, *Tenvîrü'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, trc. Cevher Caduk (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2016), 5: 743.

⁸⁷ Al- Awaisi, *Beytülmakdis Bereket Daireleri Teorisi*, 15.

⁸⁸ Taberî, *Taberi Tefsiri*, 11: 438.

⁸⁹ İbn Abbas, *Tenvîrü'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 5: 95.

Ma'mur'a, yükseltilmiş tavana (göğe), kabaran denize andolsun ki, şüphesiz Rabbinin azabı mutlaka gerçekleşecektir.” (et-Tûr 52/1-7) ayetleri ile sure Tur Dağı'na yemin ederek başlamıştır. Tur Dağı, Hz. Musa'nın Allah Teala'yla konuştuğu Mısır yakınında bir yerdir ve biz daha önceleri de Mısır, Şam, Filistin bölgelerinin aslında mübarek Beytülmakdis sınırları içinde olduğunu belirtmiştik. Öte yandan ayetin konumuzla ilgisi şudur: bugün bazı çevrelerin Mescid-i Aksa'nın yeryüzünde olmadığını ayette bahsedilen mescidin Beyt-i Ma'mur olduğunu savunmalarıdır. Beyt-i Ma'mur, yerin yedi kat semasını geçtikten sonra, Kâ'be hizasında bulunan ve tıpkı insanların Kâbe'yi tavafları gibi meleklerin tavaf ettikleri ve namaz kıldıkları beyttir.⁹⁰ İkrime, Mücahid, Katade gibi müfessirler ise buranın mi'rac gecesi Allah Rasulü'nün Hz. İbrahim'i kendisine yaslanmış halde gördüğü, duvarında perdeler olan ev olduğunu söylemişlerdir.⁹¹

Yukarıda geçen ayetler ışığında bakıldığı zaman, Kur'an'da Beytülmakdis, kendisinden, bereketli, güvenli yer olarak bahsedilmiş bir bölgedir. Ayetleri incelediğimiz zaman, Beytülmakdis'e yemin edilmiş, buraya yapılan yaz yolculuklarının kolaylaştırıldığı için Rabbe kulluk yapılması emredilmiştir. Ayrıca yine yeniden dirilişin Beytülmakdis'te cereyan edeceğine de işaret edilmiştir. Kanaatimize göre ayet; mahşer ve menşer yeri⁹² olan Kudüs'e yaşıyorken de gitmek ve o topraklarla tanışmak gerekliliğine işaret etmiş olabilir. Diğer taraftan Allah Rasulü'nün daha önce zikrettiğimiz hadisinde “oraya muhakkak gidip namaz kılın”⁹³ tavsiyesi de bu görüşümüzü destekler niteliktedir.

⁹⁰ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 6: 548.

⁹¹ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 5: 28.

⁹² İbn Mâce, “Kitabu İkâmeti's-Salât”, 196.

⁹³ Ebu Davud, “Kitabü's-Salât”, 14.

2.2.2 PEYGAMBER KISSALARINDA BEYTÜLMAKDİS

2.2.2.a. Hz. İbrahim Kıssalarında Kudüs

Çalışmamızın ilk kısımlarında Beytülmakdis'in peygamberler yurdu olduğunu dile getirmiştik. Birçok peygamberin yolu Kudüs'ten geçmiştir. Kur'an-ı Kerim'de kıssasına rastladığımız Hz. İbrahim'in hayatının bir kısmı da bu bölgede geçmiştir.

Allah Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'i bir sınava tabi tutmuş ve İbrahim (a.s.)'a oğlunu kurban etmesini emretmişti. Hz. İsmail'in, İbrahim (a.s) tarafından Allah'ın emri üzerine kurban edilmesi ve Hz. İsmail'in emre boyun eğmesinin ardından Allah tarafından bir kurbanlığın gönderilerek iki peygamberin teslimiyetinin ödüllendirilmesinin anlatıldığı ayette (es-Saffât 37/102-107), kurbanın boğazlandığı yer konusundan iki farklı görüş vardır. Çoğunluk tarafından kabul edilen görüşe göre koç, Mekke'de kesilmiştir çünkü söz konusu koçun boynuzlarının Kâbe'de asılı olduğuna dair rivayetler vardır. İkinci görüşe göre ise kurban Beytülmakdis'e iki mil mesafede bir yerde kesilmiştir.⁹⁴ Kurban edilen koçun boynuzlarının Kâbe'de asılı olması ikinci görüşü çürütecek bir delil değildir, çünkü boynuzlar Kâbe'ye daha sonra getirilmiş de olabilir.

İbrahim (a.s) Mısır'dan Şam'a doğru yola çıkmıştı. Yolculuk sırasında Filistin'in Sebi'i kasabasına yerleşti. Sebi'i halkı İbrahim (a.s.)'a eziyet edince buradan taşınıp Beytülmakdis ve Remle arasında bir bölgeye yerleşti. O sırada Hz. Lut da Mü'tefike'deydi. Allah, kavmi içinden Lut (a.s.)'ı seçerek ona hikmet verdi, onu peygamber yaptı ve vahiy gönderdi. Sedum ve çevresindekileri uyarıcı olarak gönderilen Lut (a.s.)'ın kavmi onu yalanlayınca helake uğradılar.⁹⁵

Lut (a.s) ile aynı dönemde yaşayan Hz. İbrahim bir gün evine gelen misafirlerden kendilerinin Allah'ın melekleri olduğunu, azgınlıkta ileri giden Lut

⁹⁴ Kurtubî, *el- Camiu li-Ahkâmi'l- Kur'an*, trc. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2005), 14: 529.

⁹⁵ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 507.

kavmini helak için ve Hz. İbrahim'e Salih bir evlat ve bir peygamber olacak Hz. İshak'ı müjdelemek için geldiklerini öğrendi.⁹⁶(es-Saffât 37/112) İbrahim (a.s)'a oğlu İshak'ın müjdelendiği yerin Beytülmakdis bölgesi olduğu⁹⁷ ve İsrailoğulları'nın bütün peygamberlerinin İshak (as)'tan geldiği bildirilmiştir.⁹⁸

Lut (a.s) ve İbrahim (a.s) helakten kurtulup Kur'âni bir ifadeyle bereketli topraklara getirildiler.(el-Enbiyâ 21/71) Rivayetlere göre Hz. İbrahim Filistin'e, Hz. Lut ise ondan uzaklığı bir günlük mesafe olan Mü'tefike'ye yerleşti.⁹⁹ Sonuç itibariyle bereketli topraklar daha önce de bahsettiğimiz gibi Filistin bölgesidir,¹⁰⁰burası Dünya'nın en verimli topraklarından biri olmasının yanında iki bin yıl boyunca Dünya'daki diğer bölgelere nazaran birçok peygamberle şereflenmişti.¹⁰¹ Bu topraklar aynı zamanda uzun süre vahyin indiği ve İbrahim (a.s)'ın soyundan peygamberlerin gönderildiği ve iki haremde biri¹⁰² olan bölgeydi.¹⁰³Yani ayet bereketli topraklar tamlamasıyla yine Beytülmakdis sınırlarını işaret etmektedir. İbn Cevzî de "bereketli topraklar" ifadesinden kastın Şam olduğunu söylemektedir.¹⁰⁴ Bir beldeden kastın Şam, Kudüs veya Filistin olduğunu söyleyen kimse aynı bölgeye işaret etmiş olur. Çünkü Şam'ın bereket merkezi Kudüs'tür. Filistin bereketin ikinci dairesi, Şam ise üçüncü dairesidir.¹⁰⁵

⁹⁶ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, trc. Zakir Kadiri Ugan, Ahmet Temir (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991), 1: 335.

⁹⁷ Khatip, "Kur'an'da Kudüs", 135.

⁹⁸ Fahrüddîn er-Razi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihi'l-Ğayb*, trc. Suat Yıldırım v.dğr (Ankara: Akçağ Yayınları, 1988), 18: 634.

⁹⁹ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 2: 84.

¹⁰⁰ İbn Abbas, *Tenvîrü'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 3: 443.

¹⁰¹ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 3: 317.

¹⁰² O dönemde henüz Mescid-i Nebevi inşa edilmediğinden harem bölgesinin ilki Mescid-i Haram, ikincisi Mescid-i Aksa'ydı.

¹⁰³ Kutub, *Fî Zilâli'l- Kur'an*, 7: 290.

¹⁰⁴ Ebu'l Ferec Muhammed Cevzi, *Zadü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, trc. Abdulvehhab Öztürk (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2009), 4: 240.

¹⁰⁵ Cabarin, "Tarihi Süreçte Mescid-i Aksa", 43.

Yukarıda sözünü ettiğimiz ayetlerden yola çıkarak İbrahim (a.s) ve oğullarının hayatlarının bir kısmında Beytülmakdis bölgesinde yaşadığını söyleyebiliriz. İbrahim (a.s)'dan sonra birçok peygamber de bu bölgeyi şereflendirmiştir. Bunlardan bir diğeri ise Hz. Musa'dır.

2.2.2.b. Hz. Musa Kıssalarında Kudüs

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa ve kavmine uzunca yer verilmiş, onların Firavunla mücadeleleri, Mısır'dan çıkışları ve kendilerine vaad edilen topraklara girme konusundaki tutumlarına değinilmiştir.

Firavun, İbrahim (a.s)'ın döneminde cereyan eden olaylar sonucunda, Hz. İbrahim'in soyundan gelen birinin onu öldürüp, saltanatına son vereceğini öğrenmişti. Buna mukabil İsrailoğulları'nın erkek çocuklarını öldürüp, kızlarını sağ bırakıyordu. İsrailoğulları mustazaflar ve ezilmişler olarak Mısır'da bulunuyorlardı. Allah Teala İsrailoğulları'na merhamet edip Musa (a.s)'ı göndermiş, onları da yeryüzünün mirasçıları kılmıştı.¹⁰⁶ Allah Teala bu durumdan Kur'an-ı Kerim'de şöyle bahsetmiştir: “Biz ise, istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım. Yeryüzünde onları kudret sahibi kılalım ve onların eliyle Firavun'a, Hâmân'a ve ordularına, çekine geldikleri şeyleri gösterelim.” (el-Kasas 28/5-6) Ayetlerde bahsedilen “arz” kelimesinin Mısır ve Şam bölgelerine işaret ettiği belirtilmiştir.¹⁰⁷ Allah, Firavun ve Hâmân'ın korktuklarının yani hayat ve saltanatlarının biteceğinin habercisi ve gerçekleştiricisi olarak da Hz. Musa ve inananları yeryüzünde kudret sahibi yapmayı dilemişti.

Hz. Musa'nın peygamber olarak gönderilmesinin ardından Kur'an-ı Kerim'in deyimiyile “Mûsâ kavmine, "Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz yeryüzü Allah'ındır. Ona, kullarından dilediğini mirasçı kılar. Sonuç Allah'a karşı gelmekten

¹⁰⁶ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 277.

¹⁰⁷ Taberî, *Taberi Tefsiri*, 10: 27.

sakınanlarıdır" dedi. Dediler ki: "Sen bize gelmeden önce de bize işkence edildi, geldikten sonra da." Mûsâ, "Umulur ki, Rabbiniz düşmanınızı helak edecek ve sizi bu yerde (Mısır'da) egemen kılıp, nasıl davranacağınıza bakacaktır" dedi." (el-A'râf 7/128-129)

İsrailoğulları, Hz. Musa aralarına katılmadan önce erkek çocuklarının öldürülmesi, katıldıktan sonra da gün boyu çalıştırılmalarını zulüm olarak görüyor ve bunun hakkında şikâyetle bulunuyorlardı. Hz. Musa ise onlara "umulur ki Rabbiniz sizi bu yerde egemen kılacaktır" demiştir. Yani Allah, İsrailoğulları'nı, Davud ve Süleyman (a.s) dönemlerindeki gibi Mısır'a halife kılınmaları ve Yuşa b. Nûn zamanındaki gibi Beytülmakdis'e varis olmaları konusunda sabırlı olmaya ve Allah'tan sakınmaya davet etmiştir.¹⁰⁸ Araf suresi 128. ayette Allah İsrailoğulları'nı kendisine karşı gelmekten sakınmaları neticesinde Mısır'ı miras vereceği hususunda adeta umutlandırmıştır. Onları Allah'tan yardım dileyip sabretmeye yönlendirmiştir. Çünkü Sünnetullah'a göre Allah sadece sabredip, itaat edenleri yeryüzünde halife kılmaktadır. Halife kılınmak ise "nasıl davranacağınıza bakılmak üzere" büyük bir imtihandır. Yani bu halifelik, İsrailoğulları'nın zannettiği gibi Allah'ın oğulları ve dostları oldukları için cezadan muaf oldukları anlamına gelmemektedir.¹⁰⁹

Firavun İsrailoğulları'na baskıyı artırınca Allah "Mûsâ'ya ve kardeşine, "Kavminiz için Mısır'da (sığınak olarak) evler hazırlayın ve evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın. Namazı dosdoğru kılın. Mü'minleri müjdele" diye vahyettik. Andolsun, biz İsrailoğullarını çok güzel bir yurda yerleştirdik ve onlara temiz rızıklar verdik. Kendilerine bilgi gelinceye kadar ayrılığa düşmediler. Şüphesiz ki, ayrılığa düşmüş oldukları şeyler hakkında Rabbin kıyamet günü aralarında hükmünü verecektir." (Yunûs 10/87-93) diyerek namaza yönelmelerini emretmişti. İsrailoğulları ibadetlerini sadece havralarda yapıyorlar, bu sebeple orada namaz kılarken de Firavun ve zulmünden korkuyorlardı. Bu ayetle birlikte onlara evlerini namazgah edinmeleri emredilmiştir.¹¹⁰ Ayette zikredilen kiblede kastın Kâbe

¹⁰⁸ Kurtubî, *el- Camiu li-Ahkâmi'l- Kur'an*, 7: 427.

¹⁰⁹ Kutub, *Fî Zilâli'l- Kur'an*, 4: 395.

¹¹⁰ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 444.

olduğunu söyleyenler olduğu gibi Beytülmakdis olduğunu belirten müfessirler de vardır.¹¹¹ Nur Suresi 36. Ayette geçen “buyût” kelimesinden kastın mescidler olduğunu düşünürsek, ayetin Beytülmakdis’e işareti mümkün olabileceksede Kâbe olduğu görüşü biraz daha kuvvetlidir.

Firavun’un baskıları sonucu Hz. Musa ve kardeşi Hz Harun Allah’a dua etmiş ve Firavun ve kavminin helakini istemiş, Allah ise dualarına icabet etmiştir. Netice itibariyle Firavun’un zulmünden kaçan İsrailoğulları için Allah denizi yarmış, onları karşı kıyıya geçirmiş, Firavun ve ordusunu ise denizde boğmuştur. Firavunun cesedi ise insanlara ibret olması için ruhu çıkmış fakat sağlam bir halde bırakılmıştır.¹¹² Allah, Firavun tarafından ezilen İsrailoğulları’nı Mukaddes topraklara varis kılmak (el-Kasas 28/5-6) istiyordu. Kur’an-ı Kerim’de bu durum şöyle anlatılır: “Hor görülüp ezilmekte olan kavmi (İsrailoğulları’nı), toprağına bolluk ve bereket verdiğimiz yerin doğu ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Rabbinin İsrailoğulları’na verdiği güzel söz, onların sabretmeleri karşılığında gerçekleşti. Firavun ve kavminin yaptıklarını ve (özenle kurup) yükselttiklerini yerle bir ettik.” (el-A’râf 7/137) Allah, İsrailoğulları’na sabretmeleri karşılığında yeryüzünün doğu bölgeleri yani Şam,¹¹³ Beytülmakdis, Filistin, Ürdün ve Mısır’ı ve su ve tabiat örtüsüyle bereketli kılınan batı kısımlarını vaat ettiğini belirtmiştir.¹¹⁴

Yahudiler, bu ayeti ve “Ey kavmim, Allah’ın size yazdığı nasip ettiği kutsal toprağı girin, arkanıza dönmeyin yoksa kaybedersiniz” diyen Maide Suresi 21. ayeti referans göstererek Filistin’e Allah tarafından varis kılındıklarını iddia ediyorlar. Müfessirler diyorlar ki bu konuda Müslümanlar dikkatli olmalıdırlar. Bu ayetlerde maksat Allah’ın buyruğına uyanlar ve sabır gösterenlere verilen mükâfattır. Yoksa başka ayetlerde (el- A’râf 7/167, Âl-i İmrân 3/112) Allah, kendi adına yemin ederek

¹¹¹ Kurtubî, *el- Camiu li-Ahkâmi'l- Kur’an*, 13: 587.

¹¹² İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur’ani'l-Azîm*, 3: 481.

¹¹³ Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye Yayınları, 2003), 2: 143.

¹¹⁴ İbn Abbas, *Tenvîrü'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 2: 367.

Yahudileri zillet, azap ve devletlerinin yok olmasıyla tehdit etmiş ve bunun kıyamete kadar devam edeceğini belirtmiştir.¹¹⁵

Musa (a.s) döneminde Allah'ın yardımıyla Firavun'un zulmünden kurtulan İsrailoğulları'na Allah, emirlerine uymaları karşılığında yeryüzünün bereketli topraklarını vaat etmişti. "O zaman onlara denilmişti ki: "Şu memlekete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi yiyin ve 'Hıtta (Ya Rabbi, bizi affet)' deyin. Kentin kapısından eğilerek tevazu ile girin ki biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. İyilik edenlere daha da fazlasını vereceğiz." Onlardan zulmedenler hemen sözü, kendilerine söylenenden başka şekle soktular. Biz de zulmetmelerine karşılık üzerlerine gökten bir azap gönderdik." (el- A'râf 7/161-162)

Bakara ve Araf suresindeki bu iki ayette bahsi geçen "karye" belde kelimesinden kasıt Kudüs¹¹⁶ yani Beytülmağdis¹¹⁷ olduğuna işaret edilmiştir. Allah, İsrailoğulları'nı defalarca kez affetmişti. Onlara büyük bir şehre girmeleri izni verilmesine ve o şehrin bütün nimetleri kendilerine helal kılınmasına rağmen onlar bu şehre girerken yine tavırlarını değiştirmiş ve taşkınlık yapmışlardı.¹¹⁸ Allah, Hz. Musa'nın kavmine Kudüs'e yerleşip oranın bereketli topraklarından yiyip içmelerini, af dileyerek Kudüs'ün kapısından tevazu ile girmelerini emretmişti.¹¹⁹ İsrailoğulları kendisinden istenilen tevazu ve af ümidi ile "hıtta" diyerek girmeleri gereken kapıdan hınta (buğday) diyerek girdiler kendilerine söylenenin dışında bir şekle çevirdiler, bu sebepten üzerlerine gökten veba salgını indirildi.¹²⁰

İsrailoğulları kendilerine emredilenden yüz çevirmiş ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmışlardır. İsra Suresi'nde bu olay şu şekilde aktarılmıştır: "Biz, Kitap'ta (Tevrat'ta) İsrailoğulları'na, "Yeryüzünde muhakkak iki defa bozgunculuk

¹¹⁵ Derveze, İzzet, *et-Tefsirü'l-Hadis Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri*, trc. Vahdettin İnce (İstanbul: Ekin Yayınları, 1998), 1: 471.

¹¹⁶ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 3: 163.

¹¹⁷ Celâlüddin el-Mahallî, Celâlüddin es-Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri*, trc. Okan Kadir Yılmaz, Orhan Ençakar (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2013), 1: 170.

¹¹⁸ Kutub, *Fî Zılâli'l- Kur'ân*, 4: 437.

¹¹⁹ Taberî, *Taberi Tefsiri*, 6: 90.

¹²⁰ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 64.

yapacaksınız ve büyük bir kibre kapılarak böbürleneceksiniz" diye hükmettik. İşte o ikincisinden birincisinin vakti gelince üzerinize çok güçlü kullarımızı gönderdik. Onlar da evlerinizin aralarına kadar girip araştırdılar. Bu yerine getirilmiş bir vaat idi. Sonra size bunlara karşı tekrar üstünlük verdik. Mallarla oğullarla yardımınıza yetiştik, sayınızı da çoğalttıkça çoğalttık. Eğer iyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz, kötülük ederseniz de kendi aleyhinize. Artık diğerinin vakti gelince kederiniz yüzünüzden belli olsun, mescide ilk defa girdikleri gibi girsinler ve üstünlük sağlayıp da ele geçirdikleri her şeyi mahvetsinler diye.” (el-İsrâ 17/4-5-6-7)

İsra Suresindeki bu ayetler İsrailoğulları'nın yeryüzünde iki kere büyükenip böbürleneceklerini, fesat çıkaracaklarını ¹²¹ ve kibre kapılıp taşkınlıkta bulunacaklarını ¹²² belirtmiştir. Onların ilk bozgunculukları Zekeriyya (a.s)'ı öldürmeleri, ikinci bozgunculukları da Hz. Zekeriyya'nın oğlu Yahya (a.s)'ı öldürmeleridir. ¹²³ Bu fesatlardan ilki gerçekleştiğinde Allah onların üzerine sayı, silah bakımından oldukça güçlü Calut ve ordusunu göndermiş onlar da Beytülmakdis'i yerle bir etmişler, ¹²⁴ bir diğer rivayete göre Babil kralı Buhtunnasır'ı ¹²⁵ musallat etmiştir.

Buhtunnasır, dağlardan odun toplayan, fiziki olarak çirkin ve halk arasında rağbet görmeyen bir adamken, dönemin kralına yakın durarak önce vezir sonra kral olmuştur. ¹²⁶ Kral olmasının ardından Buhtunnasır, Beytülmakdis üzerine yürümüş, İsrailoğulları'ndan birçok kişiyi öldürmüştür. Yüce Allah ayette bildirdiği gibi yeryüzünde fesat çıkaran, böbürlenen, peygamberini şehit eden İsrailoğulları'nı alçak ve zelil hale düşürmüştür. ¹²⁷ Ardından Allah Teala, 90 yıl Buhtunnasır'ın elinde esir olan İsrailoğulları'na ikinci bir şans vermiş, Gevreş el Hemedani'nin Buhtunnasır'a

¹²¹ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 204.

¹²² İbn Abbas, *Tenvîrû'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 3: 165.

¹²³ Taberî, *Taberi Tefsiri*, 8: 21.

¹²⁴ Mahallî, Suyûfî, *Celâleyn Tefsiri*, 1: 281.

¹²⁵ İbn Abbas, *Tenvîrû'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 3: 166.

¹²⁶ Muhammed El-Yemeni, *Mekke, Medine ve Kudüs'ün Faziletleri*, trc. Gamze Beşenk (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2017), 168.

¹²⁷ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 205.

galip gelmesiyle İsrailoğulları 120 yıl bolluk içinde yaşamıştır. Yeniden azgınlaştıklarında ise yani ikinci fesat döneminde –Katus döneminde- düşmanlar yeniden Beytülmakdis'e girip tıpkı ilk saldırıda olduğu gibi orayı harabeye çevirmiş, İsrailoğulları'ndan bir kısmını öldürmüş, bir kısmını esir almış,¹²⁸ İsrailoğulları'nın yükselttikleri her yeri, kurdukları medeniyeti darmadağın etmiştir.¹²⁹ Ayetlerin açıklamalarından ve İsra Suresi birinci ayetteki el-Mescid-ü'l Akse ile bu ayetteki mescid kelimesinin başındaki elif-lam takısı sebebiyle iki mescidin de aynı yeri ifade etmesinden ¹³⁰ anlaşılacağı üzere bu haber verilen olaylar Kudüs'te yani Beytülmakdis'te ve Mescid-i Akse ve çevresinde gerçekleşmiştir.

Mekkeli müşrikler Allah Rasulü'nden "Yerden bize bir pınar fışkırtmadıkça yahut senin hurmalardan, üzümlerden oluşan bir bahçen olup, aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtmadıkça yahut iddia ettiğin gibi, gökyüzünü üzerimize parça parça düşürmedikçe yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmedikçe yahut altından bir evin olmadıkça, ya da göğe çıkmadıkça sana asla inanmayacağız. Bize gökten okuyacağımız bir kitap indirmediğimiz göğe çıktığına da inanacak değiliz." (el-İsrâ 17/90-93) diyerek mucize talebinde bulunmuşlardı. Bu ayetler Mekkelilerin mucize isteklerine cevap verir niteliktedir. Aynı surenin 59, 90-93 ve 101. ayetleri Allah Rasulü'nden mucize istemekte ısrarcı olan Mekkelilere yanıt vermiştir. Allah, Rasulü'nden mucize istedikleri halde İsra mucizesini yalanlayan Mekkelî müşriklere Hz. Musa ve kavmini örnek göstermiştir. Çünkü onlar kendilerine gönderilen bütün mucizelere karşın yine de iman etmemişlerdi¹³¹ Allah İsrailoğulları'na: "haydi o topraklara yerleşin ancak ahiret vaadi geldiği zaman hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz." (el-İsrâ 17/104) demişti.

Hız. Musa, Firavun ve ahalisini uyarmak için tam dokuz mucize göstermişti. Bunlar; yed-i Beyza, asa, tufan, çekirge, haşere, kurbağa, kan ve kıtlıktır. Firavun bunlara rağmen Hz. Musa'yı büyücülükle suçlamış ve onu Mısır'dan yani Ürdün ve Filistin topraklarından sürmek istemiştir. Allah da Firavun ve beraberindekileri

¹²⁸ İbn Abbas, *Tenvîr-ü'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 3: 168.

¹²⁹ Kutub, *Fî Zılâli'l- Kur'ân*, 7:19.

¹³⁰ Khatip, "Kur'an'da Kudüs", 131.

¹³¹ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 3: 141.

denizde boğmuş, ardından İsrailoğulları'na ahiret vaadi gelene kadar yerleşecekleri mesken olarak da Ürdün ve Filistin topraklarını göstermiştir.¹³² Bu noktada aklımıza bugün İsrail'in dediği gibi Filistin topraklarının onlara vaad edilip edilmediği sorusu gelebilir. Buna cevap olarak ise yine İsrâ suresinde açıkladığımız ayetlerden de anlaşılacağı gibi İsrailoğulları'nda fitne hali devam ettiği sürece onlardaki üstünlük durumunun sürekli bir değişim halinde olacağını (el-İsrâ 17/7); tıpkı Buhtunnasır zamanında olduğu gibi zelil ve güçsüz kalacaklarını belirtmemizde sakınca olmadığını düşünüyorum.

Öte yandan İbn Kesir bu ayetlerin geçmiş kıssalardan örnekler verilerek aslında Mekke'nin fethini işaret ettiğini bildirmektedir. Buna göre Mekke müşrikleri Allah Rasulü'nü Mekke'den çıkarmak istemişlerdir. Yüce Allah ise ilahi buyruğunda Mekkelilerin Hz. Muhammed'i Mekke'den kovmak için rahatsız edecekleri fakat bunun sonucunda da kendilerinin ise çok az bir süre Mekke'de kalacağını bildirmektedir (el-İsrâ 17/76-77). Nitekim de bu böyle olmuştur.¹³³ Fakat yine de İbn Kesir'in yaptığı bu yorumu kabul etmek, ayette geçen bölgenin Beytülmakdis çevresi olduğunu reddetmeyi gerektirmeyeceğini düşünülüyor.

Sure kıssayı bu şekilde anlatmış ardından da denizde boğulmaktan ve Firavun'un zulmünden kurtarılan İsrailoğulları'nın yerleştirildiği güzel bir yurttan bahsetmiştir. Ayette “güzel bir yurt” , “değerli bir yer” olarak geçen bölge İbn Abbas'a göre Filistin ve Ürdün toprakları,¹³⁴ İbn Kesir'e göre ise Kudüs ve çevresine komşu olan Şam ve Mısır ülkeleri,¹³⁵ Mevdudi'ye göre ise Mısır'dan çıktıktan sonra Filistin'dir.¹³⁶ Nitekim Allah, İsrailoğulları'nı bu bereketli topraklara varis kılmak (el-Ârâf 7/137) istemişti. Fakat İsrailoğulları'nın Kudüs'e doğru giderken kendilerine emredildiği halde Amalika halkından çekinip onlarla savaşmayı kabul etmemeleri, cihad emrinden uzak durmaları sebebiyle Allah onları 40 yıl boyunca çölde kalmakla

¹³² İbn Abbas, *Tenvîrû'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 3: 230.

¹³³ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 287.

¹³⁴ İbn Abbas, *Tenvîrû'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 2: 638.

¹³⁵ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 3: 483.

¹³⁶ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 2: 362.

cezalandırmıştır.¹³⁷ Bugün İsrail'in iddia ettiği ve kendilerine vaad olduğunu söylediği topraklara, geçmişte girmekten kaçındıkları Kur'an-ı Kerim'de defaatle anlatılmaktadır. Ayrıca yukarıda geçen İsrailoğulları kıssalarını anlatan ayetler bize bu topluluğun karakteri hakkında bilgi vermektedir. Ayetler doğrultusunda İsrailoğulları'nın ahitlerine sadık olmayan, Allah'ın emirlerine karşı gevşeklik gösterip hatta onlarla alay eden, cihada çağırıldıklarında korkup kaçan, peygamberlerini yalanlayan ve hatta onları şehit eden bir topluluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Hal böyleyken, Allah Teala'nın mübarek ve mukaddes saydığı bu beldelere onları varis kılması kabul edilebilir bir durum değildir.

2.2.2.c. Hz. Davud Ve Hz. Süleyman Kıssalarında Kudüs

Kur'an-ı Kerim baba- oğul peygamber olan Hz. Davud ve Hz. Süleyman'dan bahseder. Çalışmamızın konusu olan Mescid-i Aksa'nın yeri Hz. Davud tarafından belirlenmiş, inşaatı ise oğlu Hz. Süleyman'a nasip olmuştur.¹³⁸

Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de Davud (a.s)'dan şöyle bahseder “Kendisiyle birlikte tesbih etsinler diye biz, dağları ve toplanıp gelen kuşları Davud'un emrine verdik. Onların her biri Allah'a yönelmişlerdi. Biz Davud'un mülkünü güçlendirdik, ona hikmet ve hakla batılı ayıran söz (hüküm verme) yeteneği verdik.” (Sâd 38/18-20)

Davud (a.s) kendisine hükümlerlik verilen peygamberlerdendir. İsrailoğulları onun etrafında toplanınca Allah, Davud (a.s)'a Zebur'u verdi, O'na verilen hikmetten kasıt bu¹³⁹ olabileceği gibi hüküm ve yargı bilgisindeki üstünlük de olabilir.¹⁴⁰

Hz. Davud Allah'ı zikrettiği zaman dağlar ve kuşlar kendisine eşlik ederdi¹⁴¹, şimdiye kadar kimseye nasip olmayan bir ses güzelliğine sahipti ve o Zebur'dan

¹³⁷ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 3: 483.

¹³⁸ Bozkurt, “Mescid-i Aksa”, 29: 268.

¹³⁹ Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 2: 688.

¹⁴⁰ Kurtubî, *el-Cami li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 15: 38.

okuduğunda vahşi hayvanlar bile mest olup sakinleşir ve insanlara el uzatma mesafesi kadar yaklaşırldı. Hz. Davud geceleri ibadetle geçirir, yılın yarısını da oruç tutardı.¹⁴²

Hayatının büyük bölümünü Beytülmakdis'te geçiren Davud (a.s) evinde ibadet ederken aralarında anlaşmazlığa düşen iki kişi yanına gelmiştir. “Sana davacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvarı aşarak mihraba girmişlerdi o onlardan ürkmüştü. Şöyle demişlerdi: "Korkma, birbirinin hakkına tecavüz etmiş iki davacıyız; aramızda adaletle hükmet, ondan ayrılma, bizi doğru yola çıkar.” (Sâd 38/21) ayetinde sözü geçen duvar, Davud (a.s)'ın evinin duvarı, namaz kıldığı evinin ya da mescidinin ön tarafıdır.¹⁴³Müslüman coğrafyacılar göre ayette sözü geçen Davud (a.s) mihrabı da Kudüs'te bulunmaktaydı.¹⁴⁴

“Dâvûd'a Süleyman'ı bağışladık. O ne güzel kuldu! Şüphesiz o, Allah'a çok yönelen bir kimse idi. (Sâd 38/30)”

“Biz de rüzgarı onun buyruğuna verdik. Rüzgar onun emriyle dilediği yere hafif hafif eserdı. (Sâd 38/36)”

Sad Suresinde geçen bu ayetler, baba- oğul peygamberin hayatlarından kesitler sunmaktadır. Hz. Davud ve oğlu Hz. Süleyman, kendilerine mülk ve saltanat verilen iki peygamberdir ve hayatının büyük bir bölümünü Beytülmakdis'te geçirmişlerdir. Ayetler onların bereketli topraklar üzerindeki saltanatlarından bir bölüm sunmuştur. Hz. Davud kendisi zikrettiğinde dağlar ve kuşların da zikrine katıldığı, demire hükmedebilen, hükümdarlığı kuvvetlendirilen ve kendisini ve mülkünü gece gündüz dört bin askerin koruduğu bir hükümdarken¹⁴⁵; oğlu Süleyman

¹⁴¹ Kurtubî, *el- Camiu li-Ahkâmi'l- Kur'an*, 15: 33.

¹⁴² Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 2: 689.

¹⁴³ Abdullah b. Ahmed Neseî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1996), 4: 57.

¹⁴⁴ Khatip, “Kur'an'da Kudüs”, 132.

¹⁴⁵ Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 2: 689.

(a.s), rüzgâra, cinlere hükmedebilen, hayvanlarla konuşabilen bir peygamberdi. Hz. Süleyman'ın geniş krallığının başkenti ve ülkesinin esas karargahı ise Kudüs'tür.¹⁴⁶

Yüce Allah yeryüzünde hiç kimseye vermediği saltanatı Hz. Süleyman'a vermiş. İnsanlardan, hayvanlardan ve cinlerden müteşekkil orduları emrine hazır hale getirmişti. Keza rüzgâr da Hz. Süleyman'a Allah'ın izni ile boyun eğmişti. “Süleyman'ın hizmetine de güçlü esen rüzgarı verdik. Rüzgar, onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere eser giderdi. Biz her şeyi hakkıyla bileniz.” (el-Enbiyâ 21/81) ayeti gibi Sebe Suresi 12. ve Sad Suresi 36. ayet bu durumu gözler önüne sermektedir. Ayette Süleyman peygamberin rüzgara hükmederek içinde bereketler yaratılan yere götürüldüğü söylenmektedir. Bu bölge “elletî baraknâ fiha” diye anlatılan arz-ı mukaddes yani Filistin Ürdün topraklarıdır.¹⁴⁷

“Süleyman'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay(lık yol) olan rüzgarı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa ona alevli ateş azabını tattırırız.” (es-Sebe' 34/12)

Allah, Süleyman Aleyhisselam'a kimseye vermediği mülkü vermiş rüzgarı, hayvanları, cinleri onun emrine sunmuş, ayrıca bakır da Allah'ın emri ile Süleyman (a.s)'a teslim olmuştu. Sad ve Sebe suresinde sözü geçen ve Hz. Süleyman (a.s)'ın emrine verilen rüzgâr, Hz. Süleyman'ı bir aylık mesafe olan ve Enbiya suresinde de “bereketli topraklar” olarak belirtilen Beytülmakdis'ten İstahr'a, yine İstahr'dan Beytülmakdis'e sabah ve akşam süresinde götürüp getiriyordu.¹⁴⁸ Hz. Süleyman İstahr'da kayluleye yatıp, tekrar Şam bölgesine dönüyordu.¹⁴⁹ İstahr, Pars bölgesinde, bugünkü Şiraz- İsfahan yolu üzerindedir.¹⁵⁰

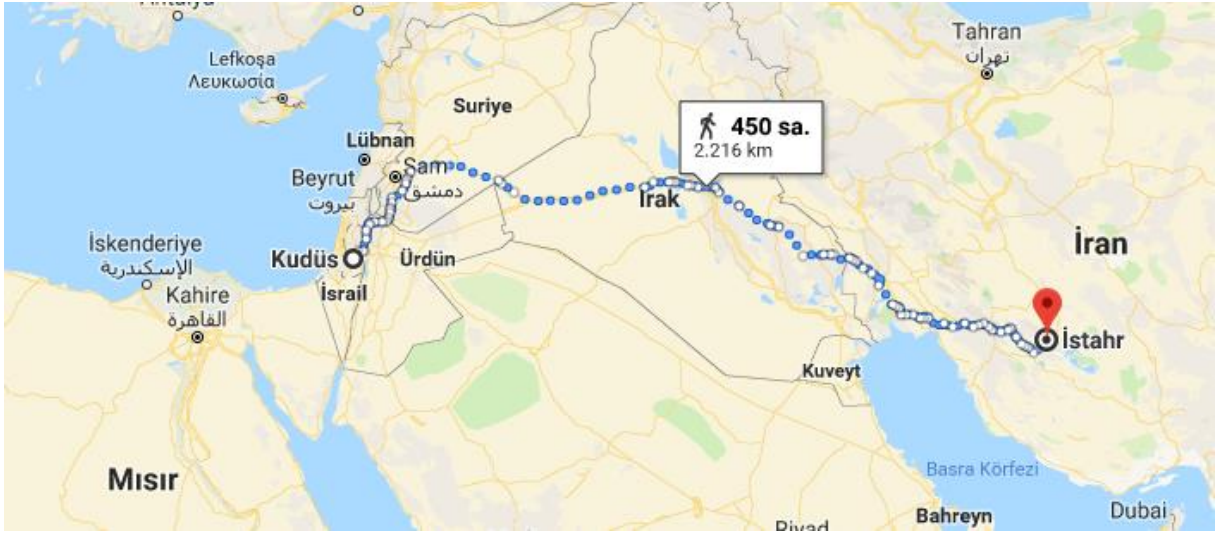
¹⁴⁶ Khatip, “Kur'an'da Kudüs”, 126.

¹⁴⁷ İbn Abbas, *Tenvîrü'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 3: 449.

¹⁴⁸ Celeleddin es-Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, trc. Hasan Yıldız (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2012), 12: 167.

¹⁴⁹ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 14: 227.

¹⁵⁰ Recep Uslu, “İstahr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23: 202.

Harita 2: İstahr'ın Konumu

Hız. Süleyman, Beytülmakdis'te kendisini ibadete verir bazen bir veya iki yıl, bazen birkaç ay ya da daha uzun ve kısa sürelerde orada kalırdı.¹⁵¹ Anlaşılaçağı üzere birçok peygamber gibi Süleyman Aleyhisselam da Beytülmakdis ve çevresinde ikamet etmektedir.

Onun ölümüne hükmettiğimiz zaman, onlara onun öldüğünü, ancak dayandığı değneğı yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. Süleyman yere yıkılınca ortaya çıktı ki cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde bekleyip durmazlardı. (es-Sebe' 34/14)

Hız. Süleyman tam bir gün ve gece Allah'a ibadette bulunuyor, bazı zamanlar da bunu artırıyordu. O'nun ibadet ederken yaslandığı bir asası vardı. Allah Teala, Süleyman (a.s)'ın ibadet ederken vefatına hüküm vermiş, Hız. Süleyman mihrabında esasına yaslanmış olarak ruhu kabzedilmiş halde bir süre ayakta kalmıştı.¹⁵² Davud (a.s), Hız. Musa'nın çadırının yerine Beytülmakdis'i yapmaya karar verdi. Mabedi tamamlamaya ömrü yetmeyince bunu oğlu Süleyman (a.s)'a vasiyet etti. Süleyman (a.s) cinlere hükmedebiliyordu ve mabedin yapımında onları çalıştırdı. Kendisine ecelin geldiğı haber verilince ayağa kalkıp esasına yaslanarak namaz kılmaya başladı. Bu hal üzereyken vefat edince cinler gaybı bilemedikleri için onun vefatını

¹⁵¹ Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 2: 726.

¹⁵² Razi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihi'l-Ğayb*, 18:331.

anlamadılar.¹⁵³ Bir diğer rivayete göre ise Hz. Süleyman'ın ölüm vakti geldiğinde evinde istirahatdaydı. Ailesine vefatını cinlere bildirmemelerini yoksa cinlerin Beytülmakdis'in inşasında çalışmayacaklarını söylemişti.¹⁵⁴ Her iki rivayette de cinlerin gaybdan haberleri olmadığı ortaya çıkmaktadır. Eğer cinler gaybı bilselerdi, küçük düşürücü azap içerisinde bekleyip durmazlar yani Beytülmakdis'in inşasında çalışmaya devam etmezlerdi.¹⁵⁵

Süleyman (a.s) 13 yaşındayken kral olmuş ve Beytülmakdis'in inşasına 17 yaşında, bir diğer rivayete göre ise 20 yaşında başlamıştır.¹⁵⁶ Abdullah b. Amr, Peygamber (sallallahü aleyhi ve sellem)'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Dâvûd oğlu Süleyman Beytu'l-Makdis'i bina edince, yüce Allah'tan şu üç hususiyeti istedi: "Vereceği hükümlerinin kendisinin hükmüne uygun düşmelerini istedi, bu isteği ona verildi. Yine yüce Allah'tan kendisinden başka hiçbir kimseye verilmeyecek bir mülk verilmesini istedi, bu da ona verildi. Mescidin inşasını bitirince de yüce Allah'tan buraya yalnızca namaz kılmak arzusu ile kim gelirse, mutlaka günahlarından -annesinin o kimseyi doğurduğu gündeki gibi- kurtulmasını diledi, bu da kendisine verildi.¹⁵⁷

Sebe kavmi Hz. Süleyman zamanında iman etmiştir¹⁵⁸ ve Allah'ın kendilerine bol nimetler ve rızıklar verdiği bir kavimdir. Yüce Allah, "Sebe halkı ile bereketlendirdiğimiz kentler arasına (her biri diğerinden) görülen kentler oluşturduk. Oralarda gidiş-gelişi belirledik (seyahati kolaylaştırdık) ve onlara da şöyle dedik: "Oralarda gece gündüz güvenlik içinde dolaşın." (es-Sebe' 34/18) ayetiyle bu nimetlerden bir kısmını açıklarken bir kentte bir diğer kente geçişte yol ve yiyecek içecek sıkıntısı çekmeyecek kadar birbirleriyle sırt sırta kasabalar oluşturduğunu

¹⁵³ Beydâvi, *Envârü 't-Tenzil*, 2: 258.

¹⁵⁴ Ebû Mansûr el- Mâturîdî, *Te 'vîlâtü 'l Kur 'ân*, trc. Bekir Topaloğlu v.dğr. (İstanbul: Ensar Yayıncılık, 2015), 11: 461.

¹⁵⁵ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, trc. M. Beşir Eryarsor (İstanbul: İşaret Yayınları, 2006), 3: 414.

¹⁵⁶ Kurtubî, *el- Camiu li-Ahkâmi 'l- Kur'an*, 14: 244.

¹⁵⁷ İbn Mâce, "Kitabu İkâmeti's-Salât", 196.

¹⁵⁸ Orhan Seyfi Yüçetürk, "Belkıs", *TDV İslam Ansiklopedisi*(İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5: 420.

anlatmaktadır.¹⁵⁹ Bu sebeple bölge halkı açlıktan, susuzluktan, yırtıcı hayvanların saldırısından emin oluyor böylece Allah'ın nimeti sayesinde rahatlıkla ticaret yapabiliyorlardı.¹⁶⁰ Bu kasabalar su ve ağaçla bereketli kılınmış Ürdün ve Filistin topraklarıdır¹⁶¹ denildiği gibi yine İbn Abbas'tan naklen Beytülmakdis ve çevresindeki kasabalar olduğu rivayet edilmiştir.¹⁶² Ayrıca Kur'anî ifade ile "bereketli topraklar" tamlaması Araf Suresi 137, İsra Suresi 1, Enbiya Suresi 71 ve 81. ayetlerden de anlaşılacağı gibi Suriye ve Filistin bölgeleridir.¹⁶³ Bu mübarek beldeler baba-oğul iki peygambere yurt olmuş dahası Mescid-i Aksa'nın inşası da Davud (a.s) zamanında planlanıp, Hz. Süleyman zamanında tamamlanmıştır. İnşası biten Mescid-i Aksa'da, birçok peygamber ibadet etmiştir.

2.2.2.d. Hz. İsa Ve Hz. Meryem Kıssalarında Kudüs

Hz. Meryem annesi tarafından Beytülmakdis'in hizmetine adanmıştı. Burada ibadete ve Allah'ı zikre devam ederek muazzam bir şekilde yetişti. Bu süreçte Hz. Meryem Allah tarafından nimetlendirilerek belki de manevi olarak babasız doğacak çocuğa alıştırılıyordu. Cebrail (a.s)'ın Hz. İsa'yı müjdelemesine yakın Hz. Meryem Beytülmakdis'in doğu kısmına çekilerek ailesinden ayrılmıştı.¹⁶⁴ Cebrail (a.s), Allah'ın emriyle eksiksiz bir genç suretinde¹⁶⁵ Hz. Meryem'in karşısına çıkmış ve İsa (a.s)'ı müjdelemişti. Ardından Hz. Meryem, İsa (a.s)'a gebe kalmış, doğum sancısı onu bir hurma ağacına yönlendirmişti. Bu hurma ağacı Beytülahm'de bulunmaktadır.¹⁶⁶ Beytülahm ise Kudüs'e 8-10 km uzaklıkta bir ilçesi kadar

¹⁵⁹ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 5: 570.

¹⁶⁰ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, 3:417.

¹⁶¹ İbn Abbas, *Tenvîrû'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 4: 311.

¹⁶² İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 5: 570.

¹⁶³ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 4: 519.

¹⁶⁴ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 375.

¹⁶⁵ İbn Abbas, *Tenvîrû'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 3: 315.

¹⁶⁶ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 376.

yakındır.¹⁶⁷ Ayette bahsedilen bölge Biladüşşam'dadır, yani ayet Kudüs'ü işaret eden ayetler içinde yer almaktadır. Yüce Allah bu olayı kitabında "(Ey Muhammed!) Kitapta (Kur'an'da) Meryem'i de an. Hani ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmiş ve (kendini onlardan uzak tutmak için) onlarla arasında bir perde germişti. Biz, ona Cebrail'i göndermiştik de ona tam bir insan şeklinde görünmüştü. Böylece Meryem çocuğa gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu bir hurma ağacına yöneltti. "Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım!" dedi." (Meryem 19/16-17-22-23) ayetiyle dile getirmektedir.

Hz Meryem ve mucizevi bir şekilde dünyaya gelen oğlu Hz. İsa Allah'ın emri ile yüksek ve akarsuyu bol olan bir yere yerleşmişlerdi. (el-Mü'minûn 23/50) Şam, Remle, Kudüs veya Mısır olduğu da rivayetlerde geçen bu yerin neresi olduğunu Mevdudi tam olarak kestiremediğini söylese de¹⁶⁸ Hz. İsa ve Meryem'in kıssalarını anlatan diğer ayetlere dayanarak bu bölgenin Beytülmağdis olduğunu söylemek mümkündür.¹⁶⁹ Ayetten anlaşıldığı üzere Hz. Meryem ve oğlu Hz. İsa'nın yerleştirildiği yer, geniş, bereketli bir yerdir.¹⁷⁰ Coğrafi şartlar da bu bölgenin Beytülmağdis olacağı düşüncesini desteklemektedir.

Bu olayların olduğu sırada Zekeriyya (a.s), neslinin devamı için Salih bir evlat istemiş, ardından bir erkek evlatla müjdelence eşi ve kendisi yaşlı olduğu halde nasıl çocuğu olacağına şaşırmişti. Bu sebeple Allah'tan kendisine bir işaret göndermesini niyaz etmiş, Allah da sağlığı yerinde ve sapasağlam bir haldeyken üç gün boyunca insanlarla konuşmamasını işaret olarak göstermişti.¹⁷¹ Bu emir üzerine Zekeriyya (a.s) mabedden çıkarak halkına yönelmiş, onlara sabah akşam Allah'ı zikretmelerini yere yazarak¹⁷² yahut işaretlerle¹⁷³ anlatmıştı. (Meryem 19/11) Ayette

¹⁶⁷ Abdurrahman Küçük, "Beytülmağdis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 86.

¹⁶⁸ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 3: 418.

¹⁶⁹ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 625.

¹⁷⁰ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 2: 106.

¹⁷¹ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 370.

¹⁷² İbn Abbas, *Tenvîrü'l-Mikbâs min Tefsîr-i İbn Abbas*, 3: 313.

¹⁷³ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 1: 372.

sözü geçen Hz. Zekeriyâ'nın çıktığı mabed, Beytül Makdis'tir.¹⁷⁴ Bu ve bu minvalde birçok ayet aynı zamanda Kudüs'te Mescid-i Aksa'nın olmadığını ileri sürenlere cevap verir niteliktedir.

Yukarıda geçen ayetlerde Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Meryem, Hz. İsa ve hayatlarından kıssalar sunulmaktadır. Bu ayetlerin ortak noktası adı geçen peygamberlerin hayatlarının bir kısmının Beytülmakdis'te geçtiğinin delilleri olmasıdır. Yani bir kısımlarının iddia ettiğinin aksine Kur'an-ı Kerim'de pek çok defa Kudüs ve Mescid-i Aksa'dan söz edilmiştir.

2.2.3 İSRA VE MİRAC OLAYLARI BAĞLAMINDA KUDÜS

“Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.” (el- İsrâ 17/1)

Beni İsrail Suresi olarak da geçen İsrâ suresinin birinci ayeti bizim konumuz olan Kudüs ve özellikle de Mescid-i Aksa'yla direkt alakalı olan tek ayettir. Bu sayede Müslümanlarla Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın ilişkisini pekiştiren en belirgin ayettir.¹⁷⁵

Öncelikle belirtmek gerekir ki; Hz. İbrahim'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar Tevhid inancının en büyük halkalarını birbiriyle bağlayan Mekke- Kudüs arasındaki bu yolculuk tevhidî dinlere ait mekanları da birbirine bağlamıştır.¹⁷⁶ İsrâ Suresi'nin birinci ayeti birçok gerçeği ihtiva etmektedir. Ayette evvela “subhanellezî” diyerek yüce Allah kendinden başka ilahın olmadığını ve kendinden başka hiç kimsenin güç yetiremeyeceği şeylere de muktedir olduğunu¹⁷⁷

¹⁷⁴ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 3: 28.

¹⁷⁵ Özcan, “ Mescid-i Aksa ve Üçüncü Mabedin Kaderi”, 68.

¹⁷⁶ Kutub, *Fî Zilâli'l- Kur'ân*, 7: 14.

¹⁷⁷ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 183.

belirtmiş, adeta vahyin muhataplarını ayetin devamında gelecek olan gerçeklere hazırlamıştır. Ardından surenin de ismini aldığı “isra” kelimesi geliyor. İsrâ; İslam literatürüne göre Hz. Muhammed’in bir gece Mescid-i Haram’dan yani Mekke’den Mescid-i Aksa’ya götürülmesinin adıdır. S-R-Y kökünden gelmektedir ve gece yürüyüşü demektir.¹⁷⁸ Allah Rasulü ve Müslümanlar, Mekkeli müşriklerin boykotu sonucu üç yıl boyunca büyük sıkıntılar çektiler. Boykotun sonlanmasının ardından Hz. Muhammed, hem biricik eşi Hz. Hatice’yi hem de Mekke’deki yegâne koruyucusu amcası Ebû Talib’i kaybetti. Hüzün senesi diye anılan bu senede bu kadar acılı olayın ardından Allah, peygamberini teselli etmek için bu mucizevî olayı gerçekleştirdi.¹⁷⁹

Tercih edilen görüşe göre Rasulullah bu gece uyanık haldeyken Mescid-i Haram’dan Burak adında bir binekle Mescid-i Aksa’ya götürülmüş, orada iki rekat namaz kıldıktan sonra önce dünya semalarına, ardından göğün katlarına mi’raca yükselmiştir. Göğün katlarında peygamberlerle selamlaşmış ve sidretü’l- muntehâya kadar yükselmiştir. Bu yolculuk sırasında Cebrail (a.s)’ı kendi suretiyle görmüş, Refref ve Beyt-i Mamur’u müşahade etmiştir. Yine bu yolculukta Allah Rasulü Cennetlik ve Cehennemliklerin durumunu görmüştür. Bu yolculuk esnasında beş vakit namaz farz olmuştur. Ayrıca cumhurun görüşüne göre ise bu olağanüstü yolculuğun dönüşünde tekrar Beytülmakdis’e gelmiş ve burada peygamberlere namaz kıldırılmış, ardından tekrar Burak’a binerek Mescid-i Haram’a dönmüştür.¹⁸⁰

“Kulu Muhammed”i bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya götüren” ifadesi ayetin en çok tartışılan kısımlarından olmuştur. Tarih boyunca birçok tefsirci bu ayeti yorumlamışsa da ileride değineceğimiz zorlama yorumların haricinde tefsircilerin, hadisçilerin, İslam

¹⁷⁸ Rağib el-İsfahâni, “s-r-y”, *Müfredât Kur’an Kavramları Sözlüğü*, trc. Abdulbaki Güneş v.dğr. (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 494.

¹⁷⁹ Karam an v. dğr, *Kur’an Yolu*, (Ankara, DİB Yayınları, 2007), 3: 458.

¹⁸⁰ Taberî, *Taberi Tefsiri*, 8: 12.

tarihçilerin ve hatta coğrafyacıların bile hem fikir olduğu konu, bu ayetin Kudüs'te Mescid-i Aksa haremını işaret ettiğidir.¹⁸¹

Ayetin nazil olduğu dönemde Mekke'ye nazaran daha ileride, daha uzakta başka mescid bulunmadığından burası “el- aksâ” sıfatıyla vasıflandırılmış ve adına Mescid-i Aksa denilmiştir.¹⁸² Öte yandan ayette Mescid-i Aksa ismi yalnız zikredilmemiş “çevresini mübarek kıldığımız” ifadesi ile söz konusu olan yerin sadece bir mescit olmadığı, aksine o devirde orada bulunan binanın değil o bölgenin bereketli olduğu belirtilmiştir. Mescid-i Aksa ve çevresi yani Kudüs, diğer ifadeyle Beytülmakdis'in mübarek topraklar olarak belirtildiği tek ayet de İsrâ Suresi 1. ayet değildir (el-Enbiyâ 21/71-81, el-Arâf 7/137, Sebe 34/18). Enbiya, Araf ve Sebe Suresinde bahsedilen ayetler İslam önceki dönemin Beytülmakdis coğrafyasını¹⁸³ kastetmiş ve sınırlarını çizerek bölgenin tamamının bereketli olduğu belirtilmiştir. Fakat İsrâ Suresi 1. ayetle birlikte söz konusu bölgenin bereketin merkezi, sebebi de el-Aksa Mescidi olmuştur.¹⁸⁴ Ayrıca bölgeye izafe edilen bereket sıfatını hem Dünya, hem de ahiret cihetinden değerlendirebiliriz. Bu bölge vahyin iniş merkezlerindedir, öte yandan peygamberlerin birçoğu burada ibadet etmiştir. Sulak ve yeşillik bir bölge olması sebebiyle de toprak bu bölgede bereketlidir.¹⁸⁵

Öte yandan İsrâ Suresi 1. ayette geçen “ilâ” ve “min” harf-i cerleri de bu bağı kuvvetlendirmektedir. Ayette geçen “min” harf-i ceri ve mi'rac olayında hem hadisenin başladığı hem de geri döndüğü noktayı yani Mescid-i Haram'ı gösterirken, “ila” harf-i ceri ise İsrâ ve mi'rac vakasının bitiş noktasını göstermektedir. Tıpkı beşeriyetin başlangıcı olan Hz. Adem'in Kâbe'yi inşa etmesiyle yaptığı başlangıç gibi, son peygamber Hz. Muhammed'in ise Mescid-i Aksa'da mi'raca yükselirken

¹⁸¹ Khatip, “Kur'an'da Kudüs”, 120.

¹⁸² Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 564.

¹⁸³ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 184.

¹⁸⁴ El-Awaisi, *Beytülmakdis Bereket Daireleri Teorisi*, 8.

¹⁸⁵ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 564.

nasıl yeryüzüyle bağına kesmesi de insanlığın yeryüzüyle bağına kestiği nokta mahşer (Kâf 50/41) ve menşer alanı da Beytülmakdis'in¹⁸⁶ bulunduğu alan olmuştur.¹⁸⁷

İsra Suresi birinci ayetin devam eden kısmında bu yolculuğun sebebinin kuluna Allah'ın delillerini göstermek olduğu belirtilmektedir. Öncelikle burada dikkat edilmesi gereken nokta Allah Rasulü'nün "abdihi" yani O'nun kulu olarak zikredilmesidir. Oysaki farklı ayetlerde Hz. Muhammed Kur'an-ı Kerim'de nebi, rasul gibi isimlerle anılmıştır. Bu büyük olayların olduğu, Allah Rasulü'nün en üstün durumda olduğu haldeyken "O'nun kulu" olarak zikredilmesi Allah Rasulü için daha şerefli bir ifade olmadığı anlamına gelmektedir.¹⁸⁸ Ayrıca ayette kulluk sıfatına dikkat çekilmesinin amacı, peygamberin bu sıfatı unutulmasın, ilahlık ve kulluk makamı karışmasın dıyedir. Allah Rasulü'ne verilen bu büyük mucizenin ulûhiyet konusunda insanların kafasını karıştırmaması ve mucizenin kaynağının Allah olduğu da unutturmaması açısından ayette Hz. Muhammed (s.a)'in kul olduğunun hatırlatılması önemlidir. Nitekim Hz. İsa'ya verilen bazı mucizeler sonucu insanlar Rab ve kul terimlerini karıştırmış ve Hz. İsa'ya ilahlık izafe etmişlerdir.¹⁸⁹

Rasulullah'ın o gece boyunca başına gelen bütün hadiseler olağanüstü olaylardı. Allah, Rasulü'ne bu gece mucizelerini göstermişti.¹⁹⁰ Nitekim Necm Suresi 18.ayette "Andolsun ki büyük ayetlerimizden bazısını gördü" ifadesi kullanılarak o gece olan olayları işaret etmiştir.¹⁹¹ "a-r-c" kökünden gelen "urûc" kelimesi yukarı doğru yükselmek anlamına gelmektedir.¹⁹² İslam terminolojisinde Allah Rasulü'nün Mekke'deki Mescid-i Haram'dan Kudüs'teki Beytülmakdis'e gelmesine "İsra", oradan da Allah katına yükselmesine ise "mi'rac" denmektedir.

Hadis kaynaklarında geçen rivayetlere göre Allah Rasulü İsra ve mi'racın olduğu geceyi şöyle anlatmaktadır. " Bana Burak verildi -ki o katırdan küçük,

¹⁸⁶ İbn Mâce, " Kitabu İkâmeti's-Salât", 196.

¹⁸⁷ El-Awaisi, *Beytülmakdis Bereket Daireleri Teorisi*, 36.

¹⁸⁸ Kurtubî, *el- Camiu li-Ahkâmi'l- Kur'an*, 10: 317.

¹⁸⁹ Kutub, *Fî Zılâli'l- Kur'ân*, 7: 13.

¹⁹⁰ İbn Abbas, *Tenvîrü'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 3: 164.

¹⁹¹ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 184.

¹⁹² İsfahâni, "a-r-c", 688.

merkepten büyük, beyaz ve uzun bir binittir. Adımını gözünün erişebildiği yerin sonuna kor- ben ona bindim nihayet Beytülmakdis'e geldim. O'nu benden önceki nebilerin bineklerini bağladıkları halkaya bağladım, sonra mescide girdim ve orada iki rekât namaz kıldım. Sonra çıktım. Cibrîl (a.s) bana bir kap şarap, bir kap da süt getirdi. Ben sütü seçtim. Cibrîl, “-fitratı seçtin” dedi. Sonra o binit bizi semâya doğru çıkardı. Cibrîl gök kapısını çaldı. “Sen kimsin?” Denildi. Cibrîl, “ben Cibrîl'im” dedi. “Yanıdaki kimdir” diye soruldu. Cibrîl, “Muhammed” diye cevap verdi. “O'na mebusluk verilmiş midir?” diye soruldu. Cibrîl, “ona mebusluk verilmiştir” dedi. Bunun üzerine bize kapı açıldı. Birden bire Adem (a.s) ile karşılaştım. Bana “merhaba” dedi ve hakkımda hayır dua etti. Sonra bizi ikinci semaya doğru çıkardı. Cibrîl gök kapısını çaldı. “Sen kimsin?” Denildi. Cibrîl, “ben Cibrîl'im” dedi. “Yanıdaki kimdir” diye soruldu. Cibrîl, “Muhammed” diye cevap verdi. “O'na mebusluk verilmiş midir?” diye soruldu. Cibrîl, “ona mebusluk verilmiştir” dedi. Bunun üzerine bize kapı açıldı. Ben orada iki teyze oğulları Meryem oğlu İsa ve Zekerriyya oğlu Yahya ile karşılaştım. Bana “merhaba” dediler ve benim için hayır dua ettiler. Sonra beni üçüncü semaya doğru çıkardı. Cibrîl gök kapısını çaldı. “Sen kimsin?” Denildi. Cibrîl, “ben Cibrîl'im” dedi. “Maiyetindeki kimdir?” diye soruldu. Cibrîl, “Muhammed” diye cevap verdi. “O'na davet gönderildi mi?” diye soruldu. Cibrîl, “ona davet gönderildi” dedi. Bunun üzerine bize kapı açıldı. Ben Yusuf (a.s) ile karşılaştım. Güzelliğin yarısı O'na verilmişti. Bana “merhaba” dedi ve sonra hayır dua etti. Sonra bizi dördüncü semaya doğru çıkardı. Cibrîl (a.s) bunun da kapısını çaldı. “Sen kimsin?” Denildi. Cibrîl, “ben Cibrîl'im” dedi. “Yanıdaki kimdir?” diye soruldu. Cibrîl, “Muhammed” diye cevap verdi. “O'na davet gönderildi mi?” diye soruldu. Cibrîl, “ona davet gönderildi” dedi. Bunun üzerine bize kapı açıldı. Birden bire İdris (a.s) ile karşılaştım. Bana “merhaba” dedi ve hayır dua etti. Aziz olan Allah şöyle buyurmuştur: Biz onu pek yüce bir yere yükselttik. (Meryem 19/57)

Sonra bizi beşinci kata doğru yükseltti. Cibrîl gök kapısını çaldı. “Sen kimsin?” Denildi. Cibrîl, “ben Cibrîl'im” dedi. “Maiyetindeki kimdir?” diye soruldu. Cibrîl, “Muhammed” diye cevap verdi. “O'na davet gönderildi mi?” diye soruldu. Cibrîl, “ona davet gönderildi” dedi. Bunun üzerine bize kapı açıldı. Ben Harun (a.s) ile karşılaştım. Bana “merhaba” dedi ve hakkımda hayır dua etti. Sonra bizi altıncı

semaya doğru yükseltti. Cibrîl (a.s) bunun da kapısını çaldı. “Sen kimsin?” denildi. Cibrîl, “ben Cibrîl’im” dedi. “Yanıdaki kimdir?” diye soruldu. Cibrîl, “Muhammed” diye cevap verdi. “O’na davet gönderildi mi?” diye soruldu. Cibrîl, “ona davet gönderildi” dedi. Bunun üzerine bize kapı açıldı. Ben orada Musa (a.s) ile karşılaştım. Bana “merhaba” dedi ve hayır dua eyledi.

Sonra yedinci semaya doğru yükseldi. Cibrîl onun açılmasını istedi. “Kimdir o?” denildi. O da Cibrîl olduğunu söyledi. “Yanıdaki kimdir?” diye soruldu. Cibrîl, “Muhammed” diye cevap verdi. “O’na davet gönderildi mi?” diye soruldu. Cibrîl, “ona davet gönderildi” dedi. Bunun üzerine bize kapı açıldı. Ben orada İbrahim (a.s) arkasını Beytü’l-Mamur’a dayanmış şekilde rastladım. El-beytü’l-Mamur’u gördüm. Ona günde yetmiş bin melek girer ve bir daha ona dönmezler.

Sonra beni Sidretü’l-Müntehaya götürdü. Bir de gördüm ki Sidr ağacının yaprakları fillerin kulakları gibidir. Onun yemişleri ise (Yemen’deki Hacer kasabasının) testilerine benzer.

Allah’ın emrinden her şeyi büyümente olan şey Sidre’yi tamamıyla bürüyünce bana başka bir hal oldu. Artık, Allah’ın mahlûklarından onun güzelliğinin bir kısmını bile tavaif ve tarif etmeye kadir olabilecek hiçbir kimse yoktur.

Artık Allah bana vahyettiğini vahyetti. Üzerime her gündüz ve her gece içinde elli namaz farz kıldı. Musa (a.s)’ın yanına indim. “Rabbim ümmetin üzerine neyi farz kıldı?” diye sordu. “Elli namaz farz etti” dedim. “Rabbine dön ve ondan tahfif buyurmasını iste, çünkü ümmetin buna takat getiremez. Ben İsrailoğullarını imtihana tabi tutmuş ve onları tecrübe etmişimdir” dedi. Ben de Rabbime döndüm ve “Ey Rabbim! Ümmetim üzerine hafiflet” diye niyaz ettim. Benden beşini indirdi. Musa(a.s)’a döndüm, “benden beş namazı indirdi” dedim. Muhakkak ümmetin buna güç yetiremez, Rabbine dön ve hafifletmesini iste, dedi. Böylece Rabbim Tebarake ve Teala ile Musa (a.s) arasında gidip geldim. Nihayet Rabbim bana şöyle buyurdu: “Ya Muhammed! Onlar gece ve gündüz içinde beş namazdır. Her bir namaz için on (sevap) vardır. İşte böylece elli namaz olur. Her kim bir hasene yapmak niyet eder de onu fiilen yapamazsa, onun lehine bir hasene yazılır. Eğer o niyet ettiği bir haseneyi işlerse lehine on hasene yazılır. Her kim bir seyyie yapmayı tasarlar da onu işlemezse

onun aleyhine hiçbir şey yazılmaz. Eğer o tasarladığı bir seyyeyi yaparsa üzerine tek bir seyyie yazılır.” Sonra indim ve Musa(a.s)’ın yanına vardım. Kendisine haber verdim. “Rabbine dön ve ondan hafifletmesini iste” dedi.

Rasulüllah: “Rabbime çok döndüm, nihayet ondan utandım” cevabını vermiştir.¹⁹³

Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksa’ya yapılan bu yolculuk her türlü noksan sıfatlardan münezze olan Allah’ın olmasını dilediği bir yolculuktur. Bir mucizedir ve Allah’a hiçbir şey zor gelmeyeceğinin bir delilidir. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail’den, son peygamber Hz. Muhammed’e kadar tevhid halkalarını birbirine bağlayan yegane yolculuktur. Bu hayret verici yolculuk adeta; Hz. Muhammed (s.a)’in, kendinden önceki tüm peygamberlerin getirdiklerine sahip çıktığı ve kendi risaletinin bütün peygamberlerin kutsal değerlerini kapsadığı mesajını vermektedir.¹⁹⁴ Ayrıca Mescid-i Aksa’dan Allah katına olan bu mucizevî yolculuk da Allah’ın her şeye güç yetirebilecek yegane kuvvet sahibi olduğunun delilidir. O gece olan olaylar geçmişte Mekkeliler için, bugün ise bizi için bir imtihandır. Bu öyle büyük bir mucizeydi ki; iman eden bazı kimseler dahi bu yolculuğu duyunca Allah Rasulü’nü yalanlamıştı.¹⁹⁵ Yine İslam’ın ilk halifesi, Allah Rasulü’nün biricik dostu Hz. Ebubekir’e “sıddîk” (doğrulayıcı) lakabı bu olayı duyar duymaz doğrulaması üzerine verilmiştir.¹⁹⁶

Öte yandan İsra ve mi’rac mucizesi İslam’ın mesajının sadece Arap Yarımadasıyla sınırlı kalmayacağını müjdesiydi. İlahi mesajın dünyaya açık yönünü en güzel gösteren bu yolculuk önce Beytülmakdis, ardından da tüm yeryüzünde İslam nurunun parlayacağını işaret etmiştir.¹⁹⁷ Ayrıca Allah Rasulü’nün bineği Burak’ın adımını gözün görebildiği en son noktaya ulaşması İslam’ın süratle yayılıp, tüm dünyaya ulaşacağını müjdeliyor olabilir. Rasulüllah’ın mi’racda semanın her katında saygıyla karşılanması da İslam’ın bütün diğer dinlerin üstüne çıkıp, Hz.

¹⁹³ Müslim, “Kitabu’l- İman”, 259.

¹⁹⁴ Kutub, *Fî Zılâli’l- Kur’ân*, 7: 14.

¹⁹⁵ Razi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihi’l-Ğayb*, 14: 396.

¹⁹⁶ Kurtubî, *el- Camiu li-Ahkâmi’l- Kur’an*, 10: 432.

¹⁹⁷ El-Awaisi, *Beytülmakdis Bereket Daireleri Teorisi*, 2.

Muhammed'in bütün peygamberlere üstün olduğuna da işaret etmektedir diye düşünüyoruz.

Allah Rasulü'nün yaptığı bu zaman ve mekan üstü yolculuğun İsrâ ayağının Kudüs'e olduğuyla ilgili müfessirlerin hem fikir olduğunu söylemiştik. Konuyla ilgili detayları ilerleyen bölümlerde vermeyi uygun bulduğumuz için burada ayrıntıya girmiyoruz. İsrâ suresindeki bu ayet açık bir şekilde İsrâ olayından söz etse de mi'racı belirtmemektedir. Aynı surenin 60. ayeti ise mi'rac olayına işaret etmektedir. Mi'rac olayı duyan herkes için bir imtihan ve fitne sebebi haline dönüşmüştür. Ayet-i Kerime'de Allah Teala "Hani sana "şüphesiz Rabbin insanları çepeçevre kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'an'da lanet edilen ağacı biz, ancak insanlara bir fitne kıldık. Biz onları korkutuyoruz da, bu onlara, büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamaz." (el-İsrâ 17/60) buyurmuştur.

Ayet, Allah'ın insanları çepeçevre kuşattığını haber vererek başlamıştır. Kurtubî burada sözü geçen insanlardan kastın Mekkeliler olduğu söylemiştir.¹⁹⁸ Ayete konu olan rüyanın ne anlama geldiği müfessirler tarafından yorumlanmıştır. Rüyadan kastın mi'rac gecesinde Allah Rasulü'ne gösterilenler olduğu söylenmektedir.¹⁹⁹ Rüyanın mahiyetini tartışanlar, bunu uykuda görülen rüya olarak yorumlamışlardır. Fakat ayetin bahsettiği fitne önceden Müslüman olmuş bazı kimselerin İsrâ'yı duyduklarında irtidat etmeleridir ki; uykuda görülen rüyanın buna sebep olması beklenemez.²⁰⁰ Rüyadan murad Allah Rasulü'nün İsrâ gecesi gördükleri olmalıdır, surenin birinci ayetinde de bu mucize anlatılmıştır. Rüya olarak adlandırılmasının sebebi de olayların de olayların adeta bir rüya gibi gerçekleşmesi ve vuku bulunduğu vaktin gece vakti olması olabilir.²⁰¹

Ayetin devamında Kur'an'da lanetlenen ağaçtan söz edilmiştir. Bu ağacın zakkum ağacı olduğuna işaret edilmiştir.²⁰² Müşrikler cehennem ağacını duyunca

¹⁹⁸ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 10: 427.

¹⁹⁹ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 575.

²⁰⁰ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 10: 428.

²⁰¹ Ebussuud Efendi, *Ebussuud Tefsiri*, trc. Ali Akın, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2006), 8: 3644.

²⁰² Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 575.

şöyle dediler: “ Muhammed cehennemın taşı yaktığını iddia ediyor sonra da o ateşte ağaç yetiştiğini söylüyor.”²⁰³ Onlar bu konuda fitneye düştüler. Daha önce de İsrâ ve mi’rac olaylarında fitneye düşmüşlerdi. Allah Teala ateşin içinde yetişen ağaca inanmadıkları gibi mi’rac gecesi olan olaylara da inanmayan müşriklere nasıl ki aklınız mi’raca yatmıyorsa buna da yatmayacaktır mesajı vermiş, böylesi olayları insanlar arasında bir deneme ve fitne sebebi kılmıştır.²⁰⁴

İsrâ ve mi’rac olayı sadece Allah Rasulü’nün karşılaştığı inanılması güç olaylar değildir. İsrâ ve mi’rac o günden itibaren bu olayı duyan herkes için bir imtihan meselesidir. O gece olan olağanüstü olayları anlatan iki sureden birisi Necm Suresi olduğu belirtilir.²⁰⁵

Necm suresinin başından itibaren gelen ayetlere bakılınca “Andolsun ki O, Rabbinin ayetlerinden en büyüğünü gördü.” (en-Necm 53/18) ayeti ile Hz. Muhammed’in, Cebrail’i, ufku kapatan Refref’i, Sidretü’l-Müntehayı ve onu kaplayan kelebekleri gördüğünden söz ediliyor. Bunlardan ve İsrâ Suresi 1. ayette geçen “ayetlerimizin bazıları” ifadesinden yola çıkarak bu ayetten kastın İsrâ gecesi olduğu anlaşıldığı belirtilmektedir.²⁰⁶ Allah Rasulü, mi’rac gecesi burada dünya ve melekler aleminin inanılması güç mucizeleriyle karşılaşmıştır.²⁰⁷ Ayrıca Necm Suresinin 11. ayetindeki “kalp gördüğünü yalanlamadı” ifadesi de İsrâ gecesine işaret etmektedir. Çünkü Rasulullah’a “Allah’ı gördün mü?” diye sorulmuş, o da “kalbimle gördüm” cevabını vermiştir.²⁰⁸ Bu hadisi de referans alarak Rabbin büyük ayetleri/ mucizelerinden kasıt mi’rac gecesi Allah Rasulü’nün karşılaştığı olağanüstü hallerdir²⁰⁹ dememiz mümkündür.

Bir başka açıdan bakacak olursak; Mustafa Kara’ya göre mi’râca Kur’ân’ın iki sûresinde temas edilmiştir: İsrâ ve Necm. Bu sûrelerin ismi dâhi bir konuya

²⁰³ Razi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihi’l-Ğayb*, 14: 521.

²⁰⁴ Kurtubî, *el- Camiu li-Ahkâmi’l- Kur’an*, 10: 429.

²⁰⁵ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadis*, 2: 329.

²⁰⁶ Kurtubî, *el- Camiu li-Ahkâmi’l- Kur’an*, 16: 456.

²⁰⁷ Beydâvi, *Envârü’t-Tenzil*, 2: 439.

²⁰⁸ Beydâvi, *Envârü’t-Tenzil*, 2: 439.

²⁰⁹ İbn Cevzi, *Zadü’l-Mesir fi İlmi’t-Tefsir*, 6: 39.

dikkatimizi çekmek istemektedir: İsrâ, gece yürüyüşü; Necm ise yıldız anlamına gelmektedir.²¹⁰ Çünkü İsrâ ile Allah Rasulü Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gelmiş, mi'rac ile de Mescid-i Aksa'dan semaya yükselmiştir ve sema ise yıldızların yatağıdır. Bu iki sure ismi, mi'rac gecesini olan yolculuğun adeta yol haritasını çizmiştir.

Necm suresi kadim müfessirlerin ayeti mi'raca delil beyan etmeleri ve ashabtan bunun aksini bildiren ya da buna itiraz eden bir rivayetin bulunmaması sebebiyle bu ayeti Mekkî surelerin ilki olsa bile İsrâ Suresi'nden sonra dile getirmeyi tercih ettik.

2.3 NÜZUL SIRASINA GÖRE MEDİNE'DE NAZİL OLAN KUDÜS VE MESCİD-İ AKSA AYETLERİ

İslam'ın üçüncü harem bölgesi olan Kudüs, Kur'an-ı Kerim'de kendisinden en çok söz edilen şehir olma özelliğine sahiptir. Bu ayetlerin bir kısmı direkt Kudüs'ten bahsederken, diğer kısmı da mana bakımından dolaylı olarak Beytülmakdis'e işaret etmektedir. "Arz-ı Mübarek" ve "Arz-ı Mukaddes" isimlerinin geçtiği ayetlerin doğrudan Kudüs'ten bahsettiğini söyleyebildiğimiz gibi, bu isimleri kullanmadan Kudüs'e işaret eden ayetlere de dolaylı ayetler diyebiliriz.²¹¹ Doğrudan Kudüs'ten bahseden ayetlerin tamamı ise Medenî'dir.²¹² Bu sınıflandırma genel itibarla doğru olmasına karşın ayetleri net iki gruba ayıramıyoruz. O sebeple Kudüs'ün bereketini anlatan ayetler Mekkî, kutsiyetini anlatan ayetler ise Medenî'dir de diyebilmekteyiz.²¹³

Çalışmamızın bu bölümünde Medenî sureler içerisindeki İsrailoğulları ile Hz. Meryem ve Hz. İsa kıssalarındaki Kudüs'e işaret eden ayetlere değineceğiz. Ayrıca

²¹⁰ Mustafa Kara, "Mirâciye ve Bursalı Safiye Hatun Vakfiyesi", *UÜİF Dergisi*, VII/1(1998): 25.

²¹¹ Cabarin, "Tarihi Süreçte Mescid-i Aksa", 40.

²¹² Cabarin, "Tarihi Süreçte Mescid-i Aksa", 45.

²¹³ Altun, Sahabe Gözünde Kudüs ve Mescid-i Aksa, 165.

kiblenin Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a dönmesiyle ilgili ayetleri de inceleyeceğiz.

2.3.a. İsrailoğulları Kıssalarında Kudüs

Kur'an-ı Kerim insanların öğüt almaları için geçmiş kavimlerin kıssalarını anlatmış, akıllı sahiplerinin ise ibret almaları için (Yusuf 12/111) peygamberlerin mücadelelerinden örnek vermiştir. İsrailoğulları ve Hz. Musa kıssaları ise Beytülmakdis'e işaret eden kıssalar arasındadır. Allah, İsrailoğulları'na affedilmeleri için birçok kez fırsat vermiş, onlar ise " Hani, "Şu memlekete girin. Orada dilediğiniz gibi, bol bol yiyin. Kapısından eğilerek tevazu ile girin ve "hıtta!" (Ya Rabbi, bizi affet) deyin ki, biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. İyilik edenlere ise daha da fazlasını vereceğiz" demiştik. Derken, onların içindeki zalimler, sözü kendilerine söylenenden başka şekle soktular. Biz de haktan ayrılmaları sebebiyle o zalimlere gökten bir azap indirdik." (el-Bakara 2/58-59) ayetinde bahsedildiği gibi bu fırsatları değerlendirememişlerdir.

Ayette bahsi geçen şehrin Kudüs veya Eriha olabileceği söylenmiştir.²¹⁴ Cumhuriyetin görüşüne göre de Beytülmakdis'tir.²¹⁵ Mevdudi'ye göre ise bölgenin neresi olduğu henüz belirlenmemiştir. Bölgenin Sina Yarımadası ve Kuzey Arabistan arasında olması veya Ürdün'ün doğusunda Eriha taraflarında olması muhtemeldir.²¹⁶ Ayette adı geçen kapının da Kudüs'teki Hıtta Kapısı²¹⁷ ya da onların kiblegahı olan Kubbe Kapısı'nın²¹⁸ olabileceği söylenmiştir.

İsrailoğulları kendisinden istenilen tevazu ve af ümidi ile "hıtta" diyerek girmeleri gereken kapıdan hıtta (buğday) diyerek alaycı bir tavırla girdiler ve sözü

²¹⁴ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 63.

²¹⁵ Kurtubî, *el- Camiu li-Ahkâmi'l- Kur'an*, 2: 109.

²¹⁶ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 1: 79.

²¹⁷ Taberî, *Taberi Tefsiri*, 1: 222.

²¹⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1:145.

kendilerinden istenenin dışında bir şekle çevirdiler, Allah bu sebeple üzerlerine gökten veba salgını indirmiştir.²¹⁹

İsrailoğulları Hz. Yusuf'tan beri şeref ve üstünlüğü olan bir topluluktu.²²⁰ Allah onları diğer topluluklara hükümdar kılmış, aralarından bir peygamber çıkarmış, eşler, evler ve hizmetçiler nasip etmişti.²²¹ Ayrıca Allah kendilerine Tih çölünde kudret helvası ve bildircin eti vermişti.²²² Musa (a.s), İsrailoğulları'na Allah'ın onlara verdiği nimetleri hatırlattıktan sonra onları cihada ve temiz ve bereketli olan, mukaddes²²³ Beytülakdis'e girmeye teşvik ediyordu.²²⁴ "Hani Mûsâ kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani içinizden peygamberler çıkarmıştı. Sizi hükümdarlar kılmıştır ve (diğer) toplumlardan hiçbirine vermediğini size vermiştir." Ey kavmim! Allah'ın size yazdığı kutsal toprağa girin. Sakın ardınıza dönmeyin. Yoksa ziyana uğrayanlar olursunuz. Dediler ki: "Ey Mûsâ! O (dediğin) topraklarda gayet güçlü, zorba bir millet var. Onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla giremeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de gireriz." Allah şöyle dedi: "O halde orası onlara kırk yıl haram kılınmıştır. Bu süre içinde yeryüzünde şaşkın şaşkın dönüp dolaşacaklar. Artık böyle yoldan çıkmış kavme üzülme." (el- Maide 5/20-21-22-26)

Bu ayetlerde Musa (a.s)'ın kavmiyle olan diyaloguna yer verilmiş ve Hz. Musa'ya Allah'ın kavmine verdiği lütfu onlara hatırlatması emredilmiştir. Hz. Musa ve kavmi arasında geçen bu konuşma İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkmasından iki yıl sonra Filistin'in güney sınırı tarafında Faran Çölü'nde buldukları sırada yapılmıştı.²²⁵ Ayetlerde geçen "Ard-u'l-Mukaddese" ifadesi Kudüs ve onu çevreleyen toprakları işaret etmektedir.²²⁶ Buraya Arz-ı Mukaddes denmesinin sebebi

²¹⁹ Beydâvi, *Envârü 't-Tenzil*, 2: 92.

²²⁰ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 1: 472.

²²¹ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 2: 409.

²²² İbn Abbas, *Tenvîrû'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 2: 42.

²²³ Taberî, *Taberi Tefsiri*, 4: 513.

²²⁴ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 2: 411.

²²⁵ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 1: 473.

²²⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1: 607.

ise birçok peygamberin burada yaşamış olması ve müminlerin burayı mesken tutmaları sebebiyledir.²²⁷ İbn Abbas'a göre sözü edilen bölge Kudüs'ü de içine alan Şam, Filistin ve Ürdün topraklarının bir kısmıdır²²⁸ veya Tur Dağı ve çevresidir.²²⁹ Ayette yer alan "Allah'ın size yazdığı" ifadesi belki bugün bile İsrailoğulları'na Filistin topraklarının kendilerine ait olduğu fikrini veriyorsa da bölgenin onlara yazılmasının şartı Allah'a itaat etmeleriydi. İman ve itaatten ayrılan İsrailoğulları'na Maide Suresi 20.ayette de bahsettiği üzere arz-ı mukaddes toprakları yasaklanmıştı.²³⁰ Hz. Musa'nın onlara zafer müjdelemesine rağmen kavmi korkaklığı sebebiyle Arz-ı Mukaddese girme emrine uymadı. Bunun üzerine Arz-ı Mukaddes onlara haram kılındı ve 40 yıl boyunca Tih Çölü'nde oradan oraya savruldu.²³¹ İsrailoğulları'nın hüsrana uğramalarının iki sebebi vardır. İlki kendilerine verilen mukaddes beldeye girme emrine uymamaları, ikincisi ise kendilerine farz olunan cihad ibadetinden sakınmalarıdır.²³² Maide Suresinde geçen bu ayetler ise Kudüs'e hem yer olarak, hem de peygamber kıssaları dahilinde referans olan ayetlerdendir.²³³

İsrailoğulları kıssalarında yer olarak Beytülmakdis' işaret eden ayetlerden bir tanesi de "Yahut altı üstüne gelmiş (ıpıssız duran) bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi? O, "Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek (acaba)?" demişti. Bunun üzerine, Allah onu öldürüp yüzyıl ölü bıraktı, sonra diriltti ve ona sordu: "Ne kadar (ölü) kaldın?" O, "Bir gün veya bir günden daha az kaldım" diye cevap verdi. Allah şöyle dedi: "Hayır, yüz sene kaldın. Böyle iken yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamış. Bir de eşeğine bak! (Böyle yapmamız) seni insanlara ibret belgesi kılmamız içindir. (Eşeğin) kemikler(in)e de bak, nasıl onları bir araya getiriyor, sonra onlara nasıl et giydiriyoruz?" Kendisine bütün bunlar apaçık belli olunca, şöyle dedi: "Şimdi, biliyorum ki; şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter." (el-Bakara 2/259) ayetidir.

²²⁷ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 619.

²²⁸ İbn Abbas, *Tenvîrü'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 2: 43.

²²⁹ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 2: 411.

²³⁰ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 620.

²³¹ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 2: 411.

²³² Taberî, *Taberi Tefsiri*, 4: 522.

²³³ Khatip, "Kur'an'da Kudüs".

Ayette sözü geçen şehir, Buhtunnasır zamanında yerle bir edilmiş Beytülmakdis²³⁴ olabileceği gibi ölmek istemeyen İsrailoğulları'nın öldürüldükleri şehirler de olabilir.²³⁵ Zemahşerî, bu şehrin binlerce kişinin ölüm korkusuyla terk ettiği şehir olabileceğini söylese de O'nun kanaati de sözü geçen şehrin Beytülmakdis olduğudur.²³⁶ Buhtunnasır, burayı yerle bir ettikten sonra askerlerine şehre toprak taşımalarını emretmiş, onu adeta bir tepeye benzetmişti.²³⁷ Şehirden geçen kişi ile ilgili Üzeyr (a.s), İrmiya (Hızır) veya yeniden dirilişe inanmayan bir kafir olduğu hakkında farklı görüşler vardır.²³⁸ Kimi çağdaş müfessirler ise bu yerin adının herhangi bir kaynaktan geçmediğini belirtmiş ayrıca bu şehrin Kudüs ya da başka bir şehir olmasının belirlenmesinin ayeti anlamak cihetinde bize bir faydası olmadığını söylemiştir.²³⁹

Medenî surelerin içerisindeki İsrailoğulları kıssalarını anlatan bu ayetler, Allah'ın kendilerine defalarca nimet vermesine karşılık onların Allah'a karşı olan isyanlarından söz etmektedir. İsrailoğulları'na tarih boyunca birçok kez hükümlerlik verilmiş ve onlar diğer topluluklardan üstün kılınmıştır. Yeryüzünde İsrailoğulları'ndan başka hiçbir topluluğa bu kadar fazla peygamber gönderilmemiştir.²⁴⁰ Fakat İsrailoğulları her seferinde isyan etmiş, taşkınlık yapmış ve cezayı hak etmişlerdir. Allah'a karşı itaatkâr olmaları şartıyla bereketli topraklara varis kılınmış fakat onlar deyim yerindeyse şımarıklık yapmış, bunun sonucu da mübarek topraklar kendilerine yasaklanmıştır.

²³⁴ Suyûtî, *ed-Durru 'l-Mensûr fi 't-Tefsîr bi 'l-Me'sûr*, 3: 190.

²³⁵ Taberî, *Taberi Tefsiri*, 2: 120.

²³⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1:303.

²³⁷ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 3: 505.

²³⁸ İbn Cevzi, *Zadü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, 1: 303.

²³⁹ Mevdudî, *Tefhimü'l Kur'an*, 1: 206.

²⁴⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1: 608.

2.3.b. Kibleden Bahseden Ayetler

Kur'an'da özellikle peygamber kıssaları ve geçmiş kavimlerin durumlarını anlatan ayetlerde Kudüs'e rastlıyoruz. Son peygamber Hz. Muhammed'in hayatına yönelik ayetlerde ise İsrâ- mi'rac yolculuğu ve kiblenin teğayyürü ile ilgili ayetler çalışmamızın konusu olan Kudüs ve Mescid-i Aksa'ya işaret etmektedir. İsrâ ve mi'rac ile ilgili ayetlere çalışmamızın önceki bölümlerinde değışmiştik. Bu bölümde kiblenin değışimi ile ilgili Bakara suresinde yer alan ayetleri inceleyeceğiz. Allah Rasulü ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa'ya yönelirken Kâbe puthane halindeydi. Fakat Allah Rasulü Beytülmakdis'e yönelerek kıldığı namazlarda Kâbe'yi arkasına almaz, Beytülmakdis ile arasına alarak namaz kılar böylece iki harem bölgesine de teveccüh etmiş ve yönelmiş olurdu.²⁴¹ Kiblenin Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a dönmesi ile özellikle Yahudiler ve müşrikler Allah Rasulü'nü yıpratmak için bir takım sözler söylemişlerdi. Kur'an-ı Kerim de Allah bu olanları şu şekilde anlatmaktadır: “Bir takım kendini bilmez insanlar, "Onları (Müslümanları) yönelmekte oldukları kibleden çeviren nedir?" diyecekler. De ki: "Doğu da, Batı da Allah'ındır. Allah dilediği kimseyi doğru yola iletir." Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık. Her ne kadar Allah'ın doğru yolu gösterdiği kimselerden başkasına ağır gelse de biz, yönelmekte olduğun ciheti ancak; Resûl'e tabi olanlarla, gerisin geriye dönecekleri ayırt edelim diye kible yaptık. Allah imanınızı boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz, Allah insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.” (el-Bakara 2/142-143)

İbn Kesir, ayetin başında geçen kendini bilmez –beyinsiz- insanları müşrik Araplar, Yahudi hahamları ve münafıklar olarak belirtmiştir.²⁴² Müslümanların kiblesi olarak Kur'an-ı Kerim'de Mescid-i Aksa'nın ismi geçmese de Bakara suresi 142. ayet “yönelmekte oldukları kibleden” cümlesiyle Beytülmakdis'i işaret etmektedir.²⁴³ Çünkü Allah Rasulü, hicretten önce ve Medine'ye hicretin ardından

²⁴¹ Tahir Olgun, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi* (İstanbul: Işık Basımevi, 1946), 81.

²⁴² İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 1: 299.

²⁴³ Ebussuud Efendi, *Ebussuud Tefsiri*, 1: 427.

16-17 ay kadar daha Beytülmakdis'e doğru namaz kıldı.²⁴⁴ Hicretten sonra özellikle de Yahudilerin olumsuz tavırları yüzünden Hz. Muhammed, namazda Kâbe'ye yönelmeyi arzuluyordu.²⁴⁵ Kiblenin yönünün Mescid-i Haram'a döndürülmesi emri gelince Kur'an'ın deyimiyle bazı beyinsiz kimseler Müslümanları yönelmekte oldukları kibleden çeviren nedir diye sorup durdular. Beyinsiz olmaları sebebiyle de Yüce Yaraticının belli bir yönde sınırlı olduğunu, bu yön değişince Allah'tan da yüz çevrildiğini düşündüler.²⁴⁶ Müşrik, Yahudi ve münafıklara cevap verir nitelikteki ayet; "de ki doğu da batı da Allah'ındır, O dilediğini doğru yola iletir" şeklinde devam etmiştir. Yani yarattıkları hususunda hüküm verme, yetki bildirme ve tasarrufta bulunma hakkının tamamı Allah'a aittir.²⁴⁷ İbn Abbas, bu ayeti yorumlarken doğu yani Mescid-i Haram'a doğru kıldığınız namazlar da, batı yani Beytülmuqaddes'e doğru kıldığınız namazlarda Allah'ın emriyledir demiştir.²⁴⁸

Çağdaş müfessirlerden Mevdudi ise, peygamberin "vasat ümmet" üzerine şahit olmasını değerlendirirken bunu İslam ümmetinin önderliği olarak yorumlamıştır. Ayet bu şekliyle insanların önderi olarak Hz. Muhammed'in seçildiğini belirtmiş, kiblenin Mescid-i Aksa'dan Kâbe'ye çevrilmesini de önderlik görevinin İsrailoğulları'ndan alınıp Müslümanlara verildiğine işaret etmiştir. Yani aslında kible değişikliği, beyinsizlerin sandığı gibi bir yön değişikliği değil, esasında önderlik görevinin yön değiştirmesidir.²⁴⁹

Öte yandan kiblenin Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a çevrilmesi; Allah ve Rasulü'nün emirlerine koşulsuz itaat edenlerle, kalbine iman tam olarak yerleşmemiş ve "ökçeleri üzerinde" eski dinlerine ve eski kiblelerine²⁵⁰ dönebilecek olanları ayırmak için bir imtihandı. Kalpleri Allah'a itaate bağlı olan müminler bu

²⁴⁴ Razi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihü'l-Ğayb*. 3: 525.

²⁴⁵ İsrail Balcı, "İslam'ın İlk Kiblesinin el-Mescidü'l-Aksa Olduğu İddialarının Kritiği ve Kible Değişikliğinin Tarihsel Arka Planı", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 28(2012): 110.

²⁴⁶ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 1: 122.

²⁴⁷ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 1: 300.

²⁴⁸ İbn Abbas, *Tenvîrü'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 1: 154.

²⁴⁹ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 1: 122.

²⁵⁰ İbn Abbas, *Tenvîrü'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 1: 155.

kible değişikliğinin sebebini değil, kible değişmesi sonucu eski namazlarının kabulünü sormuşlardı. Kullarına çok merhametli olan Allah, onların Mescid-i Aksa'ya yönelerek kıldıkları namazları zayı etmemiştir.²⁵¹ Bununla birlikte nihai kible Kâbe olsa da bu durum Müslümanlar açısından Beytülmakdis'in değerini azaltmamış aksine kible konusundaki nesh bir faydadan diğer bir faydaya, bir mükellefiyetten diğer mükellefiyete geçiş olarak yorumlanmıştır.²⁵²

“...artık yüzünü Mescid-i Haram'a dön” (el-Bakara 2/144) emrinin ardından Allah Rasulü namazlarını Kâbe'ye yönelerek kılmaya başlamıştı. Yahudiler Allah Rasulü'ne “eğer bizim kiblemize yönelmeye devam etseydin, senin kurtarıcı olduğuna inanırdık” demişlerdi. Allah, onların söylediklerinin birer aldatmaca olduęunu²⁵³ “Andolsun, sen kendilerine kitap verilenlere her türlü mucizeyi getirsen de, onlar yine senin kiblene uymazlar. Sen de onların kiblesine uyacak değilsin. Onlar birbirlerinin kiblesine de uymazlar. Andolsun, eğer sana gelen bunca ilimden sonra onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, o takdirde sen de mutlaka zalimlerden olursun.” (el-Bakara 2/145) ayeti ile Rasulü'ne bildirmiştir.

Allah Resulü, Yahudi nüfusun yoğun olduğu Medine'de iken Beytülmakdis'e dönerek namaz kılıyordu ve bu durumdan Yahudiler kendilerine pay çıkararak ümitleniyorlardı.²⁵⁴ Oysaki Kur'an daha Mekke döneminde Kudüs'ten yoğunlukla bahsetmiş ve Yahudilere bu düşüncelerini destekleyebilecek bir fırsat vermemiştir.²⁵⁵ Kiblenin Mescid-i Haram'a dönmesi onları rahatsız ederken, bu sefer de müşrikleri ümitlendirmiş, Allah Rasulü'nün kendilerine döneceğini düşünmüşlerdi.²⁵⁶ Yüce Allah, devam eden ayette “sen onların kiblesine uyacak değilsin” (el-Bakara 148) diyerek müşriklerin bu ümidini kesmiş ve Yahudilerin “eğer bizim kiblemize doğru

²⁵¹ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, I: 305.

²⁵² Razi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâihü'l-Ğayb*, 3:553.

²⁵³ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 212.

²⁵⁴ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 1: 306.

²⁵⁵ Cabarin, “Tarihi Süreçte Mescid-i Aksa”, 46.

²⁵⁶ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 1: 311.

ibadete devam etseydin senin kurtarıcı olduğuna inanırdık” sözlerinin bir aldatmaca olduğunu ortaya çıkarmıştır.²⁵⁷

Allah Teala; “onlar yine senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. Onlar birbirlerinin kıblesine de uymazlar.” (el-Bakara 2/148) ayeti ile de Kudüs’e yönelerek kılınan namazın Yahudilerin kıblesine yönelmek amacıyla kılınmadığı,²⁵⁸ Kâbe’ye yönelerek kılınan namazda da müşrikleri memnun etme çabası olmadığını bildirmiştir. Çünkü “ herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır.” (el-Bakara 2/148)

İslam’ın doğuşundan itibaren gözlerini Allah Rasulü’nden ayırmayan müşrikler onun her hareketi sorguluyorlardı. Müşriklerin dönüşümlü din çabaları da karşılıksız kalmış ve İslam önlenemez bir şekilde yayılmaya başlamıştı. Bu haldeyken Allah Rasulü Kudüs’teki Mescid-i Aksa’ya yönelerek namaz kılıyordu. Medine’ye hicret ettikten bir süre sonrasına kadar bu durum böyle devam etti. Medine Yahudileri bundan bir pay çıkararak Hz. Muhammed’in kendilerine meyli olduğunu düşündüler. Kıblenin Mescid-i Haram’a dönmesi ile bu sefer de müşrikler Allah Rasulü’nün kendilerine yöneldiğini düşünmeye başladılar. Söz konusu kible ayetleri kıblenin değişiminin ancak bir imtihan olduğunu, Allah Rasulü’nün müşriklere veya Yahudilere meyletmeyeceğini net bir şekilde dile getirmiştir. Öte yandan kible değişimi, Allah Rasulü’nü kabul etmemekte direnen Yahudileri rahatsız etmiştir. Çünkü kible değişmişse, önderlik de değişmiştir ve artık İsrailoğulları’nın liderlik dönemi kapanmış, Müslümanların liderlik dönemi açılmıştır.

2.3.c. Hz. Meryem Ve Hz. İsa Kıssalarında Kudüs

İmran ailesi Kur’an-ı Kerim’de ismi geçen faziletli bir aile ve Hz. Meryem’in babasıdır. Annesi ise Hanne’dir. Rivayetlere göre Hanne, kısır ve yaşlı bir kadındı. Bir gün ağacın altında otururken yavrusunu besleyen bir kuş görüp iç geçirdi ve eğer

²⁵⁷ Beydâvi, *Envârü’t-Tenzil*, 1: 212.

²⁵⁸ İbn Kesir, *Tefsîrü’l-Kur’ani’l-Azîm*, 1: 308.

bir evladı olursa Allah'a, onu mabede bağışlayacağına dair niyazda bulundu.²⁵⁹ Bu olay Kur'an-ı Kerim'de "Hani, İmran'ın karısı, "Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin" demişti. Onu doğurunca, "Rabbim!" dedi, "Onu kız doğurdum." - Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir- "Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum." (Ali İmran 3/35-36) ayetiyle anlatılır. Hanne, karnındaki bebeğin cinsiyetini bilmeden onu mabede adamıştı. Hz. Meryem'in annesinin, Hz Meryem'i adadığı mabed, Beytülmakdis'tir.²⁶⁰ Bu adayış; ben onu Beytülmakdis'e hizmet etsin diye özgür bıraktım ve hiç kimseyi onun üzerinde söz sahibi kılmadım. Onu bu gaye dışında hiçbir iş ve hizmete koşmayacağım demektir. Ayette geçen 'muharrar' ifadesine O'nu mescidin işinden başka hiçbir işle meşgul etmeyecek şekilde hür bırakacağı anlamı verildiği gibi,²⁶¹ yine bu kelime sadece Allah'a yönelen, ona ihlasla kulluk eden kullar için de kullanılmıştır.²⁶²

Hanne, bebeğin erkek olacağını umuyordu. Bebek dünyaya geldiğinde daha önce karşılaşılmamış bir sorun ortaya çıktı. Hanne'nin bebeği kızdı. O dönemde mescide sadece erkek çocukları adanabiliyordu, Meryem ise adanan ilk kız çocuğuydu. Bebek dünyaya gelince annesi, Allah tarafından adağının kabul olup olmayacağı kaygısına düştü. "Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriya'yı da onun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriya, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. "Meryem, Bu sana nereden geldi?" derdi. O da "Bu, Allah katından" diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir. (Âl-i İmran 3/37) ayeti Meryem'in güzel bir kabulle kabul edildiğini göstermektedir. Bebek dünyaya gelince annesi onu kundağa sarıp hahamlara götürmüştü. Bebeğin kime emanet edileceği hususu tartışılınca Hz. Zekeriyya, teyzesi ile evli olduğu için onun bakımını üstlenmeye en layık olanın kendisi olduğunu söylese de hahamlar ikna olmadılar ve

²⁵⁹ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 371.

²⁶⁰ İbn Abbas, *Tenvîrü'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 1: 383.

²⁶¹ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 371.

²⁶² Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l Kur'ân*, 2: 323.

kura çekmek istediler. 17 kişiydiler ırmağa gidip kalemlerini suya attılar, anlaşmaya göre kimin kalemi suyun yüzünde kalırsa bebekle o ilgilenecekti. Hz. Zekeriyya'nın kalemi suyun yüzünde kaldı ve diğerlerinininki battı.²⁶³ Ali İmran 37. ayette Hz. Meryem'in Rabbi tarafından kabulünden bahsedilmektedir. O, daha doğar doğmaz, henüz Mescid-i Aksa'ya hizmet edecek yaşa gelmeden Allah tarafından kabul edilmişti.²⁶⁴

Öte yandan Hz. Meryem güzel bir bitki gibi yetişiyordu. Zekeriyya (a.s) O'nun yanına girdiğinde çeşit çeşit nimetlerle karşılaşılıyor, bunlar nereden sorusuna Rabbimin katındandır cevabı alıyordu. Bu iki olay Hz. Meryem'in güzel bir kabulle Rabbi tarafından kabul edildiğinin işaretidir. Allah Rasulü, Hz. İsa hakkında şöyle buyurmuştur: "Doğan her çocuk doğduğunda, ona şeytan dokunur da şeytanın dokunmasından dolayı o, çığlıklar atarak doğar. Meryem oğlu İsa bundan müstesnadır."²⁶⁵ Bu hadis-i şerif, Hz. Meryem'in şeytandan korunduğunun ve güzel bir kabulle kabul edildiğinin delillerindendir.²⁶⁶

Hz. Zekeriyya, Hz. Meryem'in Allah katındaki konumunu görünce Allah'a kendisine bir evlat bahşetmesi için niyazda bulundu. Orada Zekeriya Rabbine dua etti: "Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin" dedi. Zekeriya mihrapta namaz kılariken melekler ona, "Allah sana, kendisinden gelen bir kelimeyi (İsa'yı) doğrulayıcı, efendi, nefesine hakim ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler" diye seslendiler." (Âl-i İmran 3/39)

Ayetlerde bahsi geçen Hz. Zekeriyya ve Hz. Meryem'in mihrapları Kudüs'te bulunmaktadır.²⁶⁷ Ayrıca Meryem'in kaldığı mihrab, kelime anlamıyla oturulan yerin en kıymetli bölgesi,²⁶⁸ doğrusu Beytül Mukaddes'in en şerefli yerindedir.²⁶⁹

²⁶³ Taberî, *Taberi Tefsiri*, 2: 250.

²⁶⁴ Beydâvi, *Envârü 't-Tenzil*, 1: 372.

²⁶⁵ Buhari, "Enbiya", 44.

²⁶⁶ Razi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihi'l-Ğayb*, 6:278.

²⁶⁷ Razi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihi'l-Ğayb*, 2: 282.

²⁶⁸ Kurtubî, *el- Camiu Li-Ahkâmi'l- Kur'an*, 4: 183.

²⁶⁹ Beydâvi, *Envârü 't-Tenzil*, 1: 373.

Zekerriyya (a.s)'ya da oğlu Yahya (a.s) bu mihrapta müjdelenmiştir.²⁷⁰ Devam edegelen ayetlerdeki mihrab da yine Beytülmakdis'in kıymetli yeridir.

Hiz. Meryem yetişkin olduğunda Allah O'na melekler aracılığıyla Hiz. İsa'yı müjdelemiş, O'nun dünya ve ahirette itibar göreceğini şu sözlerle belirtmişti. "Hani melekler şöyle demişti: "Ey Meryem! Allah seni kendi tarafından bir kelime ile müjdeliyor ki, adı Meryemoğlu İsa Mesih'dir. Dünya'da da, ahirette de itibarlı ve Allah'a çok yakın olanlardandır." O, beşikte de, yetişkin çağında da insanlarla konuşacak, salihlerden olacaktır." Allah onu İsrailoğulları'na bir Peygamber olarak gönderecek (ve o da onlara şöyle diyecek): "Şüphesiz ben size Rabbinizden bir mucize getirdim. Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim. O da Allah'ın izniyle hemen kuş oluverir. Körü ve alacalıyı iyileştiririm ve Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer müminler iseniz bunda sizin için elbette bir ibret vardır." (Âl-i İmran 3/45-46-49)

Bu olay Hiz. Meryem için inanılması güç bir durumdu, çünkü ona hiçbir erkek dokunmamışken hamile kalması Sünnetullah'ın dışında bir durumdu. (Âl-i İmran 3/47)

İsa (a.s), İsrailoğulları'na gönderilen son peygamberdir.²⁷¹ Doğduğu, yaşadığı ve peygamberlik görevini yerine getirdiği mekânlar Beytülmakdis bölgesindedir. Müminûn Suresi 50. ayette Hiz. İsa ve annesinin kalmaya elverişli sulak ve bereketli, yüksekçe bir yere yerleştirildiklerinden ve hem "bereketli topraklar" ifadesiyle Kur'an'dan, hem de bahsedilen yerin özelliklerine göre Müslüman coğrafyacılarından anladığımız üzere Hiz. Meryem ve oğlu Hiz. İsa'nın yerleştiği yer Beytülmakdis yani Kudüs bölgesidir.²⁷²

Yahudiler, Hiz. İsa'nın doğumundan itibaren onu kıskanmış, beşikte konuşmasından ölüleri diriltmesine kadar gösterdiği mucizeler onları tatmin etmemişti. Hiz. İsa'yı yalanlamış, ona çeşitli işkencelerde bulunmuşlardı. Bununla da

²⁷⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1: 352.

²⁷¹ Pehlül Düzenli, "Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında Osmanlı Sünniliği", *Marife*, 3(2005): 269.

²⁷² Khatip, "Kur'an'da Kudüs", 132.

yetinmemiş dönemin müşrik olan Şam kralını Hz. İsa'ya karşı kışkırtmışlar ve Beytülmakdis'te insanların kafasını karıştırıp onların krala karşı gelmesini söyleyen biri olduğunu anlatmışlardı. Kral bunun üzerine Beytülmakdis valisine emir göndererek Hz İsa'yı çarmıha germesini söylemişti.²⁷³

İsrailoğulları, Hz. İsa'yı öldürmeye karar verince, Allah, onların oyunlarını boşa çıkarmış ve Resulünü Beytülmakdis'ten göğe çıkarmıştır.²⁷⁴

“ Hani Allah şöyle buyurmuştu: "Ey İsa! Şüphesiz, senin hayatına ben son vereceğim. Seni kendime yükselteceğim. Seni inkar edenlerden kurtararak temizleyeceğim ve sana uyanları kıyamete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz yalnızca banadır. Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim." (Âl-i İmran 3/55)

“Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.” (en-Nisâ 4/158)

Ayetlerde bildirildiği üzere Hz. İsa çarmıha gerilmemiş, otuz üç yaşındayken Beytülmakdis'ten göğe yükseltilmiştir.²⁷⁵ Devam edegelen bu kıssanın geçtiği mekan, Kudüs'tür. Bu ayet de mekan olarak Kudüs'e izafe edilen ayetlerdendir.

Hz Meryem²⁷⁶ ve oğlu Hz. İsa²⁷⁷ hayatlarının büyük bir kısmını Kudüs'te geçirdiler. Onların Kur'an'daki kıssalarında yer ismi belirtilmese de olayların geçtiği mekân çoğunlukla Beytülmakdis'tir. Yahudilerin Hz İsa'yı öldürmek için plan yapmaları üzerine Allah, peygamberini onların arasından çekip almış, O'nu göğe yükseltmiştir. (Âl-i İmran 3/55)

²⁷³ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 2: 312.

²⁷⁴ İbn Cevzi, *Zadü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, 1: 385.

²⁷⁵ İbn Cevzi, *Zadü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, 1: 385.

²⁷⁶ Ömer Faruk Harman, “Meryem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 237.

²⁷⁷ Ömer Faruk Harman, “İsâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 468.

Ali İmran Suresi 55. ve Nisa Suresi 158. ayetler Hz. İsa'nın mucizevi bir şekilde insanların içinden çekildiğini belirtmiştir. Bu olay tarih boyunca sadece bir sefer meydana gelmiştir. Ayette geçen 'teveffâ' kelimesi müfessirler arasında tartışmaya sebep verse de ve bazı müfessirler hem ruh hem de bedenin kabzedilmesi anlamına geldiğini söylese de sadece bir kez yaşanan bir olayda Allah'ın Kur'an'da öldürmek anlamına gelen başka bir kelimeyi değil bu kelimeyi seçmesi önemlidir. Zira bu şekilde bir göğe yükseltimenin Hz. İsa'nın hadislerde bildirilen yeryüzüne dönüşü meselesini desteklediği düşünülmektedir.²⁷⁸

2.3.d. İçinde Allah'ın Adının Anıldığı Evler

Kur'an-ı Kerim'de "mesâcid" ve "buyût" kelimeleri kullanılan ayetlerde bu kelimelerin çalışmamızın konusu olan Mescid-i Aksa'ya işaret ettiğini söyleyen müfessirler bulunmaktadır. Bu ayetlerin ilki Bakara Suresi'de yer almaktadır. "Allah'ın mescitlerinde onun adının anılmasını yasak eden ve onların yıkılması için çalışandan kim daha zalimdir. Böyleleri oralara (eğer girerlerse) ancak korka korka girebilmelidirler. Bunlar için dünyada rezillik, ahirette de büyük bir azap vardır." (el-Bakara 2/114)

Ayette geçen "mesacid" kelimesi ile "Allah'ın mescidlerinde onun adının anılmasını yasaklayanlar ve onların yıkılması için çalışanlar" olarak anılan kısımda müfessirler 2 farklı görüş belirtmişlerdir. İbn-i Abbas, Kurtubi ve Taberi söz konusu mescid için "Beytülmakdis ve mihraplarıdır" demişlerdir. Buhtunnasır ve Hıristiyanlar burayı viraneye çevirmişler, içinde Allah'ın anılmasına ve ibadet yapılmasına müsaade etmemişlerdir.²⁷⁹ Mescidlerin yıkılması ifadesi bu şekliyle hem gerçek hem de mecazi olarak kullanılmış olabilir görüşündedirler.²⁸⁰ Bu ayeti Mescid-i Aksa'ya delalet eden ayetlerin içinde gösterirsek bu görüşü benimsememiz gerekmektedir.

²⁷⁸ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 1: 430.

²⁷⁹ İbn Abbas, *Tenvîrü'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 1: 132.

²⁸⁰ Kurtubî, *el- Camiu Li-Ahkâmi'l- Kur'an*, 2: 280.

Öte yandan, İbn Kesir gibi müfessirler söz konusu mescidin Kâbe olduğunu belirtmiş, Hudeybiye senesinde Beytullah'ta Rasulü Allah'ı kuşatan müşrikler için indiği söylemişlerdir.²⁸¹ Çünkü ayetin nüzul sebebinin, Kureyşlilerin Allah Rasulü'nün Mescid-i Haram'da, Kâbe'nin yanında namaz kılmasına izin vermemeleri olduğu görüşüne sahiptirler.²⁸² Taberî'ye göre bu ayetin Mescid-i Haram'ı işaret ediyor olması mümkün değildir çünkü müşrikler Allah Rasulü'ne namaz için izin vermese de, Mescid-i Haram'a zarar vermemiş aksine onun bakım ve temizliğini yapmıştır. O'na göre ayetin anlamı özelde Mescid-i Aksa'yı, genel olarak bütün mescidleri²⁸³ ve mescidleri harap edip, namaz için tesis edilmiş yerlere zarar verenleri²⁸⁴ de kapsamaktadır.

Öte yandan bu ayetin Mescid-i Haram'ı işaret ettiğini kabul edersek dahi, bu durum Mescid-i Aksa'nın bu ayetin kapsamına girmeyeceği anlamına gelmeyeceği kanaatindeyiz.

Nur Suresi'nde yer alan diğer ayetteki “evler”, “ fî buyûtin” kelimesine birden fazla anlam yüklenmiştir.

“(Bu) Allah'ın yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. Sabah akşam onu oralarda tesbih ederler. (en-Nûr 24/36)”

- Allah'ın mescidleridir.
- Beytülmakdis evleridir.
- Peygamberin evleridir.
- Bu evlerden kasıt bütün evlerdir.

²⁸¹ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 185.

²⁸² İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 1: 247.

²⁸³ Taberî, *Taberi Tefsiri*, 1: 313.

²⁸⁴ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 185.

- Peygamberlerin inşa ettiği meşicidlerdir. Bunlar Kâbe, Beytülmağdis, Meşicid-i Nebevi ve Kuba Meşicidi'dir.²⁸⁵

2.3.e. Arz-ı Mev'ud Nedir?

Kur'an-ı Kerim'de Arz-ı Mukaddes ve Arz-ı Mübarek isimleri geçen ayetlerin direkt olarak Kudüs'ten bahseden ayetler olduğunu söylemiştik. Yüce kitabımızda mukaddes ve mübarek topraklar diye isimlendirilen bölgelerin, İsrailoğulları'na vaat edilen topraklar olduğuna yukarıda geçen ayetlerin bir kısmında rastlıyoruz. Çalışmamızın bu bölümünde, İsrailoğulları'nın kendilerinin Tanrı'nın seçkin kulları olarak görmelerinin ve yeryüzünün onlara vaat edilen toprak olduğu iddialarının doğruluğunu irdeleyeceğiz.

Yahudi inancına göre arz-ı mev'ud onlara vaat edilen topraklardır. Toprak anlamına gelen "arz" ve "vaat edilmiş" anlamına gelen "mev'ud" kelimelerinin temelini oluşturduğu bu anlayış onları diğer dinlerden ayırmış, bir "ahid" etrafında toplamış ve onlara farklı bir kimlik kazandırmıştır.²⁸⁶

Kitab-ı Mukaddes'te, Hz. İbrahim'e "Mısır ırmağından, büyük ırmağa, Fırat Irmağına" kadar, Hz. Musa'ya "ayaklarınızın bastığı her yer" olarak sınırları çizilen arz-ı mev'ud; Yahudi anlayışına göre Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. Musa ve Hz. İshak'ın zürriyetlerine ebedi olarak vaat edilmiş topraklardır.²⁸⁷ Bu inanç çerçevesinde Yahudiler bugün Kudüs'e dönme, kralları Süleyman'ın kutsal mabedini

²⁸⁵ Kurtubî, *el- Camiu Li-Ahkâmi'l- Kur'an*, 12: 413.

²⁸⁶ Fatih Alparslan Küçük, "Anadolu'daki Arz-ı Mevud: Urfa", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, V/2 (2016), 168.

²⁸⁶ Abdurrahman Küçük, "Arz-ı Mev'ud", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 442.

²⁸⁷ Abdurrahman Küçük, "Yahudilikteki Arz-ı Mev'ud Anlayışının Boyutları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXIII (1994): 102.

yeniden inşa etme ve seçilmiş Yahudi ırkını Fırat'tan Nil'e ve nihayet tüm dünyaya hakim kılma çabasındadırlar.²⁸⁸

Yahudiler, arz-ı mev'udun kendilerine ait olduğuna dair kutsal kitaplarından deliller getiriyorlar: Yahova, Hz. Yakub'a: "babam İbrahim'in Allah'ı, İshak'ın Allah'ı Rab benim. Üzerinde yatmakta olduğun diyarı sana ve senin zürriyetine vereceğim; senin zürriyetin yerin tozu gibi olacak, garba, şarka, şimale ve cenuba yayılacaksın. Yerin bütün kabileleri sende ve senin zürriyetinde mübarek kılınacaktır"²⁸⁹ der. Rab, Hz. Musa ile de bir ahit yapmıştır. "Bunun için İsrailoğulları'na söyle. Ben Rabbim. Sizi Mısırlıların yükleri altından çıkaracağım, sizi kendim için bir kavim olarak alacağım ve size Allah olacağım... Ve İbrahim'e, İshak'a ve Yakub'a vermek için yemin ettiğim diyara sizi getireceğim ve onu size miras olarak vereceğim."²⁹⁰

Bu doğrultuda bakıldığında Yahudilere vaad edilen topraklardan bahsetmemiz mümkün görünüyor. Ne var ki bu vaadin şartları belirlenmiş ve sınırları çizilmiş olduğunun göz ardı edilmemesi gerekir. Bu topraklar sadece Allah'ın emirlerini yerine getiren ve O'na verdiği ahde sadık kalan İsrailoğulları için vaad kapsamına girmiştir. Fakat İsrailoğulları Allah'a verdikleri sözden dönmüş, bu sebeple de ülkelerinden kovulmuşlardı.²⁹¹ Ahd-i Atik'in birçok yerinde İsrailoğulları'nın, vaat edilmiş topraklarda uymaları gereken kurallardan söz edilmiştir. Bu kurallara uymayıp, Rabbin emirlerini dinlemediklerinde hem cezaya çarptırılacak, hem de kendilerine mülk edinmeleri için girdikleri topraklardan kovulacaklardı.²⁹² Nitekim Yahudiler bu kuralları defalarca kez bozmuşlardı. Görülüyor ki; kendi kutsal kitaplarında da ahde sadık kalmadıkları takdirde İsrailoğulları'na bir vaadin bulunmadığı belirtilmiştir.

²⁸⁸ Sedat Kızıloğlu, "İsrail Devletinin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, II(2012): 45.

²⁸⁹ Tekvin, 28/13-14.

²⁹⁰ Çıkış, 6/2-8.

²⁹¹ Küçük, "Yahudilikteki Arz-ı Mev'ud Anlayışının Boyutları", 102.

²⁹² Tesniye, 28/63.

Kur'an-ı Kerim'de arz-ı mev'ud şeklinde bir tamlamayla karşılaşmıyoruz. Fakat İsrailoğulları'na vaat edilen “ bereketli” ve “mukaddes” bir beldeden söz etmemiz mümkündür. Kur'an-ı Kerim'de Allah, Hz. Musa'nın kavmine şöyle seslenmesini istiyor: “Ey kavmim! Allah'ın sizin için vatan olarak yazdığı kutsal topraklara girin, sakın geri dönmeyin, sonra kaybedenler siz olursunuz” (el-Maide, 5/21). Yine başka bir ayette “Hor görülüp ezilmekte olan kavmi (İsrailoğulları'nı), toprağına bolluk ve bereket verdiğimiz yerin doğu ve batı taraflarına mirasçı kıldık.” (el-Arâf, 7/137) buyruluyor. Ayetlerde İsrailoğulları'na vaad edilen bir beldeden bahsedildiğini görüyoruz. Peki, bu vaat, Kur'an-ı Kerim'in ebediliğı gibi ilelebet devam edecek bir vaat midir? Bu soruların cevabını yine Kur'an-ı Kerim'de bulmak istersek yukarıda sözü geçen ayetlerden çok uzaklaşmamıza bile gerek kalmaz. Az evvel bahsettiğimiz Maide suresindeki ayetin devamında İsrailoğulları'nın sabır ve sebatları sebebiyle(el-Arâf, 7/137) vaat edilen topraklara girmeleri emredilince; onlar o topraklarda bulunan kuvvetli bir topluluktan korktukları için beldeye girmekten ve savaşmaktan imtina etmiş, “sen ve Rabbin gidin savaşın” (el- Maide, 5/ 24) diyerek emre itaatsizlik etmişlerdir. Bu isyanları sebebiyle 40 yıl kutsal topraklardan mahrum bırakılmışlardır. (el- Maide, 5/ 26) Yahudiler bu ve benzeri “bereketli toprak”, “mübarek belde” ayetlerini örnek göstererek arz-ı mev'ud saydıkları bölgeye kendilerinin varis olduklarını iddia ediyorlar. Oysa kendi kutsal kitaplarında da, Kur'an- Kerim'de de bu vaat bir şarta bağlanmıştır. O da Allah'a koşulsuz itaat ve verilen sözlerde sebat göstermektir.

Vaad öncelikle İbrahim(a.s)'a yapılmıştır. Eğer vaadin ilelebet olması durumu söz konusuysa ve bir hak doğuruyorsa İshak (a.s)'ın neslinden gelenler kadar, İsmail (a.s)'ın neslinden gelenlerin de o hakka sahip olmaları gerekmektedir.²⁹³ Öte yandan Musa (a.s)'ın kavmi, verilen emirlere uymuş olsaydılar bile onlara vaat edilen toprakların vaadi ebedi değil, sadece Hz. Musa devrine ait olurdu. Çünkü Maide Suresinde sözü edilen İsrailoğulları'na verilen ve daha önce

²⁹³ Küçük, “Arz-ı Mev'ûd”, 3: 444.

kimseye verilmiş olmayan mukaddes toprakların da dâhil olduğu nimetler, sonraları başka toplumlara, ümmetlere daha da fazlasıyla verilmiştir.²⁹⁴

Bugün bu toprakların kendilerine vaad edildiğini iddia eden Yahudiler, sadece bu iddiaları üzerine şehirler yok etmiş, insanlar öldürmüş, birçok siyasi tuzak kurmuştur. Oysaki vaadin hala geçerli olduğunu söylesek ve o zaman bu topraklar kime vaat edilmiş olabilir diye sorsak; aldığımız cevap bize Yahudileri işaret etmez: “Andolsun ki zikirden(Tevrat’tan) sonra, Zebur’da da ‘yeryüzü iyi kullarıma kalacaktır’ diye yazmıştık.” (el-Enbiyâ 21/105)

Öte yandan, arz-ı mev’ud inancı Yahudilerin ‘seçilmişlik’ iddialarına da dayanmaktadır. Kendilerinin Tanrı tarafından seçilmiş bir topluluk olarak gören Yahudiler, dini ve siyasi yapılarını bu düşünce üzerine oturtmuşlardır. Oysa Yahudilerin kutsal kitaplarında dahi seçilmişliğin etnik değil, dinsel olduğuna işaret eden metinler vardır. Örneğin; Hz. Musa ile birlikte denizi geçenler arasında İsrailoğulları ile birlikte birçok farklı etnik grup da bulunmaktaydı. Bu da Hz. Musa’nın, risaletini başlangıçtan itibaren İsrailoğulları’yla birlikte birçok etnik gruba da ulaştırdığını göstermektedir. O halde Yahudilerin söz ettiği seçilmişlik, etnik değil dini bir seçilmişliktir.²⁹⁵ Bu durum Kur’an-ı Kerim’de de yer almıştır. Bir dönem seçilmiş olan İsrailoğulları, isyanları sebebiyle yerilmiş, üstelik İslam vahyinin gelişiyle birlikte bu üstünlük ortadan kalkmıştır.²⁹⁶ Özellikle; kiblenin Mescid-i Aksa’dan Mescid-i Haram’a çevrilmiş olması İslam ümmetinin önderliğine delalet etmektedir. Yani önderlik görevi İsrailoğulları’ndan alınıp Müslümanlara verilmiştir.²⁹⁷

Sonuç olarak özetlemek gerekirse, bugün Yahudilerin, kendilerine vaat edildiğini ileri sürdükleri topraklar, Allah’a isyanları ve emirlere itaatsizlikleri sebebiyle onlardan alınmıştır. Ayrıca, Yahudi ırkının seçilmiş ve bu sebeple vaat

²⁹⁴ Karaman, Hayrettin, “Topraklar Kime, Nasıl Vadedilmiş?”, *Yeni Şafak*, 27 Mayıs 2018.

²⁹⁵ Mehmet Katar, “İsrail kavminin Seçilmişliği Üzerine Bir Araştırma”, *İslami Araştırmalar*, 20/2(2007): 173.

²⁹⁶ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 1: 128.

²⁹⁷ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 1: 122.

edilen toprakların varisi olduğu iddialarının da tarihi ve dini bir dayanağının olmadığını görmüş olduk. Gerek kendi kutsal kitaplarında gerekse Kur'an-ı Kerim'de isyanları sebebiyle hor görülen ve tarihsel süreçte sürekli olarak değişen İsrailoğulları'nın üstünlüğü, İslam risaletinin gelmesiyle tamamen son bulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1 İTİRAZLAR ve DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.1 MESCİD-İ AKSA'YA YÖNELİK İTİRAZLAR

Hz. Davud'un inşa etmek istediği fakat yapımının oğlu Hz. Süleyman'a nasip olduğu, İslam'ın en kutsal üç mabedinden biri, ilk kiblesi, ikinci mescidi ve üçüncü haremî olan Mescid-i Aksa; gerek jeopolitik konumu, gerek peygamberler durağı olması hasebiyle üç kutsal din olan İslamiyet, Hıristiyanlık ve Yahudilik açısından büyük bir önem taşımaktadır. Her din Mescid-i Aksa'da hak sahibi olduğunu söylerken hem Müslüman olup hem de sadece biraz daha dikkat çekebilmek için Mescid-i Aksa'nın varlığıyla ilgili şaibeli yorumlar yapan grubun iddialarının dayanaklarını ve bu dayanakların güvenilir olup olmadığını bu bölümde açıklamaya çalışacağız.

Kur'an-ı Kerim'de İsrâ mucizesinin anlatıldığı ayette adı geçen mescidin Süleyman Mabedi olduğu konusunda müfessirler görüş birliğine varmışlardır. Zira Allah Rasulü, Mekkelilere İsrâ gecesini anlattığında kendisine soru soranlara cevap verebilmesi için Allah yine bu mescidi onun gözünün önüne getirmiştir.²⁹⁸

Mescid-i Aksa ile alakalı tartışma konuları ağırlıklı olarak onun yerde mi yoksa gökte mi olduğu, eğer yerdeyse Kudüs'te mi yoksa Cirane'de mi olduğu, Hz. Muhammed'in İsrâ yürüyüşü zamanında Kudüs'te Mescid-i Aksa adında bir mabedin olup olmadığı gibi mekânsal bir takım meselelerdir.

3.1.1.a. Mescid-i Aksa'nın Yerde mi Yoksa Gökte mi Olduğu Meselesi

İsrâ Suresi 1. ayette Allah, bir gece kulu Muhammed'i kendisine bir takım ayetleri göstermek için Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığı Mescid-i

²⁹⁸ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 1: 565.

Aksa'ya yürüttüğünü belirtmektedir. Söz konusu ayette bahsi geçen Allah Rasulü'nün izlediği mübarek güzergah bazen siyasi, bazen magazinsel bir şekilde fakat hiçbir zaman ilmi bir dayanağı olmayarak sabote edilmeye çalışılmıştır. Kadim müfessirler arasında ayette sözü geçen el-Mescidü'l-Aksa'nın Kudüs'teki mescid olduğu konusunda bir ihtilaf söz konusu olmadığı gibi İsrâ- mi'rac hadisesini anlatan hadislerde "el-Mescidü'l-Aksa" ifadesi kullanıldıktan sonra ek bir teyit edici bilgi olarak "yani Beytülmağdis" diye belirtilmiştir.²⁹⁹

Günümüzdeki bazı çevreler tarafından ayette sözü geçen Mescid-i Aksa'nın aslında yeryüzünde değil, gökyüzünde bir mabed olduğunu iddia edilmiştir.³⁰⁰ el-Aksa isminin en uzak anlamına geldiğini öne sürerek bu mescidin yeryüzünde olmadığını söyleyenler olmuştur. Örneğin Muhammed Hamidullah, en uzak mescid anlamına gelen el-Mescidü'l-Aksa'dan kastın yeryüzünden en uzak mescid olan, Allah Rasulü'nün mi'raca gördüğü Beytü'l-Mamur olduğunu iddia etmektedir.³⁰¹ Tur suresinde geçen Beytü'l-Mamur, rivayetlere göre semanın yedinci katında yer almaktadır. Oysaki "en uzak" ifadesinden kasıt, o dönemde Mekke'ye en uzak olan mescid olmasıydı.³⁰² İsrâ suresinde Allah Rasulü'nün Mescid-i Aksa'ya götürüldüğünden bahsederken mi'racla ilgili rivayetlerde Hz. İbrahim'in sırtını yasladığı mabedin isminden Beyt-i Mamur olarak zikredilir.³⁰³ Eğer bu mabedlerin ikisi aynı olsaydı farklı isimler kullanılmaz yahut da birinden kastın diğeri olduğu belirtilirdi. Öte yandan Beyt-i Mamur'un Mescid-i Aksa olduğu savı, yapılan kutsal yolculuğun Mescid-i Haram'dan Kudüs'e değil direkt semaya olduğunu iddia etmek anlamına gelir ki bu da ayette geçen "esrâ" yani gece yolculuğu kelimesinin anlamını yok edip sadece mi'racın varlığını kabul etmek anlamına gelebilir.

Bize göre bu fikirlerin kaynağına inildiğinde Şia'nın etkilerini görmek mümkündür. Çünkü Şia tefsirlerinde İsrâ Suresi 1.ayeti yorumlanırken Mescid-i

²⁹⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 623.

³⁰⁰ Muhammed Hamidullah, "Mescidü'l-Aksâ ve'l- Mescidü'l-Aksa" , *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4-5(2006), 67.

³⁰¹ Hamidullah, "Mescidü'l-Aksâ ve'l- Mescidü'l-Aksa", 68.

³⁰² Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 2: 625.

³⁰³ Balcı, "Kur'an'daki el-Mescidü'l-Aksâ Kavramının Kritiği", 166.

Aksa'nın gökyüzünde, ruhlar ve melekler âleminde olduğunu iddia edilmiştir. Birçok Şii kaynağında Mescid-i Aksa'nın gökyüzünde olduğu aktarılmıştır. Örnek verecek olursak, İsrâ suresi 1.ayet için şöyle bir açıklamaları vardır: “Beytü'l-Makdis'teki veya dördüncü kat semada bulunan ve Beytü'l-Mamur olarak adlandırılan Mescid-i Aksa'ya götürüldü. Mescid-i Haram'ın Beytü'l-Mamur'un dünyadaki görüntüsü ve Beyt'ül- Mamur'un da Mescid-i Haram'ın ruhlar ve melekler alemindeki karşılığı olduğu gibi Mescid-i Aksa da Beytü'l- Mamur'un dünyadaki görüntüsüdür ve Beytü'l-Mamur Mescid-i Aksa'nın ruhlar ve melekler alemindeki karşılığıdır.”³⁰⁴ Şia'nın Kudüs fatihi Hz. Ömer'e hilafeti çaldığı iddiasıyla düşmanlığı, Mescid-i Aksa'yı imar eden Emeviler'e karşı husûmeti, Kudüs'ü yeniden fetheden Selahaddin Eyyubi'ye Şii Fatimî Devletini yıktığı için gösterdiği düşmanlık, Şia'nın Kudüs ve Mescid-i Aksa'ya karşı tutumunu açıklamakta bize yardımcı olacaktır.

Ayrıca oryantalistlerin de Şii kaynakları kendilerine dayanak yaparak Mescid-i Aksa'yı gökyüzünde bir mescid olarak gördüklerini eklemekte fayda vardır.³⁰⁵

Kadim tefsir kaynaklarında İsrâ mucizesinde gidilen yer için Mescid-i Aksa, yani Kudüs'teki Beytülmakdis'tir ifadesi yer alır.³⁰⁶ Yani O gökyüzünde değil, bilakis yeryüzünün gökyüzüne en yakın yeri,³⁰⁷ hatta ayetin ifadesi ile çevresi mübarek kılınmış Kudüs'tedir. Diğer açıdan bakıldığında; bereket sıfatını etrafında defnedilmiş peygamber ve salihler dolayısıyla alan³⁰⁸ ve sahih hadislerde fethi müjdelenen, orada kılınan namazın diğer mescidlerde kılınandan 500 kat daha faziletli olduğu belirtilen, ayrıca kıyamet günü toplanma yeri olan³⁰⁹ Mescid-i Aksa'nın gökte olduğunu düşünmek çok da akılcı görünmemektedir.

³⁰⁴ Tarık Ahmed Hicazi, *Şia ve Mescid-i Aksa*, trc. İsmail Yaşa (Konya: Me'va Yayınları, 2010), 12.

³⁰⁵ Feyz-i'l Kâşânî, *Tefsîrû's-Sâfi*, (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbuat, 1982), 3: 166.

³⁰⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 623.

³⁰⁷ İbn Abbas, *Tenvîrû'l- Mikbâs min Tefsir-i İbn Abbas*, 3: 164.

³⁰⁸ Kurtubî, *el- Camiu li-Ahkâmi'l- Kur'an*, 10: 327.

³⁰⁹ İbn Mâce, “ Kitabu İkâmeti's-Salât”, 196.

3.1.1.b. Mescid-i Aksa'nın Cirane Mescidi Olduğu İddiası

Mescid-i Aksa'nın Kudüs'teki mabed olduğuna yönelik ikinci itiraz ise ayette geçen yerin Cirane Vadisi'ndeki mescid olduğunu söyleyenlerin itirazıdır.

İslam tarihi kaynaklarında Vakidî ve Ezrâkî gibi müelliflerin kitaplarında Mekke'ye yaklaşık 25 km uzaklıktaki mesafede Cirane Vadisi'nde Mescid-i Aksa adında bir mescidden bahsedilmektedir. Süleyman Ateş, Vakidî ve Ezrâkî'yi andıktan sonra Batılı oryantalistlerden Guillaume'yi de kaynak göstererek Mescid-i Aksa'nın Filistin'de değil Cirane Vadisi'nde olduğunu, dahası söz konusu yolculuğun olağanüstü bir yolculuk değil sıradan bir gece yolculuğu olduğunu iddia ederler.³¹⁰ Fakat burada dikkat edilmesi gereken konu şudur ki ismi geçen tarihçiler bu mescidden Huneyn Savaşı sonrası ganimetlerin taksimi meselesini anlatırken zikretmişlerdir ve bu mezkur metinde İsrâ ve mi'racla en ufak bir bağlantı kurmamışlardır. Tarihsel ayrıntılara bakıldığında ise İsrâ olayı Mekke döneminin sonlarına doğru yaşanmışken, Huneyn Savaşı 630 yılında yani hicretten yaklaşık sekiz yıl sonra yapılmıştır. Yani her iki olay arasında tarihi bir bağ kurmanın imkanı yoktur.³¹¹ Bunun yanı sıra eğer bu yolculuk iddia edildiği gibi Cirane Vadisi'ndeki mescide yapılan sıradan bir yolculuk olsa gidiş geliş mesafesi 50 km olurdu ve bunun bir gecede gerçekleşmesi mümkün olmazdı.³¹² Ayrıca İsrâ Suresi 1. ayette, ayete ismini veren "İsrâ" kelimesi gece yolculuğu anlamına geliyorken, gece anlamına gelen "leylen" kelimesinin nekra gelmesi bu yolculuğun süresinin oldukça kısa olduğunu belirtmek içindir.³¹³ Normalde kırk gecelik yol olan Mekke ve Şam arasında Allah Rasulü gecenin kısa bir bölümünde katetmiştir.³¹⁴

Öte yandan İsrâ gecesi yapılan yolculuğun Cirane'deki mescide yapıldığını iddia edenler, Allah Rasulü'nün Mekke döneminde dağ başlarında gizlice ibadet ettiğini, bazen uzak yerlere gittiğini belirtmişlerdir. Buna göre Hz. Muhammed'in tek

³¹⁰ Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2003), 2: 917.

³¹¹ Balcı, "Kur'an'daki el-Mescidü'l-Aksâ Kavramının Kritiği", 169.

³¹² Balcı, "Kur'an'daki el-Mescidü'l-Aksâ Kavramının Kritiği", 171.

³¹³ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 2: 625.

³¹⁴ Razi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihi'l-Ğayb*, 14: 388.

başına ibadet için gittiği “en uzak mescid” Cırane’deki mesciddir.³¹⁵ Fakat burada, Allah Rasulü’nün risaletten sonra neden tek başına ve uzun süreli olarak ashabdan ayrıldığı sorusuna cevap verebilmek çok mümkün görünmüyor.

O halde Allah Rasulü sıradan bir yolculuk yaparak Cırane Vadisi’ne değil, Allah’ın olayı haber verdiği ayetin başındaki “subhan” sıfatına uygun bir şekilde olağanüstü bir yolculukla Kudüs’teki Mescid-i Aksa’ya gitmiştir. Bu fevkalade yolculuğun gerçekleşmesini imkânsız görmek gerçekten çok ilginçtir. Zira sınırlı güç ve yeteneği olan insanoğlu bugün atmosfere uydu gönderip, Ay ve diğer gezegenlere gidebiliyorsa, gücü her şeyin üstünde olan ve bir şeyi istediğinde ol demesi yeterli olan (el-Bakara 2/117) Yüce Allah’ın, kulu Muhammed’i Mescid-i Haram’dan alıp Kudüs’teki Mescid-i Aksa’ya götürmesi kabul edilmeyecek bir şey değildir.³¹⁶

Öyle görünüyor ki eldeki kaynakların doğru şekilde tahlil edilememesi bir takım karışıklıklara neden olmaktadır. Öte yandan İsra suresinde geçen el-Mescid’ül-Aksa kavramının bir mescid olarak algılanması da bu karışıklıklara sebebiyet vermektedir.

3.1.1.c. İsra Gecesi Kudüs’te Mescid-i Aksa’nın Olup Olmadığı Meselesi

İsra gecesi meydana gelen olaylarla ilgili kafa karıştıran en büyük etkenlerden bir tanesi de o dönemde orada Mescid-i Aksa adında bir mabedin olup olmadığı meselesidir. Bir takım değerlendirilmelere göre o tarihte orada bir mabed olmadığı haliyle bu rivayetlerin güvenilirliğinin kalmadığı belirtilmiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki Mescid-i Aksa neresidir sorusunu sorduğumuzda günümüzde harem bölgesi içinde yer alan mescidlerin isimlerini söyleyenler çıkabilecektir. Kimisi Kubbetüssahra’yı gösterecek, kimisi de sizi Kible Mescidi’ne yönlendirecektir. Oysaki bunlar ve diğer mescidler çeşitli tarihlerde

³¹⁵ Mehmet Azimli, “İsra ve Mirac Olayları Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *Bilimnâme*, XVI (2009) 1: 54.

³¹⁶ Mevdudi, *Tefhimü’l Kur’an*, 3: 76.

birçoğu da Emeviler döneminde yapılan son halini ise Osmanlılar döneminde alan mescidlerdir.³¹⁷ O halde biz bugün Mescid-i Aksa deyince hangi yapıyı göstereceğiz? Birçok insan bugün Mescid-i Aksa denilince bir yapı hayal etmektedir. Fakat Mescid-i Aksa aslında bir bina değil, Allah'ın kıymet verdiği, bereketli saydığı, mukaddes olduğunu belirttiği bir toprak parçasıdır. Allah Rasulü'nün mi'rac gecesi getirildiği, şu anda çevresi surlarla kaplı 144 bin metrekarelik alanın tamamına Mescid-i Aksa denilmektedir.³¹⁸ Yani görüldüğü gibi söz konusu olan Mescid-i Aksa, bir harem bölgesinin tamamıdır, müstakil bir bina değildir.

Esas sorumuza dönecek olursak, Hz. Peygamber zamanında Kudüs'te Mescid-i Aksa var mıydı?

Allah Rasulü'nden bize gelen sahih rivayetlerde nakledildiğine göre Ebu Zer (ra) şöyle demiştir: “Bir gün Allah Rasulü'ne “ Ya Rasulellah! Yeryüzünde ilk önce hangi mescid inşa edilmiştir” diye sordum. Rasulüllah “Mescid-i Haram” diye cevap verdi. “Sonra hangisidir” dedim. “Mescid-i Aksa” buyurdu.³¹⁹ Yine Davud (a.s)'ın oğlu Hz. Süleyman'ın Allah'tan istediği 3 dileğin geçtiği rivayet de gösteriyor ki Allah Rasulü'nden önce Mescid-i Aksa vardı. Çalışmamızın temelini oluşturan Kudüs ve Mescid-i Aksa ile ilgili ayetlere baktığımız zaman, henüz İsrâ olayı olmadan önce Beytülmakdis'ten bereketli topraklar, mukaddes topraklar şeklinde bahsediliyor. Aynı şekilde Kur'an'da geçen önceki peygamberlerin kıssalarında Zekeriyâ (a.s) (Âl-i İmran 3/38) ve Davud (a.s)'ın (Sâd 28/21) mihrabından, Süleyman(a.s)'a verilen mülkten (es-Sebe 34/12) bahsediliyor. Bu ayetler de yine Allah Rasulü Hz. Muhammed (s.a)'dan önce de Mescid-i Aksa'nın varlığının delillerinin bazılarıdır. Mezkur ayetlerin anlatıldığı tefsir kitaplarında Mescid-i Aksa'yı açıklamak için Kudüs'e işaret eden Beytülmakdis ifadesi kullanılmaktadır ve bu da Mescid-i Aksa'dan kastın Beytülmakdis olduğunu ortaya koymaktadır.³²⁰

³¹⁷ Oruç, Mescid-i Aksa Tarihi, Statüsü ve Güncel Gelişmeler, 3.

³¹⁸ Basit v. dğr., *Kudüs Tarihi*, 76.

³¹⁹ Müslim, “Kitabü'l-Mesâcid”, 1-2.

³²⁰ Mahallî, Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri*, 1: 170.

Ayrıca Allah Rasulü hicretten 16- 17 ay sonrasına kadar namazların Mescid-i Aksa'ya yönelerek kılıştır. Hicretten önce Mekkî surelerdeki beldenin bereketini anlatan ayetler Allah Rasulü'nün Mescid-i Aksa'nın sırrına mazhar olmasını sağlamış, İsrâ olayıyla da Mescid-i Aksa'ya verilen kıymet perçinlenmiştir. Mübarek beldenin kıymetinden herhangi bir şey eksiltmeden, Kur'an'da geçen kıblenin tağayyürü ile ilgili ayetlerle Allah Rasulü namazda yönünü değiştirerek Mescid-i Haram'a çevirmiştir ve alimler Rasulüllah'ın ilk yöneldiği kıblenin Mescid-i Aksa olduğu konusunda ittifak etmiştir. Allah Teala ise ilk kıbleye yönelerek kılınan namazların kabul olduğunu belirtmiştir.³²¹ Mescid-i Aksa'ya doğru kılınan namazların geçerli olduğu ayetle sabitlenirken, (el-Bakara 2/143) kıble değişikliği ayetinde ise “daha önce yönelmiş olduğun kıbleden” (el-Bakara 2/142) ifadesi Müslümanların Mescid-i Aksa'ya yönelerek namaz kıldıklarına işaret eder. Bu ayetler ve söz konusu olayların tamamı Allah Rasulü zamanında Kudüs'te Mescid-i Aksa'nın varlığına delil olacak niteliktedir.

İsrâ gecesini Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya giden Allah Rasulü, geri dönüp Mekkelilere bu olayı anlattığında Mekkeliler onu bir çeşit sınava tabi tutmuş, doğru söyleyip söylemediğini anlamak için ondan Mescid-i Aksa'yı kendilerine anlatmasını istemişlerdi.³²² Sadece müşriklerin bu tavrı bile aralarından bazılarının daha önce Mescid-i Aksa'yı gördüğünün yani o dönemde o bölgenin bilindiğinin işaretidir.

Fakat şunu da belirtmek gerekir ki yeryüzünün ilk mabedinden, inşa edilen ikinci mabede yapılan bu yolculuk döneminde bugünkü gibi kubbeli yapılar, duvarlarla örülü surlar bulunmamaktaydı. Davud (a.s), Mescid-i Aksa'yı yeniden inşa etmek istemiş fakat buna ömrü yetmemişti. Oğlu Süleyman (a.s) bu görevi tamamlayabilmişti. Bunun ardında Mescid-i Aksa'da sürekli olarak bir yıkım ve yeniden yapım aşaması başlamış oldu. Buhtunnasır, MÖ 587'de mabedi yıkmış, mabed tekrar yapılmıştır. Ardından Titus M. S 70 yılında mescidi yeniden yıkmaya yönelmiştir. Hadriyanus ise Kudüs'ü Mescid-i Aksa'nın kalıntıları da dâhil baştan

³²¹ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, 1: 305.

³²² Müslim, “İman”, 276, 278.

aşağı bir tarla gibi sürmüştü. Mescid-i Aksa binası yıkıktı ama temelleri ve sınırları belliydi. Orada birkaç kalıntıdan fazlası yoktu.³²³ Buradan anlaşılan o ki Allah Rasulü'nün tarif ettiği yer Süleyman Mabedi'nin kalıntılarıydı ve Mescid-i Aksa, Süleyman Mabedinin diğer adıydı.³²⁴ Bugün Yahudilerin Ağlama Duvarı adını verdikleri, İslam literatüründe ise Hz. Muhammed (s.a)'in bineği Burak'ı bıraktığı yer olması hasebiyle Burak Duvarı olarak anılan bu duvar, Allah Rasulü zamanında da var olan, Süleyman (a.s)'in inşa ettirdiği eski mabedin kalıntılarıdır.³²⁵

Günümüzde bazı çalışmalarda Hz. Muhammed döneminde Kudüs'te Mescid-i Aksa adında bir mescid olmadığı, mescidin Emeviler döneminde inşa edildiği belirtilmektedir. Bu durumda orada mescid yoksa ayette geçen Mescid-i Aksa, Kudüs'teki mescid değildir demişlerdir.³²⁶ Biz çalışmamızın bu bölümüne kadar topladığımız verilerden şu sonuca vardık ki; ayette sözü geçen Mescid-i Aksa bir yapı değil, bir harem bölgesidir. Orada o dönemde bir mescid yoktur, fakat Süleyman Mabedi'nin kalıntıları vardır. Zaten Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethetmesinin ardından Mescid-i Aksa olarak bildirilen yere geldiğinde gösterdiği sevinç de oranın Allah Rasulü'nden duyduğu ile aynı olduğu anlamına gelmektedir.³²⁷ Yani Allah Rasulü'nün mi'rac gecesi gittiği alanda düşündüğümüz gibi bir mescidin olmaması buranın Mescid-i Aksa şeklinde anılmasına engel olmayacaktır. Allah Rasulü'nün namaz kılarken o yöne dönmesi orada bir mescid olduğundan değil, o bölgenin bereket ve kutsiyetindedir. Zira bugün bizim Mescid-i Haram'a yönelerek namaz kılmamızın sebebi Kâbe değil, harem bölgesidir. Çünkü Allah Rasulü, Mescid-i Aksa'ya dönerek kıldığı namazlarda Kâbe'yi de karşısına alıyordu ve o zaman Kâbe henüz putlardan temizlenmemişti.³²⁸

İslam'ın temel kaynaklarından yola çıkarak kadim tefsir ve hadis ulemasının, tarih ve coğrafya bilimcilerin görüşleriyle İsrâ'nın ikinci, mi'racın ilk durağı olan

³²³ Salah, "Aksa Tehlikede", 22.

³²⁴ Özcan, " Mescid-i Aksa ve Üçüncü Mabedin Kaderi", 66.

³²⁵ Varol, *Filistin Hakkında Yanılgılar*, 55.

³²⁶ Azimli, "İsrâ ve Mirac Olayları Üzerine Bazı Mülâhazalar", 49.

³²⁷ Cabarin, "Tarihi Süreçte Mescid-i Aksa", 48.

³²⁸ Olgun, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*, 81.

Mescid-i Aksa'nın bugün bilinen konumundan başka yerde olduğunu iddia etmek bize göre ilmî herhangi bir gelişmeye katkı sağlamazken; Mescid-i Aksa ve Kudüs'ü İslam'ın elinden almaya çalışanların ekmeğine yağ sürmekten başka işe yaramayacaktır.

3.1.2 İSRA VE MİRACA İTİRAZLAR

3.1.2.a. *İsra ve Mi'rac Ruh ile Mi Beden ile Mi Oldu?*

İsra ve mi'rac olaylarından bahsedildiğinde şüphesiz en çok sorulan sorulardan bir tanesi de Allah Rasulü'nün Mekke-i Mükerreme'deki Kâbe'den, Kuds-ü Şerifteki Mescid-i Aksa'ya yaptığı yolculuğun bedenen mi yoksa ruhen yani rüyada mı olduğudur. Hatta bazı rivayetlerde Allah Rasulü'nün Mekke'den direkt semaya yükseldiğinden bahsedilse de sahih rivayetlerin bütünü göz önüne alındığında İsra ve mi'racın aynı gecede olduğu³²⁹ ve Allah Rasulü'nün önce Mescid-i Aksa'ya gittiğini ve orada peygamberlere namaz kıldırıldığını anlayabiliyoruz.³³⁰

Allah Rasulü'nden bize aktarılan rivayetlere bakıldığında aslında Hz. Muhammed'in bedenen Mescid-i Aksa'ya gittiğini anlayabiliyoruz. Zira Allah Rasulü'nün Burak'a binmesiyle başlayan yolculuğun, Burak'ın bağlandığı halkayı zikretmesiyle, İsra'nın bedenle yapılan bir yolculuk olduğu konusu şüphe götürmeyecek bir hal alıyor. Zira bu kutsal yolculuk eğer ruh ile yapılsaydı ruhun bineğe ihtiyacı olmazdı.

Bazı rivayetlere göre İsra gecesi Allah Rasulü Mescid-i Haram'dan Beytülmakdis'e yürümüş ve oradan tekrar Mekke'ye dönmüştür, kimi rivayetlerde İsra olayı mi'racla birleştirilerek aktarılmış, bir diğer rivayete göre İsra uyanık halde

³²⁹ Salih Sabri Yavuz, "Mi'rac", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 132.

³³⁰ Beydâvi, *Envârü't-Tenzil*, 2: 626.

bedenle, mi'rac da uykuda meydana gelmiştir.³³¹ Yine bu mübarek yolculuğun Allah Rasulü uyanırken değil, uyuyorken yapıldığını iddia edenler olmuştu. Biz diyoruz ki; Hz. Muhammed (s.a), Mekkelilere İsrâ olayını anlatsa ve ben bunu rüyamda gördüm dese Mekkelilerden hiç biri buna itiraz etmezdi. Öyle görülüyor ki Allah Rasulü bu yolculuğu bedenen ve uyanık halde yapmıştır. Velez ki; rüya da olsa bu durum İsrâ ve mi'racın değerini düşürmez ve İsrâ- mi'raca itirazı gerektirmez çünkü peygamberlerin rüyaları sadık rüyadır³³², hatta peygamberlerin gördüğü rüyalar vahiy yollarından biridir; buna Hz. İbrahim'in rüyasında oğlunu kurban ettiğini görmesi üzerine bu emri yerine getirmek istemesini örnek olarak gösterebilmekteyiz.³³³

Bu delillerin de haricinde en önemli delil, İsrâ olayını bize anlatan İsrâ suresi 1. ayetin Allah'ı "subhan" ifadesi kullanarak eksik sıfatlardan tenzih etmesidir. Kureyş'in duyar duymaz yalanlayacağı, daha önceden Müslüman olmuş bazı kişilerin irtidad edeceği kadar muazzam bir olayın azametini göstermek için bu üslubun kullanıldığı ayet, sıradan bir yolculuktan veya rüyada yapılan bir yolculuktan bahsetseydi eminiz ki bu şekil bir tenzihle başlatmayacaktı. Öte yandan Araplar inanılması güç bir olay karşısında hemen "subhanallah" derlerdi. Allah Teala, sureye bu şekilde başlayarak devamında mucizevi bir konudan bahsedeceğinin işaretini de vermişti.³³⁴

Ayrıca, Hz. Muhammed'in kulluk sıfatının kullanılması da bu olağan üstü seyahatin beden mi yoksa ruhla mı olduğu konusunda bize ışık tutmaktadır. Kul olan insan, ruh ve bedenden oluşmaktadır o halde bu yolculuk ruh ve beden birlikteliği ile gerçekleşmiştir. ³³⁵ Aksi takdirde ayette "kulu" değil "kulunun ruhu" ifadesi geçerdi.³³⁶

İsrâ Suresi 1. ayette "bir gece kulunu kendisine bazı delilleri göstermek için Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya yürüten Allah,

³³¹ Derveze, İzzet, et-Tefsîrü'l-Hadis, 2: 327.

³³² İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 201.

³³³ Karaman v. dğr, 3: 460.

³³⁴ İbn Cevzi, *Zadü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, 3: 472.

³³⁵ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 201.

³³⁶ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 10: 322.

noksan sıfatlardan münezzehtir” buyuran Allah, Rasulü’nün bu yolculuğu için “yürütmek” filini kullanmıştır ki; bu da bedenle yapılabilecek bir eylemdir. Yine Necm Suresi 11. ayette “gözünün gördüğünü, kalbi yalanlamadı” ifadesi Allah Rasulü’nün bu yolculuğu bedeni ile yaptığının işaretidir. Yani orada gördükleri bir göz yanılması yahut da rüya değildi. Allah Rasulü bizzat bu mucizevî olaylara gözleriyle şahit olmuştu. “şimdi siz onun gözleriyle gördüğü şey hakkında onunla münakaşa mı ediyorsunuz?” (en-Necm 53/12) ayeti de Allah Rasulü’nün İsra ve mi’ratta gözleriyle gördüklerine inanmayanları eleştirmektedir.³³⁷ Bu ayetler çerçevesinde Rasulullah’ın İsra ve mi’racı beden ve ruh birlikteliği içerisinde ve uyanıkken yaptığını anlayabiliriz.

Ehl-i sünnet kadim tefsir alimlerinin İsra ve mi’racı alakalı bedenle mi yoksa ruhla mı gerçekleştiği konusu dışında neredeyse ihtilaf ettikleri bir konu yoktur. Onların da çoğu beden ve ruh ile ve uyanıkken olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bu konuya ihtilaf eden alimler ise Hz. Aişe ve Hz. Muaviye’nin itirazını dayanak göstermişlerdir. Oysaki İsra ve mi’rac olayının olduğu zamanda Hz. Aişe’nin yaşı küçüktü ve henüz hiç hadis rivayet etmemişti, Hz. Muaviye ise o sırada henüz Müslüman değildi.³³⁸

Biz konu hakkında, kaynağa yakınlıkları ve bu sebeple hata oranının daha az olacağı düşüncesiyle, sözü geçen yorumlar içerisinde klasik dönem tefsircilerinin çoğunun ittifak ettiği, Allah Rasulü’nün beden ve ruh ile ve uyanıkken bu seyahati yaptığını düşünüyoruz.

3.1.2.b. İsra ve Mi’rac Birden Fazla Mı Oldu?

İsra Suresi’ndeki ayetle başlayan “gece yürüyüşü” serüveni günümüzde hala dikkat çekmeye devam etmektedir. Konuyla ilgili pek çok iddia ortaya atılmıştır. Biz, bu çalışmamızda ayetleri esas alarak bu sorulara cevap bulmaya çalışacağız.

³³⁷ Taberî, *Taberi Tefsiri*, 8: 36.

³³⁸ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmi’l-Kur’an*, 10: 323.

Kimi rivayetlerdeki zaman, tasvir ve bilgi farklılıkları akıllara acaba birden fazla İsrâ ve mi'rac oldu mu sorusunu getirmektedir. Kimine göre biri uykuda diğeri uyanık olmak üzere iki farklı mi'rac olmuştur, kimine göre de uyanık ve bedenle olmak koşuluyla Allah Rasulü iki kez İsrâ ve mi'rac yaşamıştır.³³⁹ Kimine göre ise de bu olay üçten fazla defa vuku bulmuştur. Müteahhirinden bazıları Allah Rasulü'nün Mekke'den Beytülmakdis'e kadar sadece İsrâ'ya götürüldüğünü, bir defasında da Mekke'den direkt mi'raca yükseldiğini, bir kez de Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya oradan da mi'raca yükseldiğini ve bu şekilde birçok kez İsrâ ve mi'rac olduğunu söylemişlerdir. Fakat biz diyoruz ki böyle bir rivayet seleften hiç bir zaman nakledilmemiştir.³⁴⁰ Rivayetlerin lafızlarına takılıp kalmak hatalıdır, çünkü peygamberler dışında hiç kimse hatadan uzak değildir. Eğer Allah Rasulü birden çok İsrâ ve mi'rac yaşamış olsa bunu kendisine saklamaz, muhakkak insanlara bildirirdi. Diğer taraftan İsrâ ve mi'racın birden fazla olması akla uygun değildir. Çünkü böyle bir yolculuk sonucunda muhakkak bazı emirler ve yasaklar gelecektir. Örneğin birden fazla kez namazın elli vakit olarak emredilmesi mümkün değildir.³⁴¹

Ayrıca eğer birden fazla kere bu olay gerçekleşmiş olsa İsrâ Suresinde yüce Allah, inanılması güç bir olayı anlattığı için kendi zatına “subhan” sıfatını kullanmazdı. Zira “subhan” sıfatı eksikliklerden münezzehe olmayı ve her şeye güç yetirebilmeyi ifade etmektedir. Ayetin bu şekilde başlaması daha önce eşine rastlanmamış, azametli bir şeyi haber vermek içindir. Bir şey defalarca meydana gelince sıradanlaşmaya ve azametini kaybetmeye başlar.

Bir takım iddialara göre Allah Rasulü nübüvvetten önce de mi'raca yükselmiştir. Fakat bu iddialara Kur'an-ı Kerim kendi diliyle cevap vermiştir. “işte böylece sana kendi buyruğumuzla bir ruh vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmiyordun, ama şimdi onu dilediğimiz kullarımızı sayesinde doğruya erdirdiğimiz bir ışık kıldık. Hiç şüphe yok ki sen doğru yolu göstermekteisin.” (eş- Şura 42/52) Ayette görüldüğü üzere Allah Rasulü nübüvvetten önce İsrâ gecesinde gördüğü gibi

³³⁹ Razi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihü'l-Ğayb*, 14: 389-390.

³⁴⁰ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4: 199.

³⁴¹ Yavuz, “Mi'rac”, 30: 134.

bir olağanüstülikle karşılaşmamıştı. Bu ayet İsrâ'nın nübüvvetten önce de gerçekleştiği iddialarına cevap olacak niteliktedir.³⁴² Öte yandan Necm suresi 18. Ayetin öncesinde Allah Rasulü'nün o gece karşılaştığı olağanüstü olaylardan bahsedilmiş ve 18. ayet ise konuya son noktayı koyacak bir ifade geçmiştir: “Rabbin en büyük alametlerini gördü.” Eğer mi'rac birden fazla gerçekleşmiş olsaydı ayet olayın biricikliğine bu şekilde işaret etmezdi.

Yukarıda sunduğumuzu bilgilere bakarak diyebiliriz ki; gerek Allah Rasulü'nden gelen rivayetler, gerek İsrâ ve mi'ractan bahseden ayetlerde kullanılan üslup bize bu olayların bir tek sefer gerçekleşen olağanüstü olaylar olduğunu ispatlamaktadır.

³⁴² Derveze, *et-Tefsirü'l-Hadis*, 2: 328.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim, İsrâ Suresi birinci ayette Mescid-i Aksa'yı anmış ve "çevresinin mübarek kılındığı" ifadesini kullanmıştır. Bu ayet bizim çalışmamızın temelini oluşturmuş ve bizi Kur'an-ı Kerim'deki Kudüs ve Mescid-i Aka'dan bahseden ayetleri incelemeye yöneltmiştir. Çalışmamız esnasından birçok ayetin mübareklik ve mukaddeslik ifadelerini kullanarak Beytülmakdis bölgesini işaret ettiğini fark etmiş olduk. Özellikle peygamber kıssalarının anlatıldığı ayetlerde Kudüs ve Mescid-i Aksa'ya işaret edilmiş Allah'ın kendilerine mülk verdiği iki peygamber olan Hz. Davud ve oğlu Hz. Süleyman'ın krallıklarının da bu topraklarda olduğuna ve Mescid-i Aksa'nın yeniden imarının da Hz. Süleyman'a miras bırakıldığına dikkat çekilmiştir. Öte yandan dünyaya gelişi bile başlı başına bir mucize olan Hz. İsa ve onu babasız dünyaya getiren, daha doğmadan Mescid-i Aksa'ya adanan Hz. Meryem ve O'nun hâmisi Zekeriyya (a.s)'ın ve oğlu Yahya (a.s)'ın yaşamlarının çoğunun da Kudüs'te ve Mescid-i Aksa'da geçtiğine yine bu kıssalarda işaret edilmiştir. Mescid-i Aksa'ya nokta atışı yapan İsrâ Suresi birinci ayetle de peygamberliğin son halkası olan Hz. Muhammed'in Mekke'den Beytülmakdis'e gelişi anlatılmakta, o geceki olağan üstü olaylar mi'racla taçlanmakta ve bu da Necm ve İsrâ surelerinde ele alınmaktadır.

Diğer taraftan bu çalışma günümüzü de bir ışık tutmuş, gerek Kudüs ve Mescid-i Aksa ile ilgili olan gerekse olmayan ayetlerdeki ayrıntılar bugün, bu mübarek beldenin sahibi olduğunu iddia eden İsrailoğulları'nın yapısı hakkında bizi bilgi sahibi yapmıştır.

Çeşitli tefsir ve hadis kaynaklarından faydalanarak incelediğimiz Kudüs ve Mescid-i Aksa ayetlerinde beldeye atfedilen mübareklik ve mukaddeslik sıfatları daha ilk bakışta İslam'ın bu topraklara verdiği önemi ortaya koymaktadır. Zira Kur'an-ı Kerim'de onlarca ayet Kudüs ve Mescid-i Aksa'ya işaret etmektedir. Tevhid dininin vasiyeti olan mübarek topraklar elbette ki tevhidin son halkası İslam dini açısından ne denli kıymetli olduğu bu ayetlerle desteklenmiştir.

Biz bu çalışmamızda önce Kudüs ve Mescid-i Aksa tarihi kısaca ele aldık ve konularını inceledik. Ardından Kudüs ve Mescid-i Aksa'ya işaret eden ayetleri belirlemeye çalıştık ve söz konusu ayetleri Mekkî ve Medenî olmak üzere iki başlık altında inceledik. “Arz-ı Mübarek” ve “Arz-ı Mukaddes” sıfatlarının geçtiği ayetlerin bölgenin peygamber yurdu olması bakımından kutsiyet ve bereket, arazi bakımından bolluk ve bereket özelliklerini kullanarak doğrudan Kudüs'ten bahsettiğini söyleyebildiğimiz gibi, bu isimleri kullanmadan Kudüs'e işaret eden ayetlere de dolaylı ayetler diyebiliriz. Doğrudan Kudüs'ten bahseden ayetlerin Medenî iken dolaylı olarak Kudüs'ten bahseden ayetlerin Mekkî surelerde olduğunu gördük. Bu ayetlerin Allah'a ve Rasulü'ne iman edenleri Beytülmakdis'e varis kıldığına şahit olduk. Özellikle Hz. Musa ve kavmi ile alakalı ayetler bize İsrailoğulları'nın karakteri hakkında bilgi verirken kendilerine bu toprakların neden yasaklandığını da açıklamıştır. Çalışmamızın ilk iki bölümü Kur'an'da Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın geçmediğini iddia edenlere cevap niteliğindedir. Ayrıca yine söz konusu ayetlerde geçen “mukaddes ve mübarek” toprakların kendilerine vaat edildiğini ve bu toprakların varisleri olduğunu söyleyenlerin iddialarının asılsızlığı gösterilmektedir.

Çalışmamıza konu olan ayetlerin içerisinde İsra Suresi birinci ayet en büyük yere sahiptir. Zira hem Mescid-i Aksa'nın adının geçtiği tek ayet olması hem de İsra mucizesinden bahsetmesi sebebiyle söz konusu ayet daha fazla incelenmiştir. Bu inceleme esnasında gerek İslam dünyasında gerekse diğer din ve düşüncelerde İsra ve mi'raca mahiyetinin tartışıldığını gördük. Çalışmamızın üçüncü bölümünde İsra ve mi'raca yönelik eleştirileri ele alarak inceledik ve bu eleştirilere temel İslam kaynaklarını referans alarak cevap vermeye çalıştık.

Çalışmamızı özetleyecek olursak, bazı çevrelerin iddia ettiği gibi Kur'an'da Kudüs ve Mescid-i Aksa'dan hiç bahsedilmemiştir değildir. Aksine İsra Suresi'nin ilk ayetinde alenen Mescid-i Aksa'nın adı geçmiştir ve Allah Rasulü'nden gelen rivayetler söz konusu olan Mescid-i Aksa'nın Kudüs'te yani Beytülmakdis'te olduğunu göstermektedir. Bu ayet ve incelediğimiz bir çok ayette Kudüs ve Mescid-i Aksa işaret edilmiştir.

Müslümanların ilk kıblesi olan Mescid-i Aksa'ya özellikle kiblenin yönünün değiştirilmesi ile ilgili olan ayetlerde işaret edilmiştir, çünkü Allah Rasulü'nün Beytülmakdis bölgesine dönerek namaz kıldığı temel siyer kitaplarında ve hadis kitaplarında detaylıca anlatılmaktadır. Yine bu kaynaklar Allah Rasulü'nün ve sahabenin dolayısıyla İslam Medeniyeti'nin o bölgeye verdiği kıymeti gözler önüne sermektedir.

Yine incelediğimiz ayetleri göz önünde tutarak “Arz-ı Mev'ud” konusunu ele aldık. Bugün iddia edildiği gibi bu toprakların İsrailoğulları'na vaad edilip edilmediğini öğrenmeye çalıştık. Edindiğimiz sonuçlar bize gösterdi ki Allah, kendi emirlerine uymaları şartıyla İsrailoğulları'na bu bereketli toprakları vaad etmiş fakat onlar emirlere uymamış, aksine “haydi bu topraklara girin” buyruğuna da karşı çıkmışlardır ve sonuçta bu topraklar onlara yasaklanmıştır. Allah sadece kendisinden hakkıyla çekinenleri Beytülmakdis topraklarına varis kılmıştır.

Diğer taraftan İsra Suresi birinci ayette sözü geçen mübarek yolculukta İsra'nın ikinci ve mi'racın ilk durağı olan Mescid-i Aksa'nın Allah Rasulü dönemindeki mahiyeti bazı çalışmaların konusu olmuştur. Söz konusu çalışmalarda Hz. Muhammed zamanında Kudüs'te bir mescid olmadığından, bugünkü mescidin Emeviler tarafından inşa edildiğinden bahsedilmiş ve bazı zayıf delillerle İsra'nın Cirane Vadisi'ne yapılan sıradan bir yolculuk olduğu iddia edilmiştir. Biz bu çalışmamızda Mescid-i Aksa ifadesinde aslolanın inşa edilmiş bir takım yapılar değil, Mescid-i Aksa adındaki harem bölgesi olduğunu vurguladık ve gece yolculuğunun da sıradan bir yolculuk olamayacağını delillerini sunduk. Öte yandan yine Mescid-i Aksa'dan kastın Beytü'l-Ma'mur olduğu iddiasını da gerek ayetler ve hadisler, gerekse tarihî ve coğraf veriler kullanarak çürütmeye çalıştık.

Diğer taraftan İsra ve mi'racın mahiyetini tartışanlar Allah Rasulü'nün bu olayları birden fazla ve uykudayken yaşadığını iddia etmişlerdir. Biz elimizdeki kaynakları değerlendirip mantık çerçevesinden geçirdiğimizde Allah Rasulü'nün böyle bir mucizeyi sadece bir kere ve uyanıkken tecrübe ettiği sonucuna ulaştık.

Çalışmamızda Kudüs ve Mescid-i Aksa ile ilgi ayetleri seçmemizdeki asıl neden bir takım insanların Kur'an-ı Kerim'de Kudüs ve Mescid-i Aksa'dan

bahsedilmediğini ileri sürmeleri idi. Biz çalışmamızda bu iddianın doğru olmadığını kanıtlamaya istedik. İncelediğimiz ayetler ise bizi hem amacımıza ulaştırmış hem de günümüzdeki bazı sorunların çözümünü de sunmuştur. Ayetler bize beldenin İslam açısından önemini gösterirken İsrâ ve mi'rac olaylarına ve onların mahiyetine de ulaştırmıştır. Yine ayetler bu mübarek ve mukaddes topraklara varis kılınanların ancak Allah'a hakkıyla kulluk edenler olduğunu ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Ağırakça, Ahmet. “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Mi’rac Olayı”. *Artuklu Akademi*, 1/2(2014): 1-30.

Ağırakça, Ahmet. *Selahaddin Eyyubi ve Kudüs’ün Yeniden Fethi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

Altun, İsmail. “Hz. Peygamber Döneminde Kudüs’te Mescid-i Aksa Var mıydı?”. *Turkish Studies* 12/2 (2017): 1-22.

Altun, İsmail. “Sahabe Gözünde Kudüs ve Mescid-i Aksa”, *İLTED* 47(2017): 153-169.

Arpa, Abdullmuttalip. “Rum Suresi Çerçevesinde Beytülmağdis’in Fethinin Müjdelenmesi”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2014): 205-219.

Aseli, Kamil Cemil. “Kudüs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26: 334-338. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Ateş Süleyman. *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2003.

Awaisi, Abd al-Fattah. *Beytülmağdis Bereket Daireleri Teorisi*. Trc. Emine Nur Kafalı, Kübra Arslan, Kübra Türk. İstanbul: Beytülmağdis Çalışmaları Vakfı Yayınları, 2015.

Azimli, Mehmet. “İsrâ ve Mirac Olayları Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *Bilimnâme*, XVI (2009) 1: 43-58.

Balcı, İsrâfil. “Kur’an’daki el-Mescidü’l-Aksâ Kavramının Kritiği”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* (2012): 159-175.

Balcı, İsrâfil. “İslam’ın İlk Kiblesinin el-Mescidü’l-Aksa Olduğu İddialarının Kritiği ve Kible Değişikliğinin Tarihsel Arka Planı”. *İslam Araştırmaları Dergisi* 28(2012): 85-116.

Baran, Deniz. “Güncel Gelişmeler Işığında Kudüs’ün Statüsü Meselesi”. *Global Political Trends Center*, 56 (Eylül 2018): 1- 13.

Basit Musa İsmail- Mustafa, Hamza Zib- Muhibiş, Gassan Musa- Kik, Said Süleyman. *Kudüs Tarihi*. Trc. Ali Benli. İstanbul: Nida Yayınları, 2011.

Bozkurt, Nebi. “Mescid-i Aksa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29: 268-271. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed. *Sahih-i Buhârî ve Tercümesi*. Trc. Mehmed Sofuoğlu. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1989.

Cabarin, Raid Fethi Halid. “Tarihi Süreçte Mescid-i Aksa”. *Mescid-i Aksa Sempozyumu*. Ed. Sucud Muhammed Tahir. 37-49. İstanbul: İHH Yayınları, 2009.

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*, Ankara: TDV Yayınları, 1995.

Cevzi, Ebu'l Ferec Muhammed. *Zadü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*. Trc. Abdülvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2009.

Derveze İzzet, *et-Tefsirü'l-Hadis Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri*. Trc. Vahdettin İnce. İstanbul: Ekin Yayınları, 1998.

Dikici, Recep. *Kudüs Tarihi Faziletleri ve Alimleri*. İstanbul: Akif Yayınları, 2018.

Düzenli, Pehlül. “Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında Osmanlı Sünniliği”. *Marife*, 3(2005): 259-286.

Ebu Davud. *Sünen-i Ebu Davud Tercümesi*. Trc. Abdullah Parlıyan. Konya: Konya Kitapçılık, 2007.

Ebussuud Efendi. *Ebussuud Tefsiri*. Trc. Ali Akın. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2006.

Feyz-i'l Kâşânî. *Tefsîrü's-Sâfi*. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbuat, 1982.

Göregen, Mustafa. “Hz. Ömer Döneminde Kudüs'ün Müslümanlar Tarafından Fethi”. *Uluslar arası Hz. Ömer Sempozyumu*. Ed. Ali Aksu. 1:523-531. Sivas: 2018.

Hamidullah, Muhammed. “Mescidü'l-Aksâ ve'l- Mescidü'l-Aksa”. Trc. Mehmet Selim Ayday. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4-5(2006): 62-70.

Harman, Ömer Faruk. “Îsâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 465-472. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Harman, Ömer Faruk. “Kudüs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26: 323-327. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Harman, Ömer Faruk. “Meryem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29: 236-242. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Hicazi, Tarık Ahmed. *Şia ve Mescid-i Aksa*. Trc. İsmail Yaşa. Konya: Me'va Yayınları, 2010.

İbn Abbas. *Tenvîrû'l- mikbas min Tefsir-i İbn Abbas*. Trc. Cevher Caduk. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2016.

İbn Kesir. *İbn Kesir Tefsiri*. Trc. Savaş Kocabaş, Beşir Eryarsoy. İstanbul: Karınca Polen Yayınları, 2015.

İbn Mâce. *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. Trc. Haydar Hatipoğlu. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2012.

İbn Teymiyye. *Sırât-ı Müstakîm*. Trc. Salih Uçan. Dipnot Trc. Abdi Keskinsoy. İstanbul: Pınar Yayınları, 2010.

İsfahâni, Rağıb. *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*. Trc. Abdalbaki Güneş, Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.

Kadı Beydâvi. *Envârü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye Yayınları, 1988.

Kara, Mustafa. "Mirâciye ve Bursalı Safiye Hatun Vakfiyesi", *UÜİF Dergisi*, 7/1(1998): 25-40.

Karadâvi, Yusuf. *Her Müslümanın Ortak Davası Kudüs*. Trc. İzzet Marangozoğlu. İstanbul: Nida Yayınları, 2010.

Karaman, Hayrettin. "Topraklar Kime, Nasıl Vadedilmiş?", *Yeni Şafak*, 27 Mayıs 2018.

<https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/topraklar-kime-nasil-vadedilmis-2045813> E.T (24.04.2019).

Karaman, Hayrettin. Çağırıcı, Mustafa. Dönmez, İbrahim Kafi. Gümüş Sadrettin *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2007.

Katar, Mehmet. "İsrail kavminin seçilmişliği Üzerine Bir Araştırma". *İslami Araştırmalar* 20/2 (2007): 172-177.

Khatip, Abdullah. “Kur’an’da Kudüs”. Trc. Ramazan Işık. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9:1 (2004): 109-144.

Kızıloğlu, Sedat. “İsrail Devletinin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in Gelişimi”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1(2012): 35-64.

Köroğlu, Can Ekin. *Etnik Temizlik Filistin*. İstanbul: Frida Yayınları, 2010.

Kök, Bahattin. “Mahmud Nûreddin Zengi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33: 259-262. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Kurtubî. *el- Camiu Li-Ahkâmi’l- Kur’an*. Trc. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Buruc Yayınları, 2005.

Kutub, Seyyid. *Fî Zülâli’l- Kur’ân*. Trc. Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu. İstanbul: Dünya Yayınları, 1991.

Küçük, Abdurrahman. “Arz-ı Mev’ûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3: 442-444. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Küçük, Abdurrahman. “Beytülahm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6: 86-88. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Küçük, Abdurrahman. “Yahudilikteki Arz-ı Mev’ud Anlayışının Boyutları”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1994):101-111.

Küçük, Fatih Alparslan. “Anadolu’daki Arz-ı Mevud: Urfa”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 5/2 (2016): 167-196.

Mahallî Celâlüddin, Suyûtî Celâlüddin. *Celâleyn Tefsiri*. Trc. Okan Kadir Yılmaz, Orhan Ençakar. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2013.

Mâturîdî Ebû Mansûr. *Te’vilâtü’l Kur’ân*, Trc. Bekir Topaloğlu, Fadıl Ayğan. (İstanbul: Ensar Yayıncılık, 2015.

Mevdudî, Ebu’l Ala. *Tefhimü’l Kur’an*. Trc. Muhammed Han Kayanî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.

Mukâtil b. Süleyman, Ebu’l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîr-i Kebîr*. Trc. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: İşaret Yayınları, 2006.

Müslim, *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*. Trc. Mehmed Sofuoğlu. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1988.

Nesâî, Şuayb b. Ali. *Sünen-i Nesâî*. Trc. Abdullah Parlıyan. Konya: Konya Yayıncılık, 2007.

Neseî, Abdullah b. Ahmed, *Medârikü't-Tenzîl ve Hagâiku't-Te'vîl*, Beyrut: Daru'n-Nefâis, 1996.

Olgun, Tahir. *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*. İstanbul: Işık Basımevi, 1946.

Oruç, Haydar. "Mescid-i Aksa Tarihi, Statüsü ve Güncel Gelişmeler". *ORMER Perspektif Serileri*, 1-7. Sakarya: Orta Doğu Enstitüsü, 2015.

Örenç, Aşır. *Hadislerde Kutsal Mekan Algısı*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2013.

Özcan, Mustafa. "Mescid-i Aksa ve Üçüncü Mabedin Kaderi". *Mescid-i Aksa Sempozyumu*. Ed. Ümmühan Özkan. 65- 71. İstanbul: İHH Yayınları, 2009.

Polat, İbrahim Ethem. *Evliya Çelebi'nin İzinde Kudüs Seyahatnamesi*. Ankara: Bengü Yayınları, 2011.

Razi, Fahrüddîn. *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihi'l-Ğayb*. Trc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru. Ankara: Akçağ Yayınları, 1988.

Salah, Raid. "Aksa Tehlikede". *Mescid-i Aksa Sempozyumu*. Ed. Sucud Muhammed Tahir. 21-29. İstanbul: İHH Yayınları, 2009.

Sallabi, Ali Muhammed. *Eyyubi Devleti ve Selahaddin Eyyubi ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*. Trc. Şerafettin Şenaslan. İstanbul: Ravza Yayınları, 2017.

Suyûtî, Celaleddin. *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*. Trc. Hüseyin Yıldız. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2012.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir. *Taberi Tefsiri*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye Yayınları, 1999.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir. *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*. Trc. Zakir Kadiri Ugan, Ahmet Temir. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991.

Useymîn, Muhammed Salih. *Tefsir Usulüne Giriş*. Trc. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Guraba Yayınları, 2000.

Uslu Recep, “İstahr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23: 202-203. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Ünal, Yavuz. “Hadis Verilerine Göre Peygamberin İlk Kiblesi Beyt-i Makdis”. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12-13(2001): 189-211.

Varol, Ahmet. *Filistin Hakkında Yanılgular*. İstanbul: Nida Yayınları, 2013.

Yavuz, Salih Sabri .“Mi’rac”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30: 132-135. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Yazır, Hamdi. *Hak Dini Kur’an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.

Yemeni, Muhammed. “Mekke, Medine ve Kudüs’ün Faziletleri.” Trc. Gamze Beşenk. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2017.

Yiğitoğlu, Mustafa. “ İsrâ ve Mi’rac’ta Süleyman Mabedi ve Mescid-i Aksa’nın Varlığı Meselesi”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 6/1(2017): 641-651.

Yüçetürk, Orhan Seyfi. “ Belkıs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5: 420-421. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Zemahşerî, Ömer b. Muhammed .- *el-Keşşâf*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye Yayınları, 2003.

Mirasımız Derneği. “Kudüs Tarihi”. <https://mirasimiz.org.tr/sayfa/Kudus-Tarihi/24>. E. T. (25.03.2019).